

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ
& ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Διπλωματική εργασία με θέμα:
«Οι προοπτικές ανάπτυξης του αγροτουρισμού στη Χίο
με τη συμβολή της μαστίχας»

ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Δρ. ΠΑΝΩΡΑΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ

ΧΙΟΣ, ΜΑΙΟΣ 2020

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα. Πανωραία Πουλάκη για την καθοδήγηση, τις επισημάνσεις και τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συγχωριανούς μου για την προθυμία τους για τις άμεσες απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο της έρευνας και για την καθοδήγηση τους σε ερωτήματα σχετικά με την έρευνα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δικούς μου ανθρώπους για την υπομονή και τη συνεχιζόμενη στήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου.

Περίληψη

Η μελέτη της παρούσας διπλωματικής επικεντρώνεται στην συμβολή του προϊόντος της μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί της Χίου. Η εργασία ξεκίνησε με την αναφορά για το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας πρωτογενούς έρευνας και στο τι εμπεριέχονται μέσα σε αυτό όπως ο σκοπός της έρευνας, η μεθοδολογία, οι ερευνητικές υποθέσεις, η μεθοδολογία κλπ. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφηκαν οι έννοιες του τουριστικού φαινομένου και του τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον έγινε αναφορά στις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού με ιδιαίτερη μνεία στη έννοια του αγροτουρισμού η οποία αποτελεί βασικό αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής. Ο αγροτουρισμός είναι μια από τις σημαντικότερες μορφές ειδικού τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί κυρίως στο εξωτερικό αλλά και στην Ελλάδα. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφηκε η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον διεθνή χώρο με την αναφορά αποτελεσματικών εφαρμογών του σε χώρες όπως η Κίνα, η Αυστραλία, η Γερμανία, η Αυστρία και άλλες. Γενικότερα ο αγροτουρισμός έχει αναπτυχθεί μέσα από πολλές μορφές και μοντέλα σε και ευρωπαϊκό επίπεδο όπως το μοντέλο Farm House holidays που εφαρμόζεται σε χώρες όπως η Αυστρία και η Γαλλία ενώ για παράδειγμα το μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων εφαρμόζεται σε χώρες όπως η Ιταλία αλλά και η Ελλάδα. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα μας στηρίχθηκε κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και όχι τόσο στην κρατική και έτσι η Ελλάδα δεν έχει ένα δομημένο αγροτουριστικό προϊόν. Επιπλέον δεν υπάρχει ένα επαρκές θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο για την περαιτέρω ανάπτυξη του στη χώρα με αποτέλεσμα την ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων κυρίως σε μεγάλους νομούς όπως τα Ιωάννινα και το Ρέθυμνο. Εκτός από τον αγροτουρισμό, σημαντικό στοιχείο της παρούσας εργασίας αποτελεί η μαστίχα και οι τουριστικές δραστηριότητες που μπορούν να εξελιχθούν γύρω από αυτή. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύθηκε μια ποικιλία θεμάτων γύρω από το μοναδικό αυτό προϊόν, όπως η ιδιότητες της με βασικότερη την φαρμακευτική, την πλούσια ιστορία της, την συμβολή της στην οικονομία του νησιού καθώς και τις συνθήκες που απαιτούνται για την ευδοκίμηση και την καλλιέργεια της. Τέλος έγινε σε σημαντικούς φορείς διαχείρισης και προβολής της όπως η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών και το Μουσείο Μαστίχας αντίστοιχα. Στο τελευταίο και σημαντικότερο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους έγινε περιγραφή στην αγροτουριστική δράση στη Χίο και στην αποτύπωση της τουριστικής πραγματικότητας του νησιού που δείχνει την ανάγκη για εφαρμογή εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τέλος ακολούθησε η πρόταση για ένα ολιστικό

σχέδιο για ανάπτυξη αγροτουριστικής δραστηριότητας με βάση τη μαστίχα στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων. Στο δεύτερο μέρος της διπλωματικής και συγκεκριμένα στο εμπειρικό μέρος παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την συλλογή και ανάλυση των δεδομένων μέσα από την χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS. Επιπλέον στο τέλος της εργασίας παρατέθηκαν τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τα δύο μέρη της έρευνας και αναφέρθηκαν μέτρα και προτάσεις πολιτικής.

Λέξεις- Κλειδιά:

Αγροτουρισμός, Μαστίχα, Χίος, Τουριστική Ανάπτυξη, Μαστιχοπαραγωγοί, Μαστιχοχώρια, Βιωσιμότητα

Abstract

The study of this dissertation focuses on the contribution of mastic product to the development of agrotourism on the island of Chios. The study began with a reference to the conceptual content of a primary research and what it contains such as the purpose of the research, the methodology, the research hypotheses, the methodology, etc. The second chapter describes the concepts of tourism phenomenon and tourism product. In addition was made a reference to specific and alternative forms of tourism, with particular reference to the concept of agrotourism, which is an essential subject of this study. Agrotourism is one of the most important forms of special tourism developed mainly abroad but also in Greece. The third chapter describes the development of agrotourism internationally by referring to its effective applications in countries such as China, Australia, Germany, Austria and others. In general, agrotourism has been developed through many forms and models at and at European level such as the Farm house holidays model applied in countries such as Austria and France while for example the power sharing model is applied in countries such as Italy and Greece. The development of agrotourism in our country was mainly based on private initiative and not so much on the state one, so Greece does not have a structured agrotourism product. In addition, there is insufficient institutional and regulatory framework for its further development in the country resulting in the development of agro-tourism activities mainly in large prefectures such as Ioannina and Rethymnon. In addition to agrotourism, an important element of this work is the mastic and tourism activities that can evolve around it. The fifth chapter explores a variety of issues surrounding this unique product, such as its medicinal properties, its rich history, its contribution to the island's economy and the conditions needed for its prosperity and cultivation. Finally, it became a major management and promotion body, such as the Mastic Producers Association and the Mastic Museum respectively. The last and most important chapter of the theoretical part describes the agrotourism in Chios and the depiction of the tourist reality of the island, which shows the need for alternative forms of tourism. Finally was proposed an holistic plan for the development of mastic based agrotourism in the Mastichohoria area. In the second part of the thesis and more specifically in the empirical part, the results obtained from the data collection and analysis through the use of SPSS statistical program were presented. In addition, the conclusions drawn

from the two parts of the survey and policy measures and proposals were outlined at the end of the study.

Key-words: Agrotourism, Mastic, Chios, Tourism Development, Mastic- producers, Mastichohoria, Sustainability

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
Περίληψη	3
Abstract.....	5
Πίνακας εικόνων.....	11
Πίνακας πινάκων.....	13
Πίνακας Διαγραμμάτων	14
1 ^ο Κεφάλαιο.....	16
Εισαγωγική τοποθέτηση στο αντικείμενο της έρευνας.....	16
1.1 Εισαγωγή	16
1.2 Διατύπωση της γενικότερης προβληματικής της έρευνας.....	17
1.3 Σκοπός, στόχος και σημασία της έρευνας.....	18
1.3.1 Σκοπός της έρευνας.....	18
1.3.2 Επιμέρους στόχοι της έρευνας.....	18
1.3.2 Σημασία της έρευνας	19
1.4 Ερευνητικές υποθέσεις.....	19
1.5 Μεθοδολογία της έρευνας	20
1.6 Δομή της έρευνας	21
1.7 Πρωτοτυπία της έρευνας.....	21
2 ^ο Κεφάλαιο.....	23
Το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού και ο εναλλακτικός τουρισμός ..	23
2.1 Εισαγωγή Κεφαλαίου	23
2.2 Το φαινόμενο του τουρισμού	23
2.3 Η έννοια του τουριστικού προϊόντος.....	24
2.3.1 Τα συστατικά του τουρισμού.....	25
2.4 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού	26
2.5 Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά εναλλακτικού τουρισμού	27
2.6 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού	29
2.6.1 Ορισμοί του αγροτουρισμού	30
2.7 Επίλογος κεφαλαίου	31
Κεφάλαιο 3ο.....	32
Η Ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον διεθνή χώρο	32
3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου	32

3.2 Αγροτουρισμός στον διεθνή χώρο	33
3.2.1 Αγροτουρισμός στις ΗΠΑ	33
3.2.2 Αγροτουρισμός στην Κίνα	35
3.2.3 Αγροτουρισμός στην Αυστραλία	36
3.2.4 Αγροτουρισμός στην Κύπρο	38
3.2.5 Αγροτουρισμός στη Γερμανία	39
3.3 Διεθνείς πρακτικές αγροτουρισμού	40
3.3.1 Μοντέλα πολιτικής ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε χώρες της Ε.Ε. 41	
3.4 Προγράμματα Ευρωπαϊκής Ένωσης & Χρηματοδότησης του Αγροτουρισμού	43
3.5 Παραδείγματα αγροτουριστικού σχεδιασμού	45
3.6 Επίλογος κεφαλαίου	49
4^ο Κεφάλαιο	50
Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα	50
4.1 Εισαγωγή	50
4.2 Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα: Ιστορική εξέλιξη	50
4.3 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αγροτουρισμού στην Ελλάδα	52
4.4 Κανονιστικό πλαίσιο για τον αειφόρο τουρισμό στην Ελλάδα	54
4.4.1 Θεσμικό πλαίσιο αγροτουρισμού	55
4.5 Παραδείγματα αγροτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα	57
4.5.1 Αγροτουρισμός στην Κρήτη	58
4.5.2 Αγροτουρισμός στο Νομό Ιωαννίνων	60
4.5.3 Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020	61
4.5.4 Προοπτικές του αγροτουρισμού στην Ελλάδα	62
4.6 Επίλογος κεφαλαίου	64
5^ο Κεφάλαιο	66
Μαστίχα- ένα μοναδικό προϊόν της Χίου	66
5.1 Εισαγωγή	66
5.2 Παρουσίαση της νήσου Χίου	66
5.2.1 Κλίμα	67
5.2.2 Χλωρίδα και Πανίδα	68
5.2.3 Η Χίος στο πέρασμα των χρόνων	68
5.2.4 Ανταγωνιστικά Πλεονεκτήματα της Χίου	69
5.3 Μαστίχα Χίου	70
5.3.1 Η Ιστορία της Μαστίχας	71
5.3.2 Η μοναδικότητα της μαστίχας και τα Μαστιχοχώρια	75

5.3.3. Καλλιέργεια της μαστίχας	78
5.3.4 Οι ιδιότητες της μαστίχας.....	80
5.3.5 Μαστίχα και οικονομία	81
5.4 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου (Ε.Μ.Χ).....	82
5.5 Μουσείο Μαστίχας.....	86
5.6 Επίλογος κεφαλαίου	89
6 ^ο Κεφάλαιο.....	90
Η Αγροτουριστική ανάπτυξη στη Χίο.....	90
6.1 Εισαγωγή	90
6.2 Τουριστικός σχεδιασμός σε νησιωτικές περιοχές.....	91
6.3 Αποτύπωση τουριστικής πραγματικότητας στη Χίο	93
6.4 Χίος και εναλλακτικός τουρισμός.....	98
6.5 Αγροτουριστική προσφορά στη Χίο.....	104
6.6 Προτεινόμενο σχέδιο ανάπτυξης αγροτουριστικής δραστηριότητας με βάση τη μαστίχα στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων.....	109
6.6.1 Προτεινόμενο μοντέλο σχεδιασμού για το νησί.....	112
6.7 Επίλογος κεφαλαίου	113
7 ^ο Κεφάλαιο.....	114
Το μεθοδολογικό πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας.....	114
7.1 Εισαγωγή	114
7.2 Σκοπός και στόχος της ποσοτικής έρευνας.....	114
7.3 Μεθοδολογία της ποσοτικής έρευνας	114
7.4 Πληθυσμός και πηγές της έρευνας	115
7.5 Διαμόρφωση και δομή των ερωτηματολογίων	115
8 ^ο Κεφάλαιο.....	118
Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας.....	118
8.1 Εισαγωγή	118
8.2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων ερευνητικής διαδικασίας.....	118
8.2.1 Ερωτηματολόγιο προς μαστιχοκαλλιεργητές	118
(Περιγραφική Στατιστική)	118
8.2.2 Ερωτηματολόγιο προς φορείς.....	131
(Περιγραφική Στατιστική)	131
8.3 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων	145
8.3.1 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων 1 ^{ου} ερωτηματολογίου.....	145
8.3.2 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων 2 ^{ου} ερωτηματολογίου.....	155
8.4 Αξιοπιστία δείγματος.....	163

8.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου	164
9ο Κεφάλαιο.....	165
Συμπεράσματα και μέτρα πολιτικής.....	165
9.1 Εισαγωγή	165
9.2 Συμπεράσματα θεωρητικού μέρους	165
9.3 Συμπεράσματα εμπειρικού μέρους.....	169
9.4 Προτάσεις πολιτικής.....	172
9.5 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	174
Βιβλιογραφία	175
Παράρτημα	181

Πίνακας εικόνων

Κεφάλαιο 3°:

Εικόνα	Περιγραφή
Εικόνα 3.1	Εισόδημα από Αγροτουριστικές και Δημιουργικές Υπηρεσίες, ΗΠΑ, 2007, σελ. 27
Εικόνα 3.2	www.agrotourism.com.cy -Η ιστοσελίδα για κρατήσεις σε αγροτουριστικά καταλύματα στην Κύπρο, σελ. 31
Εικόνα 3.3	Αγροτουριστικές δράσεις μέσω της εταιρείας «DLG», σελ. 33
Εικόνα 3.4	Αγροτουριστικό κατάλυμα σε κάστρο στην Τοσκάνη, σελ. 40
Εικόνα 3.5	«Διακοπές στο Αγρόκτημα» σελ. 41

Κεφάλαιο 4°:

Εικόνα	Περιγραφή
Εικόνα 4.1	Η περίπτωση του σύνθετου αγροτουρισμού μαζί με φυσιολατρία σελ. 46
Εικόνα 4.2	Η περίπτωση αμιγούς αγροτουρισμού με μία σειρά από δραστηριότητες των τουριστών, σελ. 47
Εικόνα 4.3	Πύκνωση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα σελ. 49-50
Εικόνα 4.4	Η περιοχή της Τζουμέρκας στο Νομό Ιωαννίνων σελ. 54

Κεφάλαιο 5°:

Εικόνα	Περιγραφή
Εικόνα 5.1	Ο χάρτης της Χίου, σελ. 60
Εικόνα 5.2	Το δάκρυ της μαστίχας, σελ. 64
Εικόνα 5.3	Η Χίος υπό την κατοχή των Γενοβέζων, σελ. 67

Εικόνα 5.4	Το αρχικό σήμα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου / Το νέο λογότυπο, σελ. 68
Εικόνα 5.5	Χάρτης της Χίου με τα 24 Μαστιχοχώρια, σελ. 70
Εικόνα 5.6	Η ίδρυση της Ένωσης επικυρώθηκε νομικά στις 3 Οκτωβρίου του 1938, σελ. 77
Εικόνα 5.7	Το Μουσείο λειτουργεί στη θέση Ράχη (Τεπέκι), της περιοχής Πυργίου του Δήμου Χίου, σελ. 81

Κεφάλαιο 6^ο:

Εικόνα	Περιγραφή
Εικόνα 6.1	Αναρριχητικές διαδρομές παραδοσιακού χαρακτήρα στην περιοχή της Κλειδούς, σελ. 95
Εικόνα 6.2	www.chios.gr , σελ. 95
Εικόνα 6.3	Ο παραγωγικός πλούτος της Χίου, σελ. 99
Εικόνα 6.4	Δραστηριότητες αγροτουρισμού που προσφέρονται από το Masticulture, σελ. 100
Εικόνα 6.5	Επίδειξη της παραδοσιακής τεχνικής του “κεντήματος” του μαστιχόδεντρου από την Ρούλα (ιδιοκτήτρια του γραφείου Masticulture) σελ. 101
Εικόνα 6.6	Συνέργεια αγροτουριστικών δραστηριοτήτων με έμφαση τη μαστίχα και γευσιγνωσίας, σελ. 101
Εικόνα 6.7	Η διαδρομή ενός δρομολογίου προς τα Μαστιχοχώρια με αφετηρία το κέντρο της Χίου, σελ. 104
Εικόνα 6.8	Το λιμάνι των Μεστών, σελ. 105

Πίνακας πινάκων

Πίνακας	Περιγραφή
Πίνακας 3.1	Ομάδες αγροτουριστικών αγροκτημάτων στην Αυστραλία, σελ. 30
Πίνακας 6.1	Αφίξεις μέσω τελωνείων από την Τουρκία, σελ. 90
Πίνακας 6.2	Αφίξεις μέσω απ' ευθείας πτήσεων εξωτερικού, σελ. 91
Πίνακας 6.3	Στοιχεία αφίξεων κρουαζιερόπλοιων στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, σελ. 92
Πίνακας 6.4	Έρευνα για το ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι καλύτερες για να αναπτυχθούν στη Χίο, σελ. 97

Πίνακας Διαγραμμάτων

1^ο Ερωτηματολόγιο:

Διάγραμμα	Περιγραφή
Διάγραμμα 8.1	Φύλο, σελ. 114
Διάγραμμα 8.2	Ηλικία, σελ. 114
Διάγραμμα 8.3	Οικογενειακή κατάσταση σελ. 115
Διάγραμμα 8.4	Τόπος κατοικίας, σελ. 115
Διάγραμμα 8.5	Επίπεδο εκπαίδευσης, σελ. 115
Διάγραμμα 8.6	Επάγγελμα, σελ. 116
Διάγραμμα 8.7	Χρόνια ασχολίας με την μαστίχα, σελ. 117
Διάγραμμα 8.8	Μαστίχα και εισόδημα, σελ. 118
Διάγραμμα 8.9	Ποσότητα καλλιεργήσιμων δέντρων, σελ. 118
Διάγραμμα 8.10	Συμμετοχή ξένου ανθρώπινου δυναμικού στις εργασίες της μαστίχας, σελ. 119
Διάγραμμα 8.11	Βαθμός προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα, σελ. 120
Διάγραμμα 8.12	Βαθμός προθυμίας διάθεσης ιδιωτικών καλλιεργήσιμων κτημάτων, σελ. 120.
Διάγραμμα 8.13	Βαθμός συνεργασίας παραγωγών με τον Δήμο και τους φορείς, σελ. 121
Διάγραμμα 8.14	Η φοροελάφρυνση ως κίνητρο για τη διάθεση ενός μέρους της παραγωγής του παραγωγού, σελ. 122
Διάγραμμα 8.15	Οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, σελ. 122
Διάγραμμα 8.16	Διαφήμιση και προβολή της μαστίχας, σελ. 123
Διάγραμμα 8.17	Ο βαθμός επάρκειας των δράσεων των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων, σελ. 124
Διάγραμμα 8.18	Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη αγροτουρισμού, σελ. 124
Διάγραμμα 8.19	Βαθμός υλοποίησης του προτεινόμενου αγροτουριστικού μοντέλου για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων, σελ. 125
Διάγραμμα 8.20	Πιθανές συνέργειες του αγροτουρισμού με άλλα είδη τουρισμού, σελ. 126

2^ο Ερωτηματολόγιο:

Διάγραμμα	Περιγραφή
Διάγραμμα 8.21	Φύλο, σελ. 126
Διάγραμμα 8.22	Ηλικία, σελ. 127
Διάγραμμα 8.23	Επίπεδο εκπαίδευσης, σελ. 127
Διάγραμμα 8.24	Φορέας απασχόλησης, σελ. 128
Διάγραμμα 8.25	Βαθμός ανάπτυξης αγροτουρισμού στη Χίο, σελ. 128
Διάγραμμα 8.26	Η μαστίχας ως βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού, σελ. 130
Διάγραμμα 8.27	Η συμβολή της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου, σελ. 130
Διάγραμμα 8.28	Η συμβολή των φορέων στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες, σελ. 131
Διάγραμμα 8.29	Αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας, σελ. 132
Διάγραμμα 8.30	Βαθμός συνεργασίας των φορέων με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο, σελ. 133
Διάγραμμα 8.31	Παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, σελ. 134
Διάγραμμα 8.32	Διαφήμιση και προβολή της μαστίχας, σελ. 135
Διάγραμμα 8.33	Ο βαθμός επάρκειας των δράσεων των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων, σελ. 135
Διάγραμμα 8.34:	Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων, σελ. 136
Διάγραμμα 8.35	Βαθμός υλοποίησης του προτεινόμενου αγροτουριστικού μοντέλου, σελ. 137
Διάγραμμα 8.36	Πιθανές συνέργειες του αγροτουρισμού με άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού, σελ. 138
Διάγραμμα 8.37	Ο ρόλος του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία, σελ. 139

1^ο Κεφάλαιο

Εισαγωγική τοποθέτηση στο αντικείμενο της έρευνας

1.1 Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στην ανάπτυξη αγροτουριστικής δραστηριότητας στο νησί της Χίου μέσω της συμβολής της μαστίχας. Η μαστίχα είναι γνωστή σε όλον τον κόσμο για το σπάνιο άρωμα και τη γεύση της καθώς και για τις θεραπευτικές της ιδιότητες. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα γεωργικά προϊόντα του νησιού ενώ σημαντικό στοιχείο πάνω στο οποίο θα βασιστεί το αντικείμενο της έρευνας μας αποτελεί το γεγονός ευδοκιμεί μόνος στο νότιο μέρος του νησιού και σε συγκεκριμένες περιοχές στις οποίες το κλίμα είναι ιδιαίτερα ξηρό και θερμό. Σε αυτές τις περιοχές που εξελίσσεται το σπάνιο φαινόμενο καλλιέργειας της μαστίχας στηρίχθηκε η έρευνα, περιοχές οι οποίες ενδείκνυνται για αγροτικές δραστηριότητες και ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμών με κυριότερη τον αγροτουρισμό. Ο αγροτουρισμός σαν έννοια εμπεριέχει τόσο τα παραδοσιακά καταλύματα, όσο και τα παραδοσιακά εστιατόρια-καφενεία, τα μουσεία, τις δραστηριότητες των συλλόγων και των συνεταιρισμών αγροτών, τα επισκέψιμα αγροκτήματα, τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις και τα εργαστήρια μεταποίησης, καθώς και τα καταστήματα πώλησης παραδοσιακών φημισμένων τοπικών προϊόντων των αγροτών.

Ένα σημαντικό σημείο που τονίζεται μέσω της έρευνας είναι το γεγονός ότι ο αγροτουρισμός στη Χίο θα πρέπει να αναπτυχθεί σε αγροτικές περιοχές από αγρότες, σε μη τουριστικά κορεσμένες περιοχές, όπου οι φιλοξενούμενοι θα μοιραστούν εμπειρίες μέσα από αγροτικές δραστηριότητες που θα έχουν βασικό αντικείμενο ενασχόλησης τη μαστίχα και τις δραστηριότητες που συνδέονται με αυτή. Γενικότερα η ύπαρξη αγροτουριστικής δραστηριότητας σε έναν προορισμό και ειδικότερα σε νησιωτικές περιοχές που εμφανίζουν ιδιαιτερότητες σε σύγκριση με τα αστικά κέντρα και τις μεγάλες πόλεις σε τομείς όπως, οι υποδομές, το ανθρώπινο δυναμικό, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται από τη μία με την αρωγή των αρμόδιων φορέων για δράσεις αγροτουρισμού στη Χίο και από την άλλη από την στήριξη από την πλευρά της κοινωνίας και των μαστιχοπαραγωγών. Αυτά τα δύο θέματα αποτέλεσαν τους βασικούς άξονες της πρωτογενούς ερευνητικής διαδικασίας.

1.2 Διατύπωση της γενικότερης προβληματικής της έρευνας

Στην παρούσα διπλωματική χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενείς και δευτερογενείς ερευνητικές πηγές. Οι αδυναμίες που προέκυψαν κατά την υλοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας σχετίζονται με πρωτογενή έρευνα. Η πρωτογενής έρευνα μπορεί να δώσει εσφαλμένα αποτελέσματα, τα οποία να μην ανταποκρίνονται στα πραγματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Η κατάλληλη θεωρητική περιγραφή (η ανάπτυξη δηλαδή μιας προβληματικής), η σύνδεση δηλαδή των φαινομένων που εξετάζονται με έγκυρες επιστημονικές έννοιες, αποφάνσεις θεωρίες και μεθόδους επίλυσης και, είναι απαραίτητο στοιχείο για την επιστημονική εγκυρότητα μιας εμπειρικής έρευνας.

Η διατύπωση της προβληματικής περιλαμβάνει:

1. Την ανασκόπηση των διαθέσιμων πληροφοριών
2. Την επιστημονική αναδιατύπωση του προβλήματος
3. Την περιγραφή των φαινομένων και των αντικειμένων παρατήρησης

Όσον αφορά την ανασκόπηση των διαθέσιμων πληροφοριών πρέπει να διερευνηθεί αν το ίδιο πρόβλημα το αντιμετώπισαν μέχρι σήμερα άλλοι ερευνητές πως το περιέγραψαν και τι λύσεις έδωσαν. Ο αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου έχει μελετηθεί ως ένα μεμονωμένο κομμάτι των εναλλακτικών μορφών τουρισμού που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στο νησί. Σε μια αναζήτηση σχετικών ερευνών με το θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας δεν εντοπίστηκε παρόμοια έρευνα παρά μόνο έρευνες σχετικά με την θεωρητική ύπαρξη του εναλλακτικού τουρισμού στο νησί αλλά και έρευνες που εστίαζαν όλο το ερευνητικό τους αντικείμενο πάνω στο προϊόν της μαστίχας και με ποιους τρόπους θα μπορούσε να συμβάλει στον τουρισμό του νησιού και όχι συγκεκριμένα στον αγροτουρισμό όπως η παρούσα εργασία.

Η επιστημονική διατύπωση του προβλήματος περιλαμβάνει την περιγραφή του προβλήματος με την βοήθεια επιστημονικών εννοιών και η σύνδεση με συγκεκριμένα φαινόμενα που έχουν ήδη περιγραφεί επιστημονικά. Γενικότερα η έννοια του αγροτουρισμού είναι πολυδιάστατη. Επιστημονικά ο αγροτουρισμός αποτελείται από 2 βασικές κατηγορίες: α) εκείνες που έχουν καθαρό τουριστικό νοηματικό περιεχόμενο και β) εκείνες που υποδηλώνουν πολιτική ανάπτυξης μικρών μειονεκτικών χώρων. Στην συγκεκριμένα έρευνα ο αγροτουρισμός μελετάται ως μια

εναλλακτική μορφή τουριστικής δράσης (και όχι απλά μια νέα μορφή τουρισμού) αλλά και ως μία εναλλακτική λογική τουριστικής πολιτικής, εναλλακτική τουριστική φιλοσοφία, με αποτέλεσμα την ανάδειξη εναλλακτικών τόπων ως ‘τουριστικών θέρετρων’. Ο αγροτουρισμός συνδέεται με φαινόμενα δημιουργίας καταλυμάτων σε τουριστικούς προορισμούς της χώρας μας όπως η Κρήτη και η Ρόδος. Στη συγκεκριμένη έρευνα ο αγροτουρισμός μελετάται ως ένα μέρος ενός ολιστικού σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης ενός μη τουριστικά κορεσμένου προορισμού βασισμένος στην εκμετάλλευση ενός μοναδικού φυσικού προϊόντος και των δραστηριοτήτων που προσφέρονται για τουριστική εκμετάλλευση γύρω από αυτό.

Τέλος η περιγραφή των φαινομένων και των αντικειμένων παρατήρησης σχετίζονται με την διατύπωση των ερευνητικών υποθέσεων, οι οποίες παρουσιάζονται στο 1.4 του παρόντος κεφαλαίου.

1.3 Σκοπός, στόχος και σημασία της έρευνας

1.3.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι να παρουσιάσει την ανάγκη για δημιουργία ενός σύνθετου, βιώσιμου και ποιοτικού τουριστικού προϊόντος της Χίου διαφοροποιημένο από το υπάρχον με ειδικά χαρακτηριστικά που θα βασίζονται στον αγροτουρισμό σε συνδυασμό με την καλλιέργεια και αξιοποίηση του προϊόντος της μαστίχας με κεντρικό πυρήνα την περιοχή των Μαστιχοχωρίων στη νότια Χίο.

1.3.2 Επιμέρους στόχοι της έρευνας

Ο πρώτος στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει τον βαθμό προθυμίας του παραγωγού της μαστίχας στην επίδειξη των τεχνικών της καλλιέργειας της στους επισκέπτες την αλλά και να αναδείξει τις προοπτικές και τα προβλήματα για ανάπτυξη αγροτουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή από την πλευρά των μαστιχοπαραγωγών. Για την προσπάθεια επίτευξης αυτού του στόχου θα ληφθούν υπόψη παράμετροι όπως: οι διαφορετικές ηλικίες των παραγωγών, το επίπεδο τουριστικής παιδείας του καθενός καθώς και το επίπεδο μόρφωσης και εκπαίδευσης τους.

Ο δεύτερος στόχος της έρευνας είναι να εστιάσει στις απόψεις όλων των εμπλεκόμενων φορέων του τουρισμού σχετικά με την υφιστάμενη αγροτουριστική ανάπτυξη του νησιού και να αναδείξει τα βασικότερα προβλήματα και προοπτικές για

την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο. Ο στόχος αυτός επικεντρώνεται αποκλειστικά στις παρουσίαση προτάσεων και στα μέτρων πολιτικής από όλους τους φορείς που σχετίζονται με την ανάπτυξη αγροτικού τουρισμού στο νησί όπως τον Δήμο, την Περιφέρεια, το Μουσείο Μαστίχας κ.α.

1.3.2 Σημασία της έρευνας

Η σημασία της έρευνας έγκειται στο να αναδείξει την ανάγκη εκμετάλλευσης του φυσικού πλούτου και της ιδιομορφίας κάθε προορισμού μέσω των εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός. Στην προκειμένη περίπτωση η έρευνα αναδεικνύει την ανάγκη για τουριστική εκμετάλλευση του μοναδικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος του νησιού, την μαστίχα μέσα από ένα ολιστικό σχέδιο ανάπτυξης του τουρισμού του νησιού κυρίως στην ευρύτερη περιοχή των Μαστιχοχωρίων. Επίσης η σημασία της ερευνητικής διαδικασίας εστιάζει στην επαφή με τον ανθρώπινο παράγοντα, από την μία τον παραγωγό που καλλιεργεί μαστίχα και από την άλλη τον εργαζόμενο σε έναν από τους φορείς προώθησης της ώστε μέσα από αυτούς να δοθούν αντικειμενικότερες απαντήσεις για στόχους που έχουν τεθεί.

1.4 Ερευνητικές υποθέσεις

Οι ερευνητικές υποθέσεις- ερωτήματα που θα αποτελέσουν αντικείμενα μελέτης της παρούσας διπλωματικής είναι οι εξής:

- Ο βαθμός συνεργασίας μεταξύ του μαστιχοκαλλιεργητή και τουρίστα επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας μέσα από την αξιοποίηση ιδιωτικών κτημάτων.
- Η παράθεση προτάσεων από τους μαστιχοπαραγωγούς για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων και των παραγόντων που εμποδίζουν την ανάπτυξη αυτού του εναλλακτικού είδους τουρισμού στο νησί.
- Η συμβολή των φορέων(Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας κτλ.) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες.
- Οι προτάσεις συνδυασμού-συνέργειας του προϊόντος της μαστίχας και της καλλιέργειας της, με άλλα είδη και μορφές εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων και όχι μόνο.

1.5 Μεθοδολογία της έρευνας

Η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας μπορεί να συνοψιστεί στα εξής στάδια:

- Προσδιορισμός και κατανόηση του θέματος
- Συλλογή δεδομένων
- Επεξεργασία δεδομένων
- Παρουσίαση αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων

Για τη συγγραφή της παρούσης εργασίας, χρησιμοποιήθηκαν τόσο δευτερογενείς, όσο και πρωτογενείς πηγές πληροφόρησης. Δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης θεωρούνται τα δημοσιεύματα που βασίζονται στα επεξεργασμένα αποτελέσματα πρωτογενών δημοσιευμάτων και τα οποία έχουν με κάποιο τρόπο έχουν δεχτεί επεξεργασία ή έχουν τροποποιηθεί. Ακόμα και οι πηγές που παρουσιάζουν καταστάσεις και περιγράφουν γεγονότα που δεν βασίζονται σε προσωπική παρατήρηση και συμμετοχή του συγγραφέα θεωρούνται δευτερογενείς πηγές. Πιο αναλυτικά, σε αυτή την κατηγορία των πηγών συγκαταλέγονται:

- Εκπαιδευτικά εγχειρίδια
- Περιοδικά ποικίλης ύλης
- Άρθρα εφημερίδας
- Διαδίκτυο

Πρωτογενείς πηγές πρόκειται για πληροφορίες που συλλέγονται από τον ίδιο τον ερευνητή, και δεν μπορεί να τις βρει από δευτερογενείς πηγές. Επίσης Πρωτογενείς πηγές πληροφόρησης θεωρούνται τα πρωτότυπα δημοσιεύματα που περιγράφουν γεγονότα ή αναφέρουν τα αποτελέσματα μιας έρευνας.

Η πρωτογενής ερευνητική διαδικασία ξεκίνησε τον Μάιο του 2019 και ολοκληρώθηκε τον Οκτώβρη του ίδιου έτους. Η πρωτογενής έρευνα περιλάμβανε δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια ένα προς τους Μαστιχοκαλλιεργητές και ένα προς τους Φορείς προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι στόχοι της εργασίας. Το 1^ο ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 20 ερωτήσεις και το 2^ο ερωτηματολόγιο περιλάμβανε 17 ερωτήσεις. Όσον αφορά το ερευνητικό κομμάτι η μέθοδος δειγματοληψίας η οποία χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή δείγματος είναι η απλή δειγματοληψία. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη σύσταση και διανομή ερωτηματολογίων την περίοδο 15/7/2019 – 15/10/2019.

1.6 Δομή της έρευνας

Η παρούσα διπλωματική απαρτίζεται γενικά από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος (Α) το οποίο αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας το οποίο περιλαμβάνει έξι κεφάλαια και το δεύτερο μέρος (Β) που αφορά το ειδικό ερευνητικό πλαίσιο της έρευνας που περιλαμβάνει τρία κεφάλαια και την βιβλιογραφία.

Από το θεωρητικό μέρος (Α) το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή όπου γίνεται αναφορά στα κίνητρα επιλογής του συγκεκριμένου θέματος, στην διατύπωση ορισμένων αδυναμιών που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, στην πρωτοτυπία και χρησιμότητα της έρευνας καθώς και στο σκοπό και στην σημασία της. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο εννοιολογικό πλαίσιο του τουρισμού και στον εναλλακτικό τουρισμό. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον διεθνή χώρο ενώ στο τέταρτο η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο προϊόν της μαστίχας και τους φορείς που εμπλέκονται γύρω από αυτή. Στο τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους αναλύεται η αγροτουριστική ανάπτυξη στο νησί της Χίου.

Στο ερευνητικό μέρος (Β) και στο έβδομο κεφάλαιο αναφέρεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας ενώ στο όγδοο κεφάλαιο βρίσκονται τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας. Τέλος στο ένατο κεφάλαιο εξάγονται τα συμπεράσματα από την πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα καθώς και προτάσεις πολιτικής και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Τέλος ακολουθεί η βιβλιογραφία.

1.7 Πρωτοτυπία της έρευνας

Η πρωτοτυπία της παρούσας διπλωματικής έγκειται στο γεγονός ότι εστιάζει στην ανάπτυξη ενός μη τουριστικά κορεσμένου προορισμού όπως η Χίος μέσω μιας μορφής εναλλακτικού τουρισμού που θα πρέπει να συνδεθεί άρρηκτα με το μοναδικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του τόπου, την μαστίχα. Η παρούσα διπλωματική προσδίδει ιδιαίτερη αξία στην συμβολή του ανθρώπινου παράγοντα στην υλοποίηση ενός σχεδίου για την ανάπτυξη της περιοχής των Μαστιχοχωρίων. Αυτή η αξία ερευνάται μέσα από το βαθμό προθυμίας συνεργασίας του ντόπιου παραγωγού της μαστίχας με τον αγροτουριστικό επισκέπτη. Ο ρόλος του ανθρώπου είναι κομβικής

σημασίας για την έρευνα καθώς μέσα από αυτόν θα απαντηθούν ερωτήματά σχετικά με προτάσεις για αγροτουριστική ανάπτυξη, με εμπόδια για την έλλειψη αγροτικών δραστηριοτήτων καθώς και σημαντικά ζητήματα που απασχολούν τον μαστιχοπαραγωγό. Ωστόσο υπάρχουν και άλλες αντίστοιχες διπλωματικές με βάση την μαστίχα οι οποίες εξετάζαν θέματα όπως, τους τρόπους προώθησης της, τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της χλωρίδας από την καλλιέργεια των μαστιχόδεντρων κ.α. Όμως η παρούσα διπλωματική πρωτοτυπεί στην ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου είδους εναλλακτικού τουρισμού, τον αγροτουρισμό σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει το συγκεκριμένο προϊόν.

2^ο Κεφάλαιο

Το εννοιολογικό περιεχόμενο του τουρισμού και ο εναλλακτικός τουρισμός

2.1 Εισαγωγή Κεφαλαίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, προτού γίνει αναφορά στην έννοια του αγροτουρισμού ως μία μορφή εναλλακτικού τουρισμού, κρίνεται αναγκαίο να γίνει μια αναφορά στις βασικές έννοιες του τουρισμού. Ο τουρισμός βρίσκεται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος, αφού χάρη σ' αυτόν παρουσιάζονται τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του κάθε τόπου. Εδώ, λοιπόν, θα εξεταστούν οι λόγοι που καθιστούν τον τουρισμό σημαντικό κλάδο, θα παρουσιαστούν τα συστατικά εκείνα που τον διαχωρίζουν από άλλους, κυρίως στον οικονομικό τομέα και θα αναλυθούν οι διάφορες μορφές του. Επιπλέον, θα μελετηθεί ο τουρισμός από την πλευρά του επισκέπτη – τουρίστα (η συμπεριφορά του, τα κίνητρά του). Τέλος, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στο τουριστικό προϊόν και τα επιμέρους στοιχεία του, καθώς και στην ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού τώρα και, ενδεχομένως, στο μέλλον.

Επιπλέον στο δεύτερο μέρος του 2^{ου} κεφαλαίου θα γίνει αναφορά στις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού και στα χαρακτηριστικά τους καθώς και στην έννοια του αγροτουρισμού ως μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια ενίσχυσης της ανάπτυξης των τουριστικών δραστηριοτήτων σε αγροτικές και ορεινές περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται από φαινόμενα ερήμωσης αλλά και μείωσης του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού. Επιπρόσθετα η Ευρωπαϊκή Ένωση την τελευταία δεκαετία εφαρμόζει μοντέλα ανάπτυξης του αγροτικού χώρου που στοχεύουν στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος, στην περιφερειακή ανάπτυξη και στην διατήρηση, προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ο αγροτουρισμός, αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού και μια πολυσυζητημένη στρατηγική ανάπτυξης των μειονεκτικών αγροτικών περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.2 Το φαινόμενο του τουρισμού

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έννοια του τουρισμού έχει τις ρίζες της στο αρχαίο ελληνικό ρήμα «τείρω» το οποίο σημαίνει τρίβω, ενώ στα λατινικά ονομάζεται

«tornare» δηλαδή περιφέρομαι. Ωστόσο λόγω της μεγάλης δυναμικής του τουρισμού η μορφή του εξελίσσεται και αλλάζει ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας την εκάστοτε εποχή. Συγκεκριμένα, μετά το 1950 ο τουρισμός έλαβε τη μορφή ενός μαζικού φαινομένου (Likorish & Jenkins, 2004)¹. Πλέον, εξυπηρετώντας την ανάγκη του ατόμου για χαλάρωση και ξεκούραση, αναδεικνύεται σε κοινωνικό «δικαίωμα», κάτι πολύ σημαντικό τόσο για την παγκόσμια οικονομία όσο και για την ανάπτυξη μιας περιοχής (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001).² Επιπλέον και σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Επιστημόνων Τουρισμού (International Association of Scientific Experts on Tourism - AIAEST), «Τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και τη διαμονή μη μόνιμων κατοίκων σε έναν προορισμό, εφόσον δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή στον προορισμό και δεν συνδέονται με κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα».

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός έχει βιώσει συνεχόμενη ανάπτυξη και έχει γίνει ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς. Σήμερα, ο επιχειρηματικός όγκος του τουρισμού είναι ίσος ή και μεγαλύτερος από εκείνο των εξαγωγών πετρελαίου, των τροφίμων ή της αυτοκινητοβιομηχανίας. Ο τουρισμός είναι πλέον ένας από τους πιο ισχυρούς παράγοντες του διεθνούς εμπορίου. Η ανάπτυξη που επιφέρει σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους προορισμούς, τον έχει καταστήσει μία από τις βασικές πηγές εισοδήματος για αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες. Όμως, και στις ανεπτυγμένες χώρες σε τομείς όπως οι κατασκευές, η γεωργία, οι τηλεπικοινωνίες κτλ δημιουργήθηκαν σημαντικά οφέλη οικονομικά αλλά και απασχόλησης (WTTC 2017)⁴.

2.3 Η έννοια του τουριστικού προϊόντος

Μια έννοια που είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί είναι αυτή του τουριστικού προϊόντος. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο σύνολο των διάφορων τύπων τουρισμού που προσφέρονται από τους τουριστικούς παράγοντες της περιοχής, ώστε καλύπτοντας τις ανάγκες των καταναλωτών επισκεπτών να λάβουν οικονομικό κέρδος. Τα επιμέρους στοιχεία του είναι (Βαρβαρέσος 2005) :⁴

---

¹ Likorish, L. and Jenkins, C. (2004) «Μια εισαγωγή στον τουρισμό», Εκδόσεις: Κριτική.

² Κοκκώσης, Χ. and Τσάρτας, Π. (2019), «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», Εκδόσεις Κριτική.

³ Travel & tourism (2017) «Economic impact world».

⁴ Βαρβαρέσος, Σ. (2005). «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές: η ελληνική πραγματικότητα» ,Αθήνα, Εκδόσεις: Προπομπός.

- Τα σημαντικά σημεία προβολής του τουριστικού προορισμού, που αποτελούν την πρωτογενή τουριστική πρόταση και πείθουν τον επισκέπτη να τον επιλέξει ανάμεσα σε άλλους προορισμούς. Τέτοια σημεία είναι το φυσικό περιβάλλον και τα ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία κάθε προορισμού δηλαδή οι φυσικοί του πόροι.
- Ο ντόπιος πληθυσμός του τουριστικού προορισμού ο οποίος με τη συμπεριφορά του, απέναντι στους τουρίστες, έχει άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα και τον χαρακτήρα του τουριστικού προϊόντος.
- Οι συμπληρωματικές υποδομές της περιοχής που δημιουργούνται, μέσω του κράτους με σκοπό να καλύψουν τις τάσεις της αγοράς και να διευρύνουν την δεξαμενή των εν δυνάμει επισκεπτών.
- Το περιβάλλον διαβίωσης και η δυνατότητα για ψυχαγωγία είναι από τις πιο κοινές αλλά και συγχρόνως πιο σημαντικές ανάγκες κάποιου επισκέπτη.
- Η προσβασιμότητα του κάθε τόπου. Αυτή αφορά την σύνδεση της κάθε περιοχής με βάση το οδικό δίκτυο, τα σημεία υποδοχής των επισκεπτών όπως τα λιμάνια, αεροδρόμια, τη συγκοινωνία γενικότερα καθώς και τους αυτοκινητόδρομους. Η πληρότητα και η διαθεσιμότητα στα παραπάνω είναι αναγκαία προϋπόθεση ώστε το ταξίδι του επισκέπτη να είναι άνετο και ασφαλές με όσο το δυνατόν λιγότερο κόστος στο λιγότερο χρόνο.

2.3.1 Τα συστατικά του τουρισμού

Το φαινόμενο του τουρισμού παρουσιάζει κάποιες κύριες οικονομικές διαφορές σε σχέση με συναφείς κλάδους (Ηγουμενάκης & Κραβαρίτης, 2004):⁵

- Τα τουριστικά προϊόντα χαρακτηρίζονται άυλα και εξαγόμενα, καθώς οι τουριστικές υπηρεσίες δεν διαθέτουν υλική υπόσταση και καταναλώνονται στον τόπο που παράγονται από τον τουρίστα – επισκέπτη.
- Οι επισκέπτες αναζητούν την κατάλληλη για αυτούς υποδομή, συνήθως υψηλών προδιαγραφών, ώστε να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους.
- Τα τουριστικά προϊόντα έχουν σημαντική άμεση ή έμμεση επίδραση σε διάφορους οικονομικούς κλάδους, πχ κατασκευές, μεταφορές, εμπόριο και άλλα.

⁵ Ηγουμενάκης, Ν. and Κραβαρίτης, Κ. (2004). Τουρισμός βασικές έννοιες. Αθήνα: Εκδόσεις: Interbooks.

- Ο τουρισμός χαρακτηρίζεται από υψηλή τουριστική εποχικότητα, εξαιτίας των κλιματικών συνθηκών, της οικονομικής ή κοινωνικής κρίσης.
- Η τουριστική ζήτηση καθορίζεται από την ελαστικότητα του τουρισμού ως προς την τιμή του προϊόντος αλλά και το διαθέσιμο εισόδημα.

2.4 Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ο Εναλλακτικός Τουρισμός αποτελεί μια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης η οποία λαμβάνει χώρα στο ύπαιθρο ή σε αγροτικές περιοχές (Βαρβαρέσος, 2005). Είναι η μορφή εκείνου του τουρισμού η οποία αποτελεί και μια παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που σαν σκοπό έχουν την αναβάθμιση των περιοχών αυτών καθώς και την οικονομική στήριξη αυτών μέσω της ήπιας και μικρής κλίμακας προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών, της τοπικής αγροτικής παραγωγής, της δημιουργίας και εμπορίας παραδοσιακών προϊόντων και του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου.

Ο εναλλακτικός τουρισμός παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις μέρες μας αφού απευθύνεται σε επιχειρήσεις οι οποίες έχουν την έδρα τους στην ύπαιθρο και συχνά σε αγροτικές περιοχές. Στις επιχειρήσεις αυτές υπάρχουν παραδοσιακά εστιατόρια, καφεενεία, παραγωγοί και έμποροι τοπικών προϊόντων. Επίσης υπάρχουν μουσεία κάθε είδους και διάφοροι πολιτιστικοί σύλλογοι όπως ορειβατικοί, φυσιολατρικοί, γυναικείοι, αγροτικοί, τοπική αυτοδιοίκηση και σχολεία. Με αυτό τον τρόπο και σύμφωνα με τις προσδοκίες των επιχειρηματιών, αναπτύσσεται μια αγροτουριστική δραστηριότητα σε αυτές τις περιοχές η οποία φέρνει οφέλη οικονομικά και προσωπικά (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 2008).

Βάσει των ανωτέρω λοιπόν, ορισμένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που εντοπίζονται στις μέρες μας, είναι οι εξής (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2019):

- Αγροτουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Ορειβατικός και περπατητικός
- Τουρισμός υγείας
- Αθλητικός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Παράκτιος τουρισμός, παραποτάμιος, θαλάσσιος τουρισμός και τουρισμός των υδροβιότοπων
- Θρησκευτικός τουρισμός

- Αστικός τουρισμός
- Ιαματικός Τουρισμός
- Τουρισμών Χρήσης Αθλητικών Κέντρων
- Τουρισμός σε Κέντρα Αναζωογόνησης
- Τουρισμός για Αθλητικές Διοργανώσεις Γκολφ
- Τουρισμός Ψυχαγωγικών Θεματικών Πάρκων

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Στις εναλλακτικές μορφές, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Κοινός παρονομαστής στην ζήτηση και την προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής.⁶

Σαν εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνηθίζεται να προσδιορίζεται ένας ευρύτερος χώρος, των μορφών εκείνων που διαφέρουν από τις κλασικές. Στην δεδομένη εργασία θα λάβουμε υπ' όψιν μόνο αυτές που εκπροσωπούν τα δεδομένα της αειφορίας και της προοπτικής που παρουσιάζουν σαν εφαρμοσμένα μοντέλα. Με το σκεπτικό αυτό θα θεωρηθεί πως οι εναλλακτικές μορφές κάτω από τον συγκεκριμένο προσδιορισμό είναι μόνο αυτές που πραγματοποιούνται με εξειδικευμένα κίνητρα αναζήτησης οικολογικών, πολιτιστικών, λαογραφικών, αγροτικών, φυσιολατρικών και λοιπών συναφών αυθεντικών και μη τουριστικά αναπαραγόμενων δεδομένων και για τον λόγο αυτό θα οριστούν δύο σαν ευρύτερα πεδία μελέτης, ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός.

2.5 Θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά εναλλακτικού τουρισμού

Κάθε μορφή τουριστικής ανάπτυξης επιφέρει μια σειρά από επιδράσεις. Από αυτόν τον κανόνα δε θα μπορούσε να εξαιρεθεί ο εναλλακτικός τουρισμός. Από την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού και την προέλευση των τουριστών σε ένα

---

⁶ Κοκκώσης, Χ, Τσάρτας, Π., (2019) «βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», σελ. 79-85, Εκδόσεις: Κριτική.

προορισμό της υπαίθρου, προκύπτουν διάφορες επιδράσεις στο χώρο και στην κοινωνία.

Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (2008) τα θετικά χαρακτηριστικά είναι⁷:

Οικονομικές:

- Μέσω της δημιουργίας εισοδημάτων και θέσεων εργασίας
- Μέσω αλληλοσύνδεσης με άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας
- Περιφερειακή ανάπτυξη γενικότερα
- Οικονομικά οφέλη από τη βιώσιμη χρήση των προστατευόμενων περιοχών όπως αγροκτήματα, πάρκα και δάση

Περιβαλλοντικές:

- Αυξημένα κίνητρα για την προστασία του περιβάλλοντος και την αποκατάσταση βιοτόπων για την προστασία σπάνιων ζώων και φυτών
- Αναβάθμιση των βιοτόπων και των πολιτιστικών μνημείων
- Αύξηση και βελτίωση της υποδομής και των υπηρεσιών προς χρήση από τον ντόπιο πληθυσμό

Κοινωνικοπολιτιστικές:

- Αύξηση της κοινωνικής συνείδησης των τουριστών και του ντόπιου πληθυσμού για τους κοινωνικό-πολιτιστικούς πόρους μιας περιοχής
- Εμπλουτισμός της πολιτιστικής ταυτότητας μέσω της αλληλεπίδρασης των διαφορετικών κουλтурών των ντόπιων και των τουριστών

Όσον αφορά τις αρνητικές επιδράσεις από τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αυτές είναι οι εξής:

Οικονομικές:

- Αύξηση τρεχουσών δαπανών για την συντήρηση της υποδομής, την προώθηση, κτλ.
- Αστάθεια εισοδημάτων
- Διαρροές εισοδήματος λόγω εισαγωγών

---

⁷ Ανδριώτης, Κ., (2008), «Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός», Εκδόσεις Σταμούλη ΑΕ.

- Εμπορευματοποίηση της άγριας πανίδας και χλωρίδας, καθώς και πολιτισμού στο βωμό του κέρδους.

Περιβαλλοντικές:

- Υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του κάθε προορισμού λόγω υπερπληθυσμού
- Γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης με αποτέλεσμα
- Αυξημένες πιέσεις στη χρήση των φυσικών πόρων από την άσκηση λιγότερο ήπιων μορφών τουρισμού

Αξίζει να αναφερθεί ότι ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι το τουριστικό προϊόν που προσφέρουν και το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Συγκεκριμένα το βασικό θέλγητρο του εναλλακτικού τουρισμού είναι το μη αστικό περιβάλλον και πιο συγκεκριμένα αυτό που σχετίζεται με την φύση, την ύπαιθρο και την κουλτούρα. Για την ανάπτυξη λοιπόν του εναλλακτικού τουρισμού οι επενδύσεις δεν πρέπει να επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, την κοινωνία και τον πολιτισμό μια κοινωνίας υποδοχής, αλλά θα πρέπει να βρίσκονται σε σύμπνοια με την φύση και την πολιτιστική κληρονομιά.⁸ (Ανδριώτης, 2008).

2.6 Εννοιολογική προσέγγιση του αγροτουρισμού

Ένα από τα σημαντικότερα είδη εναλλακτικών μορφών τουρισμών διεθνώς είναι ο αγροτουρισμός ο οποίος θα αποτελέσει και βασικό αντικείμενο μελέτης της παρούσας διπλωματικής.

Αυτό το είδος τουρισμού ως νέα εναλλακτική μορφή πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960 στις ΗΠΑ. Στην Ελληνική Δημοκρατία εμφανίστηκε το 1980 μέσω της ίδρυσης των πρώτων γυναικείων συνεταιρισμών αγροτουρισμού. (Μαστιχοχώρια Χίου) (Ιακωβίδου 2006).⁹

Γενικότερα ο αγροτουρισμός είναι ένα διαφορετικό είδος διακοπών σε σχέση με τα άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα είδος διακοπών που έχει δημιουργηθεί από την ανάγκη της οικονομικής επιβίωσης κάποιων μικρών ιδιοκτητών γης-αγροτών, που αποφάσισαν να ακολουθήσουν παραδοσιακές μεθόδους καλλιέργειας (χωρίς την χρήση φυτοφαρμάκων και χημικών ουσιών) και να

---

⁸ Ανδριώτης, Κ., (2008), «Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός», Εκδόσεις Σταμούλη ΑΕ.

⁹ Ιακωβίδου Ο.,(2006). Εμπειρίες από την ανάπτυξη του Αγροτικού Τουρισμού στην Ελλάδα. Εισήγηση στο 1ο συνέδριο τουριστικής ανάπτυξης, Αθήνα 23-24/3/2006.

παράσχουν φιλοξενία σε ανθρώπους που θέλουν να ζήσουν κοντά στην φύση και να συμμετέχουν ενεργά στην καλλιέργεια αυτών των προϊόντων έτσι ώστε να εξασφαλίσουν ένα επιπλέον εισόδημα στους ιδιοκτήτες γης-αγρότες. Ο αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός, ουσιαστικά αναφέρεται στις δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και εντάσσονται στο πλαίσιο του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής.¹⁰

Επιπλέον ο αγροτουρισμός αφορά σε μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται οργανικά και αρμονικά στον αγροτικό χώρο και περιλαμβάνει διάφορες τουριστικές δραστηριότητες που είναι συμπληρωματικές ή έρχονται σε σύγκρουση με άλλες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα οικονομικές και κοινωνικές, που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο.

Μια ακόμη εννοιολογική προσέγγιση σύμφωνα λοιπόν με την Βουλή των Ελλήνων και την Τροπολογία του Θεσμικού Πλαισίου Αγροτουρισμού με θέμα στο Σ/Ν: Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις παρ. 2, άρθρο 28, του νόμου 4276 ισχύει ο ακόλουθος ορισμός:¹¹

«Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις», 30 Ιουλίου 2014): «Αγροτουρισμός» είναι μορφή τουρισμού η οποία αφορά την παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποποιημένους με αγροτικές εγκαταστάσεις, οι οποίες προσφέρονται συνδυαστικά με δραστηριότητες που σχετίζονται με την αγροτική παραγωγή όπως και με την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς αγροτικού τοπίου».

2.6.1 Ορισμοί του αγροτουρισμού

Αναζητώντας στην βιβλιογραφία, δεν υπάρχει ένας και μόνο αποδεκτός ορισμός για τον αγροτουρισμό. Αυτό βέβαια ίσως να οφείλεται στις διαφορές που διακρίνουμε από χώρα σε χώρα, ως προς τις δομές που παρέχονται ή ακόμα περισσότερο και στο ίδιο το «αγροτικό προϊόν» που καλλιεργείται στην εκάστοτε χώρα/περιοχή. Εξετάζοντας την βιβλιογραφία, ο όρος αγροτουρισμός και εννοώντας στα αγγλικά «agrotourism» χρησιμοποιείται κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη, όπως στην Ελλάδα,

¹⁰ Σφακιανάκης Μ., (2004), «Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού» ΕΛΛΗΝ, Αθήνα.

¹¹ Πηγή: Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 155, ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4276.

Ιταλία και Τουρκία, ενώ στην Δυτική Ευρώπη χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος «farm tourism» και «agritourism». Αντίστοιχα μάλιστα στην Αμερική συναντάται ο όρος «agriteinment» που είναι συνδυασμός των λέξεων «agriculture» και «entertainment». (Topcu ED, 2007).

Οι πιο δημοφιλείς όμως ορισμοί που συναντάμε στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία είναι οι εξής: Αγροτικός Τουρισμός (Rural Tourism), Αγροτουρισμός (Agrotourism), Αγροτουρισμός (Agritourism), Τουρισμός στο Αγρόκτημα (Farm Tourism), Farm-based tourism (Αγρόκτημα με τουριστική βάση), Διακοπές σε Αγρόκτημα (Vacation Farms) και Πράσινος Τουρισμός (Green Tourism).

2.7 Επίλογος κεφαλαίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν μια σειρά από έννοιες που είναι απαραίτητες για το περιεχόμενο της παρούσας διπλωματικής όπως οι έννοιες του τουριστικού φαινομένου καθώς και εκείνη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επιπλέον έγινε αναφορά στα χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού καθώς και στις θετικές και αρνητικές επιδράσεις του εναλλακτικού τουρισμού σε έναν προορισμό. Τέλος η ανάλυση του συγκεκριμένου κεφαλαίου έκλεισε με την ανάλυση ενός συγκεκριμένου είδους εναλλακτικού τουρισμού, ο οποίος αποτελεί και βασικό αντικείμενο μελέτης της διπλωματικής, τον αγροτουρισμό καθώς και τα χαρακτηριστικά του.

Κεφάλαιο 3ο

Η Ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον διεθνή χώρο

3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει αναφορά στην συμβολή του αγροτουρισμού ως εναλλακτική μορφή τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη χωρών σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο μέσα από την παρουσίαση ορισμένων αγροτουριστικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων σε διάφορες χώρες του κόσμου.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δίνουν την ευκαιρία στις χώρες να εκμηδενίσουν τις εξωγενείς επιδράσεις και να αναπτύξουν την δική τους υποδομή και ανωδομή. Πολλές χώρες του κόσμου έχουν βασίσει την οικονομική τους ανάπτυξη στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και ειδικά στον αγροτουρισμό.

Ο αγροτουρισμός στην Ευρώπη εμφανίσθηκε κατά τη δεκαετία του 1980 και γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη έκτοτε. Αρκετές ευρωπαϊκές χώρες ανέπτυξαν σε σημαντικό βαθμό τον αγροτουρισμό, μέσα από ποικίλες αγροτουριστικές δραστηριότητες, με την συμβολή των πολιτικών των αντίστοιχων κυβερνήσεων. Ο αγροτουρισμός αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό κομμάτι του τουρισμού στην Ευρώπη, ενώ τα έσοδα αγγίζουν μεγάλα ποσά. Φυσικά η Ε.Ε. συνετέλεσε θετικά σε αυτό το θέμα, μέσω των κατευθύνσεών της. Σε διεθνές επίπεδο οι ΗΠΑ έχουν την πιο μακρόχρονη πορεία ανάπτυξης του αγροτουρισμού, αφού εμφανίσθηκε κατά τη δεκαετία του 1960 και από τότε υπάρχει συνεχής ανάπτυξή του, ενώ αξιόλογη είναι και η ανάπτυξη στην Κίνα, την Ιαπωνία και την Αυστραλία.

Σε σύγκριση με την χώρα μας ο αγροτουρισμός δεν έχει τόσο μακρόχρονη πορεία όσο σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Οι ρίζες του βρίσκονται σε διάφορες μορφές τουρισμού της υπαίθρου και μετά τη δεκαετία του 1980 κάνουμε πλέον λόγο για αγροτουρισμό. Δύο ήταν τα σημαντικά γεγονότα που οδήγησαν σε αυτό, καταρχάς η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 και δεύτερον η έμφαση σε θέματα όπως η ισότητα των δύο φύλων και η επιθυμία ανάπτυξης του βιοτικού επιπέδου στην

ύπαιθρο. Έτσι προωθήθηκε η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μέσα από τοπικά και περιφερειακά προγράμματα δράσης¹² (Kizos, Iosifides, 2007).

3.2 Αγροτουρισμός στον διεθνή χώρο

Στην παρακάτω ενότητα αναλύονται τρεις περιπτώσεις χωρών σε διεθνές επίπεδο που έχουν αναπτύξει την μορφή του αγροτουρισμού άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό.

3.2.1 Αγροτουρισμός στις ΗΠΑ

Στις ΗΠΑ ο αγροτουρισμός εμφανίσθηκε ως ειδική μορφή τουρισμού στη δεκαετία του '60, με την τουριστική δραστηριότητα "Farm and Ranch Hospitality", με τις παραλλαγές του γεωργικού και του αγροτικού τουρισμού (Τομαράς, Λαγός, 2007). Σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες η Αμερική υστερεί σημαντικά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού αφού η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα (Hall, Mitchell, Roberts, 2003)¹³. Ως αγροτουρισμός στην Αμερική ορίζεται μία επιχείρηση που λειτουργεί σε ένα αγρόκτημα, ή μια αγροτική εγκατάσταση και δημιουργήθηκε με σκοπό την ψυχαγωγία των επισκεπτών-τουριστών, προσφέροντας ένα επιπλέον εισόδημα στον ιδιοκτήτη (Amaral, Edgar, 2010).¹⁴

Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό αρκετές επιχειρήσεις είναι αγροτουριστικές, όπως οι χώροι διαμονής σε αγροκτήματα, οι κατασκηνώσεις, οι αχυρώνες κ.ά. Η προώθηση του αγροτουρισμού από την πλευρά της κυβέρνησης αρκετών πολιτειών των ΗΠΑ είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή επενδυτικών προγραμμάτων σε πολιτείες όπως το Κάνσας, την Οκλαχόμα, τη Γιούτα και το Νέο Μεξικό. Ο αγροτουρισμός στη χώρα αυξήθηκε αρκετά τα τελευταία χρόνια και είναι αποτέλεσμα της αυξανόμενης ζήτησης για διακοπές και ψυχαγωγία εκτός πόλης με ανάγκη την επαφή με τη φύση καθώς και της αυξανόμενης ζήτησης για ταξίδια που να

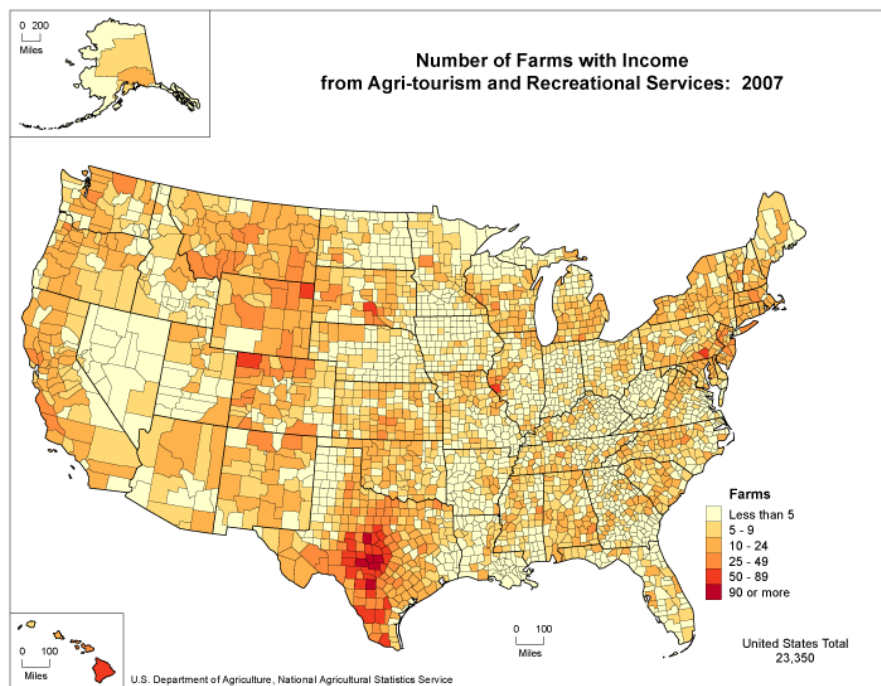
¹² Kizos, T., Iosifides, T. (2007). «The contradictions of agrotourist development in Greece: evidence from three case studies. *South European Society and Politics.*» Volume 12 pp. 59-77.

¹³ Hall, D., Mitchell, M. & Roberts, L. (2003). Tourism and the countryside: Dynamic relationship, in: D. Hall, M. Mitchell & L. Roberts (Eds). *New Directions in Rural Tourism.* pp. 3-18, London: Ashgate.

¹⁴ Amaral, N. K., Edgar, L. D. (2010). *Agricultural Communication Students' Perceptions, Knowledge and Identified Sources of Information about Agritourism* University of Arkansas. Department of Agricultural Extension and Education 2010. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://web.library.uiuc.edu/asp/agx/acdc/view.asp?ID=C29980>

συμπεριλαμβάνουν δημιουργικές δραστηριότητες και της αυξανόμενης επιθυμίας για την στήριξη των τοπικών αγροτών (Caprio, Wohlgenant, Boonsaeg, 2008).¹⁵

Εικόνα 3.1: Εισόδημα από Αγροτουριστικές και Δημιουργικές Υπηρεσίες, ΗΠΑ, 2007

Πηγή: Thessen, 2009, Measuring the Economic Impact of Agritourism on Farms 23/10/2019

Η πρόσφατη ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα φαίνεται στην εικόνα 1 στην οποία αναγράφεται το εισόδημα από τις αγροτουριστικές και δημιουργικές υπηρεσίες των πολιτειών. Μεγαλύτερα ποσά εισοδήματος από αγροτουριστικές δραστηριότητες και συγκεκριμένα ποσά που υπερβαίνουν τα 4 εκ. δολάρια παρουσιάζονται στις νότιες περιοχές της χώρας (Τέξας) και στις κεντροδυτικές περιοχές (Νέο Μεξικό, Κολοράντο). Ο μέσος όρος των εισοδημάτων κυμαίνεται από 200.000 έως και 800.000 δολάρια, ενώ αρκετές είναι και οι περιοχές που δεν έχουν καθόλου εισοδήματα, γεγονός που δικαιολογείται από την έλλειψη αγροτουριστικών εγκαταστάσεων (Thessen, 2009).¹⁶

¹⁵ Caprio, C. E., Wohlgenant, K. M., Boonsaeg, T. (2006). The Demand for Agritourism in the United States. *Journal of Agricultural and Resource Economics*. 33(2), pp. 254-269.

¹⁶ Thessen, G. 2009. Measuring the Economic Impact of Agritourism on Farms. ηλεκτρονική πρόσβαση στο http://www.agmrc.org/media/cms/agritourism_thessen_a812a9ae31310.pdf, Ανάκτηση 23/10/2019.

3.2.2 Αγροτουρισμός στην Κίνα

Σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες ο αγροτουρισμός γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στην Κίνα δεν συνέβη αυτό. Ο τομέας του αγροτουρισμού στη χώρα εμφανίστηκε μόλις στις αρχές του 1980. Μια δεκαετία αργότερα ο αγροτουρισμός ενσωματώθηκε στην πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας μέσω του τουρισμού και έτσι οι αγρότες είχαν πολλαπλά οφέλη, τόσο οικονομικά, όσο και ευρύτερα κοινωνικά. Συγκεκριμένα το 1996 μέσω του αγροτουρισμού 10.000 χωριά σε όλη την Κίνα κατάφεραν να βρουν διέξοδο από τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες στις οποίες είχαν περιέλθει, ενώ 3 εκατ. άνθρωποι βγήκαν από τις άθλιες συνθήκες ζωής τους (Gao, 2008).¹⁷

Μια από τις σημαντικότερες αγροτικές κοινότητες που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια ανάπτυξης του αγροτουρισμού, ήταν το «Χαρούμενο Σπίτι του Αγρότη» (Nongjiale). Το Nongjiale είναι ένα σύμπλεγμα αγροτουριστικών προϊόντων, την προώθηση των οποίων ανέλαβαν οι αγρότες, προσφέροντας διατροφή και υπηρεσίες διαμονής. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου καταλύματος εκτός από την παροχή αγροτικών δραστηριοτήτων είναι μεταξύ άλλων η εξυπηρέτηση του μαζικού τουρισμού διαθέτοντας τον απαραίτητο εξοπλισμό και εγκαταστάσεις. Επιπλέον το σύμπλεγμα αυτό αποτελεί συμπληρωματικό προϊόν ως προς το γεγονός ότι εντοπίζεται γύρω από κεντρικά τουριστικά αξιοθέατα και τουριστικές εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας Gao, Huang, Huang, 2008).¹⁸

Τέλος ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο αποδεικνύει το γεγονός ότι ο αγροτουρισμός στη Κίνα άργησε να αναπτυχθεί έγκειται στο γεγονός ότι σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία 1.39 δις τουρίστες επισκέφθηκαν την Κίνα το 2006, ενώ ο συνολικός αριθμός των αγροτουριστών έφτασε τα 500 εκατ. άτομα με έσοδα περισσότερα από 300 δις κινέζικα ρενμπίντι (RMB). Επιπλέον η συμβολή του αγροτουρισμού ήταν σημαντική και στην οικονομία καθώς μέσω αυτής της εναλλακτικής μορφής τουρισμού δημιουργήθηκαν περίπου 4 εκατ. θέσεις εργασίας από τον αγροτουρισμό και περισσότερα από 20.000 χωριά αναπτύχθηκαν μέσα στα πλαίσια συμμετοχής τους σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (Gao, Huang, Huang, 2008).

---

¹⁷ Gao, S. (2008). The current state and new development ideas of China's rural tourism .Analysis and Forecast of China's Tourism Development 2008.

¹⁸ Gao, S., Huang, S., Huang, Y. (2009). Rural Tourism Development in China. International Journal of Tourism Research .11(5), pp. 439-450.

3.2.3 Αγροτουρισμός στην Αυστραλία

Ο αγροτουρισμός στην Αυστραλία ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο εγχώριο εισόδημα της χώρας. Η κυβέρνηση έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την ανάπτυξη και προώθηση του αγροτουρισμού, με επιδοτήσεις που δόθηκαν σε αγρότες ενώ το 2003 ο αγροτουρισμός συμπεριλήφθηκε ως μέσο ανάπτυξης της οικονομίας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Jackson, Murphy, 2006).¹⁹ Σύμφωνα με στοιχεία του Τουρισμού του Αγροκτήματος της Αυστραλίας (Australian Farm Tourism-AFT), έχουν καταγραφεί περισσότερα από 700 αγροκτήματα που ασχολούνται με τον αγροτουρισμό, με συνολική δυναμική 16.000 άτομα και καταλαμβάνουν έκταση μεγαλύτερη των 62.000 τ.χιλ. με περισσότερες από 3.000 κλίνες (Ollenburg, 2006).²⁰

Το 93% των αγροκτημάτων παρέχει τουριστικά καταλύματα, ενώ το 88% δραστηριότητες με βάση τη φύση. Το 68% είναι αυτοτελή εξοχικά σπίτια, το 48% αποτελεί η διαμονή στην κατοικία των αγροτών, το 18% είναι ξύλινα αγροτόσπιτα και το 1% εγκαταστάσεις κάμπινγκ. Επίσης οι περισσότεροι επισκέπτες είναι ζευγάρια, ενώ σημαντικό ποσοστό αποτελούν ομάδες τουριστών (Ollenburg, 2006).

Στον πίνακα 3.1 παρουσιάζονται οι τέσσερις διακριτές ομάδες αγροτουριστικών αγροκτημάτων.

Πίνακας 3.1: Ομάδες αγροτουριστικών αγροκτημάτων στην Αυστραλία

Ομάδες αγροτουριστικών αγροκτημάτων στην Αυστραλία
Αγροκτήματα πλήρους απασχόλησης
Αγροκτήματα μερικής απασχόλησης
Αγροκτήματα συνταξιοδότησης
Αγροκτήματα τρόπου ζωής

Πηγή: Ollenburg, 2006

Τέλος είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αγροτουρισμός έχει καταστεί σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη των αγροτικών και προαστιακών περιοχών. Στην Αυστραλία αρκετές αγροτικές περιοχές ωθούνται λόγω των συνθηκών και του

¹⁹ Jackson, J., Murphy, P. (2006). Clusters in Regional Tourism- An Australian Case. *Annals of Tourism Research*. 33(4), pp. 1018-1035.

²⁰ Ollenburg, C 2006, Farm Tourism in Australia: A Family Business and Rural Studies Perspective. ηλεκτρονική πρόσβαση στο: www4.gu.edu.au:8080/adroot/uploads/approved/adt-QGU20070717.165555/public/02Whole.pdf – Ανάκτηση 13/10/2019.

ανταγωνισμού, στο να βρουν καινοτόμους τρόπους για να διαφοροποιήσουν τη βάση της αγροτικής τους παραγωγής (Ecker et al, 2010).²¹

Αυτή η διαφοροποίηση είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές αλλαγές στις αγροτικές κοινότητες, αφού αρκετοί ιδιοκτήτες γης αντιμετώπιζαν προβλήματα επιβίωσης. Έτσι αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, επεκτείνοντας τις φάρμες τους και εξειδικεύοντας τις δραστηριότητές τους και στον τομέα του αγροτουρισμού (Ecker et al, 2010).

Ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται σε διαφορετικές μορφές και με διαφορετικούς ρυθμούς σε ολόκληρη την Ευρώπη. Οι μορφές με τις οποίες εμφανίζεται εξαρτώνται από το μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης, την ομάδα επισκεπτών- τουριστών στην οποία απευθύνεται το αγροτουριστικό προϊόν και την προσφορά εξειδικευμένων υπηρεσιών. Οι βασικοί τύποι έχουν επικρατήσει στην Ευρώπη: οι διακοπές στην αγροτική εκμετάλλευση και η διανυκτέρευση με πρωινό. Ο πρώτος τύπος έχει αναπτυχθεί σε χώρες όπου η αγροτική εκμετάλλευση είναι συνδεδεμένη με την μεγάλη αγροτική παραγωγή όπως στην Αυστρία και στη Γερμανία, χώρες οι οποίες ανήκουν στους πρωτεργάτες αγροτουρισμού ο οποίος έχει πραγματικά αποκτήσει μεγάλη σημασία τόσο για τον τουριστικό όσο και για τον αγροτικό τομέα. Ο δεύτερος τύπος έχει αναπτυχθεί κυρίως σε χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Ιταλία, η Ιρλανδία, η Ελλάδα κ.α. όπου οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις είναι σχετικά μικρότερες. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες αυτό το είδος τουρισμού εμφανίζεται ως αρκετά νέο' είναι λίγες οι χώρες όπου υπάρχει αγροτουριστική προσφορά υψηλού επιπέδου. Σε αυτές τις χώρες όπως η Αυστρία, η Μ. Βρετανία, η Ιρλανδία, η Γαλλία, η Δανία και η Ελβετία, ο αγροτουρισμός σε ορισμένες περιοχές, αποτελεί παράδοση.²²

Για πρώτη φορά η έννοια του αγροτουρισμού εμφανίσθηκε στην Ευρώπη τη δεκαετία του '80, ενώ από τη δεκαετία του '90 συνολικά 12 χώρες (Βέλγιο, Δανία, Ελλάδα, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιρλανδία, Μεγάλη Βρετανία, Ιταλία, Αυστρία, Γαλλία και Γερμανία) είχαν καταγεγραμμένες πάνω από 100.000 αγροτικές επιχειρήσεις τουριστικών δραστηριοτήτων. Σε γενικές γραμμές οι ευρωπαϊκές χώρες στο σύνολό

---

²¹ Ecker, S., Clarke, R., Cartwright, S., Kancans, R., Please, P., Binks, B., (2010), Drivers of regional agritourism and food tourism in Australia, ηλεκτρονική πρόσβαση στο: http://data.daff.gov.au/brs/data/warehouse/pe_abarebrs99001744/Agritourism_2010_REPORT_11a.pdf, - Ανάκτηση 13/10/2019

²² Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ., (2016), «Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου», σελ. 64.

τους έχουν θετική στάση απέναντι στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού (Gopal, Varma, Gopinathan, 2008).²³

Ο αγροτουρισμός αποτελεί σήμερα ένα σημαντικό ποσοστό του τουρισμού στην Ευρώπη και σύμφωνα με εκτιμήσεις περισσότερες από 3.600.000 κλίνες καταγράφονται σε αγροτουριστικά καταλύματα. Τα έσοδα από τη διανυκτέρευση στα καταλύματα ανέρχονται σε 12.000 εκατ. ευρώ ετησίως, ενώ αν συνυπολογισθούν η προστιθέμενη αξία στην περιοχή, τα πολλαπλασιαστικά οφέλη και τα έσοδα από τις ημερήσιες εκδρομές, το ποσό αυτό αγγίζει τα 65.000 εκατ. Ευρώ (European Federation of Farm and Village Tourism).

Στη συνέχεια θα αναφερθούν ορισμένα παραδείγματα από επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες που αντιμετωπίζουν και εφαρμόζουν τον αγροτουρισμό, μέσα από εθνικές πολιτικές αλλά και τοπικές πρωτοβουλίες. Συγκεκριμένα ευρωπαϊκές χώρες όπως η Κύπρος και η Γερμανία, η Αυστρία και άλλες έχουν στηρίξει ένα μέρος της οικονομικής τους ανάπτυξης στον εναλλακτικό τουρισμό και συγκεκριμένα στον αγροτουρισμό αλλά και όχι μόνο.

3.2.4 Αγροτουρισμός στην Κύπρο

Αρχικά στην Κύπρο η ανάπτυξη του αγροτουρισμού έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα την τελευταία εικοσαετία με αφετηρία την ίδρυση του Τουριστικού Οργανισμού της χώρας το 1991. Το πρόγραμμα ονομαζόταν Laona Project και σκοπός του ήταν η αναχαίτιση της κοινωνικής και οικονομικής υποβάθμισης σε δέκα χωριά της Κύπρου (Ioannides, 1995).²⁴ Λόγω του παραπάνω προγράμματος ξεκίνησαν οι ανακαινίσεις πολλών παραδοσιακών σπιτιών για τουριστική χρήση, καθώς και η δημιουργία πολιτιστικών κέντρων και καταστημάτων (Παπαμιχαήλ, 2003).²⁵

Επιπλέον πολύ σημαντική ήταν η δημιουργία ενός κεντρικού συστήματος κρατήσεων από τον Τουριστικό Οργανισμό Κύπρου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την ονομασία «Κυπριακή Αγροτουριστική Εταιρεία», που αναλαμβάνει τις κρατήσεις για τις αγροτουριστικές επιχειρήσεις.

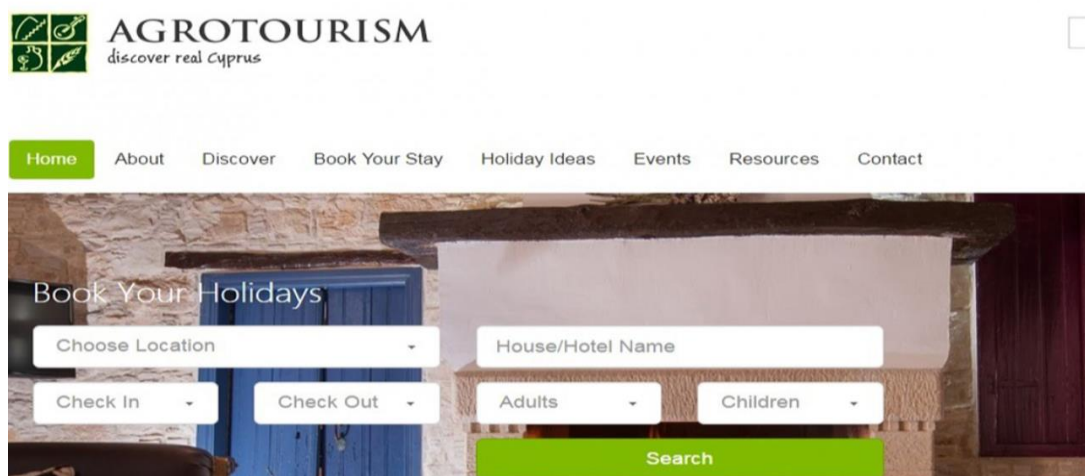
---

²³²³ Gopal, R., Varma, S., Gopinathan, R. (2008). Rural Tourism Development: Constraints and Possibilities with a special reference to Agri Tourism. A Case Study on Agri Tourism Destination –Malegoan Village. Taluka Baramati . District Pune. Maharashtra. Conference on Tourism in India-Challenges Ahead. 15-17 May 2008. Indian Institute of Management Kozhikode (IIMK)

²⁴ Ioannides, D.(1995).A flawed implementation of sustainable tourism: The experience of Akamas. Cyprus .Tourism management. 16(8): 583-592.

²⁵ Papamichael, Y. (2003). Agrotourism development in Cyprus-Dedicated to a world of heritage. Tourism Review. 58(3):36-40.

Εικόνα3.2:www.agrotourism.com.cy-Η ιστοσελίδα για κρατήσεις σε αγροτουριστικά καταλύματα στην Κύπρο, 23/10/2019

Πηγή: <https://politis.com.cy/wp-content/uploads/2019/01/8NSz0JeMWBhK1bvx8oc.jpg>

Μέσα από την παραπάνω χρήσιμη πρακτική κρατήσεων που είναι απόρροια γενικότερα ενός αποτελεσματικού τουριστικού σχεδιασμού της χώρας ο επισκέπτης μπορεί να κάνει κράτηση σε μια πληθώρα από τουριστικά καταλύματα. Συγκεκριμένα συνολικά 88 παραδοσιακές τουριστικές μονάδες-αγροτουριστικά καταλύματα που βρίσκονται σε χωριά ορεινά αλλά και παραθαλάσσια, μπορούν να προσφέρουν ήρεμες διακοπές από την καθημερινότητα.

3.2.5 Αγροτουρισμός στη Γερμανία

Μια ευρωπαϊκή χώρα στην οποία ο αγροτουρισμός έχει αναπτυχθεί και προωθηθεί από πολύ παλιά είναι η Γερμανία. Το 1965 υπήρχαν δύο οργανισμοί, η Γερμανική Εταιρεία Γεωργίας και τα Γεωργικά Μέσα Ενημέρωσης. Ήδη από τις αρχές του '70 το Υπουργείο Γεωργίας και Δασοκομίας έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτόν τον τομέα (Schorppner, 1988) και το 1980 ξεκίνησε ένα σχέδιο ανάπτυξης που ξεκινούσε από τη Βόρεια Θάλασσα έως και τις Άλπεις, με πρόβλεψη για κατασκευή 2.000 εξοχικών κατοικιών, καλύπτοντας την έκταση από τη Βόρεια Θάλασσα έως και τις Άλπεις (Petrisor- Mateut, 2008).²⁶

Το πόσο σημαντική είναι η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα φαίνεται από το γεγονός ότι πολλές αγροτουριστικές ενώσεις και εταιρείες δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα. Ειδικότερα σημαντική εταιρεία στο χώρο είναι Γερμανική Εταιρεία Γεωργίας «DLG» η οποία ανέπτυξε ένα σύστημα τυποποίησης της ποιότητας, το

²⁶ Petrisor-Mateut, O. (2008). Agro-Tourism in The European Union and Romania. *Agora International Journal of Economical Sciences*. Volume II. No 1.

οποίο είναι αναγνωρισμένο διεθνώς το οποίο έχει καταγεγραμμένα περίπου 900 καταλύματα, προσφέροντας διακοπές σε αγροκτήματα (Lund-Durlacher, Zeppenfeld, 2006).²⁷

Εικόνα 3.3: Αγροτουριστικές δράσεις μέσω της εταιρείας «DLG»

Πηγή:https://www.dlg.org/fileadmin/img/2018_Landwirtschaft/org17_front_3cards_lw_fz_landwirt_600.jpg

Γενικότερα ο αγροτουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού διαδραματίζει ένα δυναμικό ρόλο στη γερμανική τουριστική βιομηχανία. Συγκεκριμένα το 19,4% των αγροτών στη χώρα στην απέκτησαν επιπλέον εισόδημα μέσω των αγροτουριστικών υπηρεσιών γεγονός που δείχνει την μεγάλη συμβολή του αγροτουρισμού στην οικονομία της χώρας. Επιπροσθέτως η αναφορά του παραδείγματος της Γερμανίας, εν αντιθέσει με άλλες ευρωπαϊκές χώρες έγκειται στο γεγονός ότι ο αγροτουρισμός ασκείται στη χώρα ως καθαρά μία δραστηριότητα εμπορικής εκμετάλλευσης, παρά ως τρόπος συγκράτησης του πληθυσμού στην ύπαιθρο (Petrisor-Mateut, 2008).²⁸

3.3 Διεθνείς πρακτικές αγροτουρισμού

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο αγροτουρισμός έχει αναπτυχθεί σε διάφορα μέρη ανά τον κόσμο. Πλήθος ταξιδιωτικών πρακτορείων προσφέρει μεγάλη ποικιλία τουριστικών πακέτων για διακοπές στους υποψήφιους τουρίστες που ποικίλουν ανάλογα με το μοντέλο του αγροτουρισμού και τα κριτήρια που ζητάει ο κάθε αγροτουρίστας.

Οι διεθνείς πρακτικές- μοντέλα μέσα από τα οποία προσφέρεται ο αγροτουρισμός είναι τα εξής δύο:

²⁷ Lund-Durlacher, D., Zeppenfeld, R. 2006. Ecological Agrarian Tourism- The Situation in Germany. GEOTOUR 2006. Kosice 5-7 October 2006.

²⁸ Petrisor-Mateut, O. (2008). Agro-Tourism in The European Union and Romania. Agora International Journal of Economical Sciences. Volume II. No 1.

➤ «Farm house holidays»

Πρόκειται για μια αρκετά διαδεδομένη μορφή αγροτουρισμού στο εξωτερικό και κυρίως σε χώρες όπως Αυστρία, Γερμανία οι οποίες αναλύθηκαν στην παραπάνω ενότητα αλλά και η Αγγλία. Στο συγκεκριμένο μοντέλο αγροτουριστικής προσφοράς ο επισκέπτης ουσιαστικά συμμετέχει στις αγροτικές δραστηριότητες και λαμβάνει μία βιωματική εμπειρία παρακολουθώντας και συμμετέχοντας στον τρόπο ζωής των γεωργών-κτηνοτρόφων.

➤ «Bed and breakfast»

Πρόκειται για διαμονή σε αγροτουριστικά καταλύματα που παρέχουν διαμονή και σίτιση. Οι οικίες είναι διακοσμημένες με παραδοσιακή διαρρύθμιση και βρίσκονται σε μη αστικές- αγροτικές περιοχές.

Αυτές οι μορφές αγροτουριστικής προσφοράς υπάρχουν σε πολλές χώρες του εξωτερικού και συσχετίζονται με τον βαθμό ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην εκάστοτε χώρα. Η ανάπτυξη αυτή σχετίζεται με μια σειρά από παράγοντες όπως τις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας, την οικονομική της κατάσταση, τον βαθμό εκμετάλλευσης των φυσικών της πόρων, τον γεωργικό σχεδιασμό στην παραγωγική διαδικασία, την τοπική επιχειρηματικότητα, το αγροτικό κατά κεφαλήν εισόδημα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενίσχυσης των παραπάνω μοντέλων στο παρελθόν αποτελεί το LEADER I, ένα χρηματοδοτικό πρόγραμμα που είχε ως στόχο την ενεργοποίηση των τοπικών πόρων για τις απομακρυσμένες περιοχές ή αγροτικές κοινότητες. Μέσα από την χρηματοδότηση αυτή δόθηκε η ευκαιρία σε τοπικούς φορείς να δημιουργήσουν επιχειρησιακά σχέδια προκειμένου να αναπτύξουν τις περιοχές τους. Το πρόγραμμα αυτό συνεχίστηκε και μέσω του Leader II, που εφαρμόστηκε το 1995έως το 1999 δίνοντας έμφαση περισσότερο στη χωρική διάσταση των προγραμμάτων, στον τομιακό χαρακτήρα, στην οικονομική ενίσχυση, την δημιουργία καινοτομιών και την αξιοποίηση της πείρας που αποκτήθηκε σε άλλες περιοχές (Ηγουμενάκης, Κραβαρίτης, Λύτρας, 1998).

3.3.1 Μοντέλα πολιτικής ανάπτυξης του αγροτουρισμού σε χώρες της Ε.Ε.

Σε επίπεδο, λοιπόν, Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί να διακρίνουμε πολιτικά σχήματα αγροτουριστικού σχεδιασμού και ανάπτυξης που ξεκινούν από την πλήρη απουσία κάθε κρατικής παρέμβασης, από τη στιγμή που αρχίζει να λειτουργεί το αγροτουριστικό πρόγραμμα με την ανάθεση της διαχείρισης σε κρατικό φορέα.

Οι μορφές αυτές μπορούν να συνοψιστούν σε δύο βασικά μοντέλα οργάνωσης των αγροτουριστικών προγραμμάτων σε εθνικό επίπεδο:

- ❖ το μοντέλο “συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων”
- ❖ το μοντέλο “διάσπασης αρμοδιοτήτων”

Σύμφωνα με το μοντέλο συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων, που μία μορφή του ακολουθεί η Γαλλία, ένας κεντρικός φορέας συγκεντρώνει όλες τις υπηρεσίες που είναι υπεύθυνες για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Σε περιφερειακό επίπεδο, ο κεντρικός αυτός φορέας έχει τοπικά γραφεία, που είναι άμεσα συνδεδεμένα με τον κεντρικό φορέα, καθώς και με τους τοπικούς επιχειρηματίες. Ο κεντρικός φορέας έχει γενικές ευθύνες για το σχεδιασμό και την προώθηση του αγροτουρισμού, ενώ τα τοπικά γραφεία χειρίζονται τα συγκεκριμένα προβλήματα της περιοχής και τα τρέχοντα θέματα.

Αντίθετα στο μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων, που μορφές του εφαρμόζονται σε χώρες όπως στη Γερμανία που αναφέρθηκε σε παραπάνω ενότητα αλλά και στη Βρετανία. Ο σχεδιασμός, η ανάλυση και οι διαδικασίες αποφάσεων για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού λαμβάνονται από διάφορες κεντρικές υπηρεσίες με ανάλογες υπευθυνότητες. Το άτομο ή η τοπική αρχή που θέλει να κάνει χρήση των υπηρεσιών τους, θα πρέπει να λάβει την πρωτοβουλία προσέγγισης τους και αναζήτηση βοήθειας. Το μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων είναι αυτό που ακολουθείται σήμερα στην Ελλάδα.

Όσον αφορά την Ιταλία το χαρακτηριστικό γνώρισμα του αγροτουρισμού στην χώρα είναι ότι παρουσιάζει μία αυτόνομη ανάπτυξη, μία ανάπτυξη δηλαδή χωρίς προγραμματισμό και ιδιαίτερη κρατική παρέμβαση. Ο αγροτουρισμός προωθείται από οργανώσεις που υπάγονται σε ευρύτερες αγροτικές ενώσεις και συνομοσπονδίες. Οι οργανώσεις αυτές συνεργάζονται με τα επιμέρους υπουργεία και ιδιαίτερα με το Υπουργείο Γεωργίας.

Στη Γερμανία από την άλλη πλευρά, υπάρχει μία ιδιόζουσα μορφή αγροτουριστικής ανάπτυξης σε κρατικό επίπεδο που οφείλεται στο γεωπολιτικό διαχωρισμό της χώρας σε ομόσπονδα κράτη. Κάθε κράτος έχει τη δική του επιτροπή αγροτουριστικής ανάπτυξης, η οποία ανταποκρίνεται στις επιλογές των τοπικών υπουργείων τουρισμού ή γεωργίας και στις γενικότερες ανάγκες της πολιτείας. Όλες οι επιτροπές υποστηρίζονται από τη Γενική Επιτροπή Ανάπτυξης Αγροτουρισμού, η οποία υπάγεται στο Κεντρικό Υπουργείο Γεωργίας.

3.4 Προγράμματα Ευρωπαϊκής Ένωσης & Χρηματοδότησης του Αγροτουρισμού

Ως συνέχεια της παραπάνω ενότητας και της αναφοράς στο χρηματοδοτικό πρόγραμμα LEADER I που εφαρμόστηκε το 1995 θα ακολουθήσει αναφορά και άλλων προγραμμάτων χρηματοδότησης αγροτουριστικών πρωτοβουλιών.

LEADER I

Η πρωτοβουλία LEADER I ήταν ένα πρόγραμμα ενεργοποίησης τοπικών πόρων που αφορούσε απομακρυσμένες περιοχές ή αγροτικές κοινότητες με πληθυσμό από 5.000 έως 100.000 άτομα. Είχε σαν σκοπό την προώθηση μέτρων που αφορούσαν την δραστηριοποίηση της αγροτικής ανάπτυξης, την επαγγελματική κατάρτιση και την αξιοποίηση των τοπικών γεωργικών προϊόντων καθώς και την δικτύωση των ομάδων. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είχε εφαρμογή και στην Ελλάδα και συγκεκριμένα σε 25 αγροτικές περιοχές της χώρας και αποτέλεσε αντικείμενο χρηματοδότησης τόσο της Ε.Ε. όσο και των κρατών-μελών της καθώς και κάποιων ιδιωτών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα.

Μέσα από τα κονδύλια που δόθηκαν στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες δόθηκε η ευκαιρία στους τοπικούς φορείς να προχωρήσουν σε συνεργασίες και παράλληλα να δημιουργήσουν ένα συμμετοχικό επιχειρησιακό σχέδιο και στη συνέχεια να διαχειριστούν την υλοποίησή του με σκοπό να προτείνουν ολοκληρωμένες λύσεις για την ανάπτυξη της περιοχής τους.²⁹

LEADER II

Η πρωτοβουλία LEADER II είναι η συνέχεια της LEADER I, η οποία έδωσε έμφαση περισσότερο στη χωρική προσέγγιση των προγραμμάτων, στον πολυτομεακό χαρακτήρα, στη χρηματική αυτοδυναμία, την ενθάρρυνση καινοτόμων δράσεων και την αξιοποίηση της πείρας που αποκτήθηκε σε άλλες περιοχές. Εφαρμόστηκε κατά την περίοδο 1994 – 1999 και η κοινοτική συμμετοχή ανήλθε σε ποσοστό έως το 50% του συνολικού προϋπολογισμού του Έργου.³⁰

LEADER +

---

²⁹ Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π. (1998). Εισαγωγή Στον Τουρισμό. Αθήνα: Interbooks.

³⁰ https://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_el.pdf Πρόσβαση στις 26/11/2019

Παρά την εφαρμογή των παραπάνω χρηματοδοτικών προγραμμάτων τα προβλήματα στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες εξακολουθούσαν να υφίστανται. Επομένως αποφασίστηκε η συνέχιση των πρωτοβουλιών LEADER με ένα νέο πρόγραμμα, το LEADER + για την περίοδο 2000-2006. Σε αντίθεση με τα προγράμματα LEADER I και LEADER II, το LEADER + συμπεριελάμβανε όλες τις αγροτικές περιοχές και δικαιούχοι του ήταν οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) Σκοπός της πρωτοβουλίας LEADER + ήταν να παροτρύνει τους τοπικούς φορείς να δουν από μία άλλη σκοπιά το δυναμικό της περιοχής παρέμβασης για να αναλάβουν στοχευμένες δράσεις για την αξιοποίηση της (Αποστολόπουλος, Σδράλη, 2009:94).³¹

Ο.Π.Α.Α.Χ.

Εκτός από τα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα LEADER υπάρχουν και τα εγχώρια προγράμματα. Συγκεκριμένα τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) αποτελούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις στις αγροτικές ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Περιφέρειας. Ο σχεδιασμός του Υπουργείου Γεωργίας για τα Ο.Π.Α.Α.Χ. ξεκίνησε το έτος 1999 (Σφακιανάκης, 2000)³².

Οι στόχοι των προγραμμάτων αυτών, όπως περιγράφονται αναλυτικά σε αυτά είναι:

- ❖ Μείωση της απομόνωσης του ορεινού χώρου
- ❖ Μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων
- ❖ Στήριξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Περιφέρειας
- ❖ Ανάδειξη και αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων των περιοχών
- ❖ Δημιουργία βιώσιμων συνθηκών για τους πληθυσμούς των περιοχών αυτών

Το τελευταίο Πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ ξεκίνησε το 2013, του Άξονα 3 του προγράμματος «Αγροτικής Ανάπτυξης» (Παππάς, 2013)³³ και οι στόχοι του προγράμματος ήταν μεταξύ άλλων η διαφοροποίηση προς τις μη γεωργικές δραστηριότητες, η στήριξη και χρηματοδότηση πολύ μικρών επιχειρήσεων καθώς και η ενθάρρυνση υλοποίησης τουριστικών δραστηριοτήτων.

INTERREG I,II,III,

---

³¹ Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Β. Δ. (2009). «Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαιθρου» Θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές .Αθήνα: Ελληνοεκδοτική

³² Σφακιανάκης Μ. (2000) .Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Αθήνα: Εκδόσεις Έλλη

³³ Παππάς Β. (2013). Πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ 2013: Ίδρυση & εκσυγχρονισμός επιχειρήσεων με 60% επιδότηση. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://epixeirein.gr/2013/03/04/opaax-2013/> Ανάκτηση στις 15/10/2019.

Τέλος ακολουθούν τα προγράμματα Interreg I,II, και III. Τα προγράμματα αυτά είναι διμερούς ή πολυμερούς συμφωνιών ανάμεσα σε κράτη-μέλη της Ε.Ε. Το Interreg I (1989- 1995) και II (1994-1999), περιλάμβαναν μεταξύ άλλων υποδομές, κατασκευές, αθλητικά τουριστικά κέντρα, πολιτισμική συνεργασία και προώθηση του αγροτουρισμού. Το Interreg III σαν συνέχεια των Interreg I και II, είχε διάρκεια 2 έτη και ακολούθησε τα χνάρια των δύο προηγούμενων προγραμμάτων. Βασικός στόχος του προγράμματος είναι η αειφόρος ανάπτυξη και η μεγέθυνση του Ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου στα Βαλκάνια (<http://www.interreg.gr/el>)

3.5 Παραδείγματα αγροτουριστικού σχεδιασμού

Η Ιταλία είναι από τις μεγαλύτερες οικονομίες στον κόσμο καθώς παράγει σχεδόν τα πάντα μέσω της μεγάλης και ισχυρής της βιομηχανίας. Ως χώρα συγκαταλέγεται στις πρωτοπόρες στους τομείς της μόδας, της γεωργίας, της εκπαίδευσης, της μουσικής, της αρχιτεκτονικής, της αυτοκινητοβιομηχανίας και άλλους. Όσον αφορά τον τουριστικό τομέα θεωρείται πολύ ανταγωνιστική αφού συγκεντρώνει στο έδαφός της περίπου το 25% των μεγαλύτερων μνημείων της Ευρώπης αλλά και στην καλά σχεδιασμένη υποδομή της με αποτέλεσμα να προσελκύει περίπου 50.000.000 τουρίστες ετησίως.³⁴

Η Ιταλική δημοκρατία ένταξε τον αγροτουρισμό ως είδος τουρισμού της το 1973. Η ανάπτυξη του τουρισμού βρισκόταν σε πολύ πρώιμο στάδιο και στην αρχή δρούσε εξισορροπητικά ως μία εναλλακτική λύση για ευκαιριακή απασχόληση και συμπλήρωση του εισοδήματος για τους αγρότες (Del Gaudio, 1970). Το μεγαλύτερο ποσοστό ανάπτυξης του Ιταλικού αγροτουρισμού εντοπίζεται στις περιοχές βόρεια της Ιταλίας (όπως Μιλάνο, Τορίνο) με ποσοστό 44,5%. Δεύτερες κατά σειρά εμφανίζονται οι περιοχές κεντρικά της Ιταλίας με ποσοστό 35,6% (όπως Σιένα, Ρώμη) και το υπόλοιπο ποσοστό (19,9%) εντοπίζεται στα νότια και στα νησιά της Ιταλίας (όπως Νάπολη, Παλέρμο) (Privitera, 2009).³⁵

Αναφορικά με τις τουριστικές ροές στην Ιταλία, υπάρχει αύξηση του αριθμού των αγροτουριστών διαχρονικά. Το 2009 οι επισκέπτες φτάνουν τους 2.700.000, με το

---

³⁴ <http://www.schooltravel.gr/html-destinations/italia.htm> , Ανάκτηση στις 15/10/2019

³⁵ Privitera, D. (2009). Factors Of Development Of Competitiveness: The Case of Organic Agritourism. Paper prepared for presentation at the 113th EAAE Seminar "The Role Of Knowledge, Innovation And Human Capital In Multifunctional Agriculture And Territorial Rural Development" .Belgrade. Republic of Serbia, December 9-11 2009.

23% αυτών να προέρχονται από ξένες χώρες. Το 80% των αγροτουριστών προέρχονται από τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ, την Ολλανδία, τη Γαλλία και την Ελβετία, με μεγαλύτερο ποσοστό να κατέχει η Γερμανία. Μάλιστα αποτελεί το 50% του συνόλου των αγροτουριστών. Πτώση του αριθμού των επισκεπτών παρατηρείται σε αυτούς που προέρχονται από το Ισραήλ, τις ΗΠΑ και τον Καναδά.³⁶

Με το πέρασμα των χρόνων υπήρξε ραγδαία ανάπτυξη του αγροτουρισμού, σε σχέση με άλλα είδη τουρισμού στην Ιταλία, κάτι που οφείλεται στην καλά οργανωμένη περιφερειακή πολιτική της χώρας (Porcago, 2009). Η πρώτη φάση που οδήγησε στην ρύθμιση του τομέα αυτού, έγινε το 1973 και το 1985 από τον Ν. 12/5/1985 (Ν. 730), ο οποίος αντικαταστάθηκε στη συνέχεια από το Άρθρο 14L του Ν.20/2/2006 (Ν. 96). Ο τελευταίος νόμος όριζε ότι ο αγροτουρισμός θα πρέπει να εκτελείται από αγρότες επιχειρηματίες (Gajo, 2010). Έτσι μέσω της ειδικής αυτής νομοθεσίας για τη ρύθμιση του αγροτουρισμού, οργανώθηκε ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός που έμελλε να επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα (Privitera, 2009). Επιπλέον ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο δείχνει την σημασία αυτού τους είδους τουρισμού για τη χώρα έγκειται στο γεγονός ότι η Ιταλία είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε. που έχει ειδική νομοθεσία για τη ρύθμιση του αγροτουρισμού.

Εκτός από τις γενικές πληροφορίες περί αγροτουρισμού στη χώρα είναι σημαντική και η αναφορά και στους οργανισμούς που προωθούν, διαφημίζουν και χρηματοδοτούν αγροτουριστικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες με αποτελεσματικό σχεδιασμό. Οι σημαντικότεροι Οργανισμοί στη χώρα είναι οι Terra Nostra Turismo Verde και Agriturismo³⁷. Οι αρμοδιότητες των οργανισμών αυτών είναι η προώθηση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και η επαγγελματική κατάρτιση των αγροτών.

Επιπλέον στην παρούσα ενότητα θα γίνει αναφορά σε ένα παράδειγμα αποτελεσματικού αγροτουριστικού σχεδιασμού στην χώρα και συγκεκριμένα εκείνο στην περιοχή της Τοσκάνης, μια περιοχή 70 χλμ. έξω από την Φλωρεντία, κοντά στην Πίζα. Η Agriturismo είναι ένας οργανισμός στην περιοχή της Τοσκάνης που έχει αναλάβει ν' αναδείξει, να διαφημίσει και να προωθήσει όλα τα τουριστικά καταλύματα που προσφέρουν ένα διαφορετικό τουρισμό στις αγροτικές περιοχές της Τοσκάνης.

Αυτή η μορφή τουρισμού περιλαμβάνει την ενασχόληση με τις γεωργικές εργασίες, με τις καθημερινές δραστηριότητες και το τρόπο ζωής των Ιταλών. Συνήθως αυτοί

---

³⁶ ISTAT .National Institute of Statistics, . 2008 .Statistiche Agriturismo.

³⁷ Associazione Nazionale per l' Agriturismo, l' Ambiente e il Territorio

που επιλέγουν να κάνουν αγροτουρισμό είναι οι κάτοικοι μεγάλων πόλεων ή κρατών που δεν έχουν άμεση σχέση με τη φύση.

Γενικότερα η περιοχή της Τοσκάνης φημίζεται για τα κάστρα, τα μεσαιωνικά κτίρια και τους οικισμούς πολυτελείας που διαθέτει και για αυτούς τους λόγους τα καταλύματα που έχουν δημιουργηθεί βασίζονται σε ένα από τα μοντέλα αγροτουριστικού σχεδιασμού της χώρας και συγκεκριμένα εκείνο του μαζικού τουρισμού σε κάστρα και παλιές οικίες αγροτικών οικογενειών εντός πλησίον μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Ένα παράδειγμα τέτοιου είδους καταλύματος στην περιοχή φαίνεται στην εικόνα 4.

Εικόνα 3.4: Αγροτουριστικό κατάλυμα σε κάστρο στην Τοσκάνη

Πηγή: <https://media.routard.com/image/81/0/toscane.1479810.142.jpg>

Εν κατακλείδι η Ιταλία είναι μία χώρα τελείως διαφορετική με την Ελλάδα. Η αγροτουριστική της οργάνωση είναι πολυεπίπεδη και ο στρατηγικός και πολιτικός σχεδιασμός της χώρας είναι εδώ και χρόνια καθορισμένος και αυτό αναγράφεται στο γεγονός ότι η χώρα έχει σημαντικό βαθμό εσόδων από τον αγροτουρισμό καθώς μόνο στην Τοσκάνη υπάρχουν παραπάνω από 4000 αγροτουριστικά κέντρα. Επιπλέον δίνεται έμφαση στην εκπαίδευση, στο μάρκετινγκ και γενικότερα στην επαγγελματική κατάρτιση των επιχειρηματιών του αγροτουρισμού ενώ και το ιταλικό νομικό πλαίσιο είναι ξεκάθαρο και ορίζει τους κανόνες μέσα στους οποίους υπάγεται η τουριστική δραστηριότητα.

Ωστόσο πρωτοπόρος χώρα της Ευρώπης στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού εμφανίζεται η Αυστρία. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι αγρότες εκμεταλλεύτηκαν

την έξοδο των κατοίκων προς τα προάστια και την εξοχή. Έτσι άρχισαν να προσφέρουν διαμονή για αναψυχή στους τουρίστες και να εξασφαλίζοντας ένα ικανοποιητικό εισόδημα. Γενικότερα ως κύρια κίνητρα για την ενασχόληση με τον αγροτουρισμό αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητα η συμβολή του τουρισμού στην Αυστρία σαν τουριστικός προορισμός, ο οικονομικός ρόλος και η ικανότητα για κεφαλαιοποίηση του συνδέσμου μεταξύ τουρισμού και γεωργίας.³⁸

Ο πρώτος οργανισμός αγροτουρισμού στη χώρα ιδρύθηκε το 1971. Τα τελευταία τριάντα χρόνια ο αγροτουρισμός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα ενώ αυξήθηκε ο αριθμός των επενδύσεων μέσω του κρατικού προγράμματος GreenPlan, με τη χορήγηση δανείων με χαμηλό επιτόκιο (Petrisor-Mateut, 2008).³⁹

Ο αγροτουρισμός στη χώρα αναπτύσσεται κυρίως σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, παρέχοντας διαμονή και διατροφή σε οικογένειες, ανάπηρους, παιδιά σχολικής ηλικίας, καθώς και τουρίστες από διάφορα μέρη του κόσμου. Οι αγροτουριστικές δραστηριότητες της χώρας γενικότερα παρέχουν υψηλού επιπέδου υπηρεσίες, προβάλλουν άριστα τα αγροτουριστικά τους προϊόντα και έτσι κερδίζουν ένα σημαντικό μερίδιο στην ανταγωνιστική αγορά.⁴⁰

Εικόνα 3.5: «Διακοπές στο Αγρόκτημα» (UrlaubamBauernhof)

www.UrlaubamBauernhof.at

URLAUB AM BAUERNHOF
WO DIE WEIT NOCH IN ORDNUNG IST

— GUTSCHEIN —
im Wert von € 1.000,-
eintausend euro

Sehr geehrter Herr Mustermann,
Simus ea quam volupta nimus dolupta taepat eniscil litata nimus, sequia est, eium hicobar
emo lupt atintio. Totas dolu ptat ut auta natemqui ditaes tumet etur.
Ces exeruptaspe in non eostota tusam, custend itatiatur. Occatur aliquam qui nos
dandemporem remporio. Amis perovidunt faces rendit es.
Herzliche Größe,
Musterhof.

Bestellnummer: 00000
Ausgestellt am: 00.00.0000

ÖSTERREICH Echter Urlaub
Urlaub am Bauernhof Österreich
Gabelsbergerstrasse 19, A-5020 Salzburg
Tel.: +43 662 880 202
Fax: +43 662 880 202-3
E-Mail: office@fernholidays.com
www.UrlaubamBauernhof.at

Wähle Deinen Ferienbauernhof aus
2.350 Bauernhöfen

- Gratis-Katalog bestellen oder
- im Internet suchen und buchen.

Πηγή: <https://urlaubambauernhof.traumgutscheine.com/templates/ubh/images/categories/1.jpg>

³⁸ Ηλεκτρονική πηγή: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669589409510684>, Πρόσβαση στις 26/11/2019.

³⁹ Petrisor-Mateut, O. (2008). Agro-Tourism in The European Union and Romania. Agora International Journal of Economical Sciences. Volume II. No 1.

⁴⁰ Ηλεκτρονική πηγή: <https://www.ypaithros.gr/farmes-austrias-elit-agrotourismou/>, Πρόσβαση στις 26/11/2019.

Στην παραπάνω εικόνα φαίνεται ένα από τα μεγαλύτερα και πιο οργανωμένα αγροτουριστικά καταλύματα της χώρας, με ονομασία «Διακοπές στο αγρόκτημα» στο οποίο παρέχονται μια ποικιλία αγροτουριστικών δραστηριοτήτων για όλες τις ανάγκες και ηλικίες, δείγμα ενός αποτελεσματικού τουριστικού μοντέλου και σχεδιασμού της χώρας προσαρμοσμένο στις ανάγκες και στη ζήτηση για αγροτουρίστες.

Σε γενικές γραμμές επομένως οι προσφερόμενες υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από υψηλό επίπεδο και η Αυστρία κατέχει υψηλή θέση στην προτίμηση των αγροτουριστών, αφού διαθέτει τους φυσικούς πόρους που μπορούν να αναδείξουν την περιοχή. Επιπλέον η αποτελεσματική οργάνωση των τουριστικών δραστηριοτήτων συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, προσελκύει τους αγροτουρίστες, με αποτέλεσμα να αυξάνεται συνεχώς η εισροή των αγροτουριστών σε αυτή (Αποστολόπουλος, Γιάγκου, 2005).⁴¹

3.6 Επίλογος κεφαλαίου

Στο παραπάνω κεφάλαιο έγινε εκτενής αναφορά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στον διεθνή χώρο. Η αναφορά αυτή περιλάμβανε την παράθεση αγροτουριστικών φαινομένων σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και του κόσμου γενικότερα. Επιπλέον αναφέρθηκαν διεθνείς πρακτικές- μοντέλα μέσα από τα οποία εφαρμόζεται ο αγροτουρισμός καθώς και ορισμένα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την χρηματοδότησης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε ένα προορισμό. Τέλος παρουσιάστηκαν ορισμένα αποτελεσματικά παραδείγματα αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, ανάμεσα στα οποία δεν βρίσκεται η χώρα μας, η οποία είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο και αναλύεται εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

---

⁴¹ Αποστολόπουλος, Κ., Γιάγκου, Δ. (2005) «Ήπιες μορφές του τουρισμού» Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

4^ο Κεφάλαιο

Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα

4.1 Εισαγωγή

Οι διαφορές του αγροτουρισμού ανάμεσα στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες περιπτώσεις χωρών που εξετάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, είναι αρκετά μεγάλες και σίγουρα αποδεικνύουν ότι η Ελλάδα εμφανίζει υστέρηση σε αυτό τον τομέα. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα μας στηρίχθηκε κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία και όχι τόσο στην κρατική και έτσι η Ελλάδα δεν έχει ένα δομημένο αγροτουριστικό προϊόν που να συνδυάζει διακοπές στην ύπαιθρο, την κατανάλωση τοπικών αγροτικών προϊόντων και την προώθηση της αγροτικής κληρονομιάς (Ιακωβίδου, 2006).⁴² Τα τελευταία χρόνια ο αγροτικός τουρισμός εισέρχεται σε μια νέα κρίσιμη φάση, κατά την οποία καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες να δημιουργηθούν ανταγωνιστικές αγροτουριστικές επιχειρήσεις μέσα από ένα πλαίσιο σχεδιασμού. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά σε μια σειρά από θέματα που αφορούν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα μας όπως την ιστορία του αγροτουρισμού στην Ελλάδα και τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Επίσης θα ακολουθήσει μια αναφορά στο κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο του αγροτουρισμού και στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου θα παρουσιασθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αγροτουριστικών καταλυμάτων στη χώρα και θα εξαχθούν συμπεράσματα τα οποία θα περιλαμβάνουν και μια σύντομη συγκριτική ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας σε σχέση με την διεθνή εμπειρία και συγκεκριμένα με τη χώρα της Ιταλίας.

4.2 Η ανάπτυξη του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα: Ιστορική εξέλιξη

Στην χώρα μας το ενδιαφέρον για τον αγροτουρισμό άρχισε μόλις το 1983 όταν ο ΕΟΤ συνέστησε ένα διυπηρεσιακό όργανο για την μελέτη αυτής της μορφής τουρισμού και καθόρισε το θεσμικό πλαίσιο της ανάπτυξης της. Τότε κατοχυρώθηκε από τον ΕΟΤ και ο ορισμός του αγροτουρισμού σύμφωνα με τον οποίο, αποτελεί εκείνη την τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στην γεωργία, σε μικρές μονάδες οικογενειακής ή

---

⁴² Ιακωβίδου, Ο. (2006). Εμπειρίες από την ανάπτυξη του Αγροτικού Τουρισμού στην Ελλάδα. Εισήγηση στο 1ο Συνέδριο Τουριστικής Ανάπτυξης. 23-24 Μαρτίου 2006 .Αθήνα.

συνεταιριστικής μορφής, με στόχο την δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό, τόσο από την ενοικίαση των καταλυμάτων στους τουρίστες, όσο και από την τροφοδοσία αυτών με προϊόντα τοπικής παραγωγής καθώς επίσης και προϊόντα συναφών δραστηριοτήτων (χειροτεχνίας - οικοτεχνίας) επιτοπίως παραγόμενων.⁴³

Τον κύριο λόγο στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της αγροτουριστικής πολιτικής στην χώρα είχαν οι φορείς κεντρικού σχεδιασμού αγροτικής πολιτικής, δηλαδή το Υπουργείο Γεωργίας, ο ΕΟΤ, η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας, η Γενική Γραμματεία Ισότητας, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, ο Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Χειροτεχνίας (ΕΟΜΜΕΧ), η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ), ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) κ.ά.

Παράλληλα με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού υπήρξε και μια παγκόσμια μοναδικότητα, στα πρώτα τουλάχιστον στάδια, με την δημιουργία των Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών, καθώς αποτέλεσε μια καθαρά γυναικεία υπόθεση και κερδοφόρα δραστηριότητα στον χώρο της υπαίθρου και ένα πρόσθετο εισόδημα σε πολλά αγροτικά νοικοκυριά, χάρη στις προσπάθειες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και κάποιων κινήσεων της Αγροτικής Τράπεζας και του Υπουργείου Γεωργίας. Στις πρώτες προσπάθειες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας συνέδραμε ο ΕΟΤ με επιμορφωτικά σεμινάρια, ο ΕΟΜΜΕΧ, το τότε λειτουργούν ΕΛΚΕΠΑ, ο ΟΑΕΔ, η Αγροτική Τράπεζα, οι Νομαρχίες και άλλοι τοπικοί φορείς. Με τη βοήθεια αυτών των φορέων ιδρύθηκαν οι πρώτοι Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί σε διάφορα μέρη της Ελλάδας (Αμπελάκια Θεσσαλίας, Πέτρα Μυτιλήνης, Χίος, Αράχοβα, Πρέσπες, Μαρώνεια Ροδόπης) και στην συνέχεια ακολούθησαν και άλλοι σε πολλές αγροτικές περιοχές της χώρας⁴⁴

Από τη δεκαετία του '90 προωθήθηκε η εφαρμογή αγροτουριστικών επενδύσεων στο πλαίσιο της διαρθρωτικής πολιτικής της Ε.Ε με τους Κανονισμούς Ε.Ε, 797/85, 2328/91, 950/97, Π.Ε.Π. (1994-1999), τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader I (1991-1993), Leader II (1994-1999) και Leader Plus (2000-2006) τα οποία αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Το αρνητικό ήταν το γεγονός πως παρά την δημιουργία των χρηματοδοτικών προγραμμάτων της Ε.Ε., απουσίαζαν οι ποιοτικές εκείνες προδιαγραφές που θα έθεταν τις σωστές βάσεις για την δημιουργία υποδομών, που

---

⁴³ Ε. Βελισσαρίου, Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων. Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, Τόμος Δ', Ε.Α.Π., Πάτρα 2000, σελ. 95-96.

⁴⁴ Μ.Κ. Σφακιανάκης, (2005), «Η αειφορική τουριστική ανάπτυξη και οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού» σελ. 30.

θα οδηγούσαν στην εξέλιξη του αγροτουρισμού. Σε γενικές γραμμές η αγροτουριστική κοινότητα χαρακτηριζόταν από έλλειψη συντονισμού, λόγω κυρίως της ιδιαιτερότητας της ελληνικής αγροτικής γης (κατακερματισμένος κλήρος, μικρές εκτάσεις κ.λπ.) (Βενετσανοπούλου, 2006).⁴⁵

Από το παρελθόν μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί όμως αρκετά προβλήματα, που καθυστερούν και εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Ένα από αυτά τα προβλήματα ήταν η κατακερματισμένη γη και οι μικρές εκτάσεις που κατέστησαν την αγροτική κοινότητα ασυντόνιστη.

4.3 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Ξεκινώντας από την έννοια του αγροτουρισμού σύμφωνα με τα ελληνικά δεδομένα ορίζεται ως: «Εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα της παραγωγής και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών. Πρόκειται για μία μορφή τουρισμού η οποία στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων τοπικών πόρων, ικανοποιεί εξειδικευμένες προσωπικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και αποβλέπει στη συγκράτηση ή και επιστροφή του τοπικού πληθυσμού, στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και στην άνοδο του βιοτικού και πολιτιστικού τους επιπέδου»⁴⁶

Χαρακτηριστικό στοιχείο του αγροτουρισμού στη χώρα μας είναι κατά κύριο λόγο η κοινωνική διάσταση και όχι τόσο η ενεργή συμμετοχή των τουριστών στην αγροτική παραγωγική διαδικασία. Ο τουρίστας γίνεται ενεργό μέλος της αγροτικής κοινωνίας με τη συμμετοχή του στις κοινωνικές δραστηριότητες του οικισμού. Συχνάζει στο καφενείο και την ταβέρνα, απολαμβάνει τις τοπικές σπεσιαλιτέ και ποτά (ρακί, ούζο, κρασί κ.λπ.), συμμετέχει στις παραδοσιακές γιορτές και πανηγύρεις κ.λπ., προσπαθώντας να ενσωματωθεί στον κοινωνικό ιστό του αγροτικού οικισμού. Το στοιχείο της κοινωνικής επαφής είναι αυτό που προσδιορίζει την ταυτότητα του ελληνικού αγροτουρισμού.

Στη χώρα μας σε αντίθεση με τις χώρες στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο που εξετάστηκαν σε παραπάνω κεφάλαιο ο ελληνικός αγροτικός χώρος, αναπτύχθηκε

⁴⁵ Βενετσανοπούλου Γ. Μ. (2006). Η κρατική συμβολή στον τουρισμό. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ιστορική εξέλιξη – Θεσμικό πλαίσιο .Αθήνα: Interbooks.

⁴⁶ Ζήγος Χ. (2008). Αγροτουρισμός, Τον Απρίλιο το νέο θεσμικό πλαίσιο. Ελληνικά Καταλύματα, 3, σελ. 15-17.

στη βάση του σαφούς διαχωρισμού του τόπου κατοικίας, του αγροτικού δηλαδή οικισμού, από τον τόπο της γεωργικής ή κτηνοτροφικής παραγωγικής δραστηριότητας του αγρότη. Οι μορφές του αγροτουρισμού που κυριαρχούν σε άλλες χώρες και έχουν ως βάση το μεγαλογεωργό ως κύριο επιχειρηματικό φορέα δεν μπορούν να εφαρμοστούν στην Ελλάδα. Στις χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης τα αγροκτήματα (φάρμες) λειτουργούν ως αυτόνομα αγροτικά συγκροτήματα, που συνδυάζουν κατοικία και παραγωγική δραστηριότητα. Η Ελλάδα δεν διαθέτει μεγάλες γεωργικές εκτάσεις, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, το επιχειρησιακό επίπεδο των αγροτών είναι χαμηλότερο και γενικότερα, η ελληνική αγροτική οικογένεια είναι πιο συντηρητική. Γενικότερα στην χώρα μας έχουμε δύο μορφές αγροτουρισμού, τον αμιγή αγροτουρισμό και τον σύνθετο. Στην πρώτη περίπτωση οι επισκέπτες ασχολούνται και με μία σειρά από δραστηριότητες όπως αγροτικές εργασίες (τυροκομία, μελισσοκομία, κτλ.), αλλά και με ψυχαγωγικές δραστηριότητες όπως κολύμπι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία, κυνήγι και ιππασία. Στη δεύτερη περίπτωση οι αγροτουρίστες αναπτύσσουν κάποιες προσωπικές ανάγκες τους, που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής (τουρισμός υγείας, αθλητισμού, φυσιολατρίας, θρησκείας, πολιτισμού).

Εικόνα 4.1: Η περίπτωση του σύνθετου αγροτουρισμού μαζί με φυσιολατρία

Πηγή: <http://media-room5.trivago.com/wp-content/uploads/2017/06/22095537/eleonas-birdwatching-agrotourismos-ecotourismos-ellada-kriti.jpg>

Εικόνα 4.2: Η περίπτωση αμιγούς αγροτουρισμού με μία σειρά από δραστηριότητες των τουριστών

Πηγή: <https://www.ypaithros.gr/wp-content/uploads/2017/01/agrotourismos-kalliergiste-touristes-sti-farma-sas6.png>

Στην Ελλάδα αναπτύχθηκε κυρίως ο αγροτουρισμός ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που περιλαμβάνει διάφορα καταλύματα, τα οποία λειτουργούν στις αγροτικές περιοχές. Λόγω και της ιδιαιτερότητας της αγροτικής γης (κατακερματισμένος κλήρος, μικρές εκτάσεις κ.λπ.) η αγροτουριστική κοινότητα παραμένει κατακερματισμένη, ασυντόνιστη και, κυρίως, χωρίς ιδιαίτερη προβολή. Επίσης, καθώς οι αγροτικές και τουριστικές περιοχές δεν είναι σαφώς οριοθετημένες, υπάρχει κίνδυνος με την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού να δημιουργηθεί αθέμιτος ανταγωνισμός με τις άλλες μορφές συμβατικού τουρισμού της ίδιας περιοχής.⁴⁷

4.4 Κανονιστικό πλαίσιο για τον αιεφόρο τουρισμό στην Ελλάδα

Κοινή θεωρητική συνισταμένη όλων των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, επαγγελματικών ενώσεων κ.λπ. της χώρας είναι η αναγκαιότητα ανάπτυξης, προβολής και προώθησης της αιεφορίας και δη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Χωρίς όμως το θεσμικό πλαίσιο και την αναγκαιότητα οριοθέτησης θεσμών, νομοθεσίας, ελέγχου και πιστοποίησης οι εξαγγελίες των φορέων μένουν μόνο στο σημείο αυτό χωρίς συστηματική και ολοκληρωμένη δράση.

⁴⁷ Γ.Μ. Βενετσανοπούλου, (2006), «Η κρατική συμβολή στον τουρισμό», έ.α. σελ. 176-178.

Στην Ελλάδα το νομικό και κανονιστικό πλαίσιο για τον εναλλακτικό τουρισμό και τον τουρισμό γενικότερα είναι ανεπαρκές και περιορίζεται στην κατάταξη των τουριστικών καταλυμάτων και άλλων αμιγώς τουριστικών επιχειρήσεων (εστιατορίων, τουριστικών γραφείων κ.λπ.)⁴⁸

Όσον αφορά τον αγροτουρισμό παρότι σε άλλες χώρες όπου είναι ήδη ανεπτυγμένος (Γερμανία, Ιταλία), υπάρχει ειδική νομοθεσία και κρατικοί φορείς διαχείρισης, στην Ελλάδα δεν υπάρχει ακόμα εθνικός σχεδιασμός για τον αγροτουρισμό, ούτε εθνική πολιτική για τις ήπιες μορφές τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια γινόταν προσπάθεια αξιοποίησης του αγροτουρισμού από τις περιφέρειες, τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και τους ΟΤΑ αλλά με σχετικά μικρά αποτελέσματα. Τα Υπουργεία Γεωργίας, Εθνικής Οικονομίας και Ανάπτυξης καθώς και μερικοί άλλοι φορείς έχουν χειριστεί τα τελευταία χρόνια προγράμματα σημαντικής χρηματοδότησης για τον αγροτουρισμό αλλά ακόμα δεν έχει εξασφαλισθεί η προσδοκώμενη και αναγκαία τεχνική και στελεχιακή υποδομή για το πεδίο του αγροτουρισμού.

Στη χώρα μας, ο πλέον αρμόδιος φορέας για τον αγροτουρισμό είναι η εταιρεία Αγροτουριστική Α.Ε., η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης. Η εταιρεία είναι φορέας δημοσίου δικαίου και στις αρμοδιότητές της υπάγονται δραστηριότητες όπως η καταγραφή και προβολή των αγροτουριστικών μονάδων στην Ελλάδα, η ενημέρωση επενδυτών για καλές πρακτικές και χρηματοδοτικά προγράμματα, η κατάρτιση στον αγροτουρισμό καθώς και η εκπόνηση μελετών εναλλακτικής τουριστικής ανάπτυξης για διάφορες περιοχές της χώρας.

4.4.1 Θεσμικό πλαίσιο αγροτουρισμού

Μέχρι πριν λίγα χρόνια δεν υπήρχε θεσμικό πλαίσιο με ειδικές προδιαγραφές ποιότητας, σήματα ποιότητας και διάκριση ανάμεσα στις αγροτουριστικές μονάδες. Το σύστημα για την κατάταξη των αγροτουριστικών καταλυμάτων στην Ελλάδα θεωρείται ανεπαρκές, καθότι η κατάταξη των τουριστικών καταλυμάτων γίνεται από τον ΕΟΤ και δεν έχει προβλεφθεί κάποια ειδική κατηγορία για την περίπτωση του αγροτουρισμού. Ωστόσο με την δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης στις 30.7.2018 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης για τον Αγροτουρισμό, ολοκληρώθηκε μια πορεία άνω της δεκαετίας, η οποία ξεκίνησε το 2007 με την ίδρυση Ενώσεων Αγροτουρισμού στις Περιφέρειες της χώρας και συνεχίστηκε με την ίδρυση του Συνδέσμου Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδας – ΣΕΑΓΕ τον Οκτώβρη 2010 και την

⁴⁸ ECO-ROUTE, Οδηγός Καλής Πρακτικής. Πορεία προς την αειφόρο αγροτική ανάπτυξη μέσω της σήμανσης του οικοτουρισμού, PRISMA, Αθήνα 2005, σελ. 14-15.

ένταξή του στην Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Τουρισμού Υπαίθρου EUROGITES το 2011. Έκτοτε έγιναν μεγάλες προσπάθειες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για την θεσμοθέτηση του Αγροτουρισμού στην Ελλάδα.

Σε συνέχεια της ψήφισης του νόμου 4276/2014 - ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' -ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (Αγροτουρισμός) από την Ελληνική Βουλή, ακολούθησαν εντατικές διαπραγματεύσεις με την Πολιτεία για την διαμόρφωση και την υπογραφή της ΚΥΑ από τα συναρμόδια υπουργεία Τουρισμού και Αγροτικής ανάπτυξης & Τροφίμων, η οποία ρύθμισε το πλαίσιο δραστηριοποίησης στον τομέα του αγροτουρισμού στην Ελλάδα. Το αναλυτικό θεσμικό πλαίσιο για τον αγροτουρισμό υπάρχει αναλυτικά στο παράρτημα της παρούσας διπλωματικής.

Το νέο πλαίσιο για τον αγροτουρισμό διαμορφώθηκε έπειτα από μακροχρόνια διαβούλευση και συνεργασία των υπουργείων Τουρισμού και Αγροτικής Ανάπτυξης με τους φορείς του αγροτουρισμού. Σύμφωνα με το νέο πλαίσιο λοιπόν ο αγροτουρισμός, ως ειδική μορφή υπαίθριου τουρισμού, θα περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών υποδοχής και φιλοξενίας ή και εστίασης σε χώρους λειτουργικά ενοποιημένους με αγροτικές εκμεταλλεύσεις.

Θα παρέχει, δηλαδή, τη δυνατότητα στους φιλοξενούμενους, πέρα από τον κύριο προορισμό τους (διακοπές – ανάπαυση), να ασχολούνται είτε με αγροτικές εργασίες κατά κανόνα στο αγρόκτημα.⁴⁹

Σύμφωνα με τον πρόεδρο του Συνδέσμου Ενώσεων Αγροτουρισμού Ελλάδας (ΣΕΑΓΕ) κ. Νίκο Φραντζεσκάκη θα υπάρξουν αλλαγές και στο θέμα αδειοδότησης των αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Πιο αναλυτικά οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις θα λειτουργούν υποχρεωτικά με Ειδικό Σήμα Αγροτουρισμού (ΕΣΑ), το οποίο θα εκδίδεται από την οικεία Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού (ΠΥΤ) και θα χορηγείται εφάπαξ υπό τον όρο ότι καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης θα είναι σε ισχύ και οι άδειες των επιμέρους εγκαταστάσεων (π.χ. εστιατόρια, παρασκευαστήρια κ.λπ.). Σε διαφορετική περίπτωση, το ΕΣΑ θα αφαιρείται.

Όσον αφορά τη δημιουργία νέων αγροτουριστικών καταλυμάτων οι επιχειρήσεις αγροτουρισμού:

- ❖ Θα ιδρύονται μόνο από επαγγελματίες εγγεγραμμένους στο Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων (ΜΑΑΕ).
- ❖ Θα πρέπει υποχρεωτικά να διαθέτουν κατάλυμα δυναμικότητας έως 40 κλινών (το ανώτερο).

---

⁴⁹Ντελέζος Κώστας, «Επανεκκίνηση για τον Αγροτουρισμό» Εφημερίδα το Βήμα , 27.10.2018,

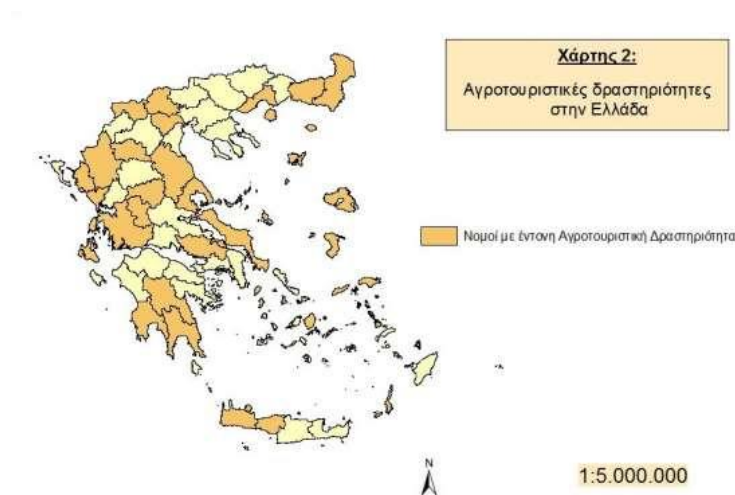
- ❖ Το κατάλυμα θα πρέπει να βρίσκεται εντός αγροκτήματος ή αγροτικής εκμετάλλευσης. Επίσης, θα μπορεί να βρίσκεται και εκτός αγροκτήματος, σε ακτίνα έως 10 χιλιομέτρων από το αγρόκτημα ή την αγροτική εκμετάλλευση, εντός δημοτικής ή τοπικής κοινότητας μέχρι 5.000 κατοίκων.
- ❖ Να επιτρέπεται από τις χρήσεις γης της περιοχής η ίδρυση τουριστικών εγκαταστάσεων.

Τέλος οι δραστηριότητες που θα επιτρέπονται σε τέτοιου είδους καταλύματα θα αφορούν όπως υπηρεσίες επίδειξης, ενημέρωσης, παρακολούθησης ή συμμετοχής σε δράσεις και δραστηριότητες που προωθούν την επαφή του επισκέπτη τουρίστα με την αγροτική ζωή, τη βιώσιμη αγροτική παραγωγή, τη γαστρονομία, τη γευσιγνωσία, την οινογνωσία και την προστασία της βιοποικιλότητας.

4.5 Παραδείγματα αγροτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας, από τα 891 αγροτουριστικά καταλύματα για το 2000 στην Ελλάδα, τα 298 προσφέρουν απλά διαμονή, τα 386 μαζί και πρωινό, τα 56 διαμονή, πρωινό και γεύμα και τα 95 διαθέτουν ενοικιαζόμενα δωμάτια με κοινή κουζίνα ή επιπλωμένα δωμάτια.⁵⁰

Εικόνα 4.3: Πύκνωση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα

Πηγή: <https://docplayer.gr/docs-images/22/1660811/images/58-0.jpg>

⁵⁰ Τομαράς, Π., Λαγός, Δ. 2007. Ο Αγροτουρισμός ως παράγοντας τοπικής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ελλάδας, Τόπος, Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και περιβάλλοντος. 24-25/2005. σελ. 5-16. ηλεκτρονική πρόσβαση στο: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/1954/1/tomas_5_16_2005.pdf. Ανάκτηση 19/10/2019

Ο παραπάνω χάρτης παρουσιάζει τις περιοχές της Ελλάδας όπου εντοπίζεται πύκνωση των αγροτουριστικών δραστηριοτήτων. Παρατηρούμε ότι οι περισσότερες αγροτουριστικές επιχειρήσεις βρίσκονται στο βορειοδυτικό και κεντρικό τμήμα της χώρας. Όμως και στην ευρύτερη νησιωτική Ελλάδα υπάρχει ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός της προώθησης ανάπτυξης των ηπειρωτικών και μειονεκτικών περιοχών, οι οποίες διαθέτουν υπόβαθρο που ευνοεί την προώθηση του αγροτουρισμού.

4.5.1 Αγροτουρισμός στην Κρήτη

Γενικότερα η Κρήτη είναι ένα νησί με μεσογειακό κλίμα το οποίο ενδείκνυται για έντονη αγροτουριστική δραστηριότητα. Ένας από τους βασικότερους λόγους εκτός από τους πλούσιους φυσικούς πόρους του νησιού είναι υψηλής ποιότητας αγροτουριστικά προϊόντα όπως λάδι, κρασί, μέλι και ρακί ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζεται έντονα το θρησκευτικό στοιχείο πολλές φορές ως υποκατηγορία του αγροτουρισμού. Επίσης διαθέτει αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον καθώς έχει φρούρια, παραδοσιακούς μύλους, παλιά αρχοντικά, γραφικά σοκάκια, πηγάδια, αλώνια, λιθόστρωτα, πατητήρια κρασιού που δίνουν την δυνατότητα ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Τα τελευταία χρόνια και στους 4 νομούς έχει παρατηρηθεί μία ραγδαία ανάπτυξη αγροτουριστικών καταλυμάτων . Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Έναγρον , στο Αξό Ρεθύμνου και η Μηλιά της Κίσαμου Χανίων.⁵¹

Μια περίπτωση αγροτουριστικής επιχείρησης στην οποία θα αναφερθούμε είναι η περίπτωση του καταλύματος ΕΝΑΓΡΟΝ στο Αξό Ρεθύμνου⁵². Στην αγροτική περιοχή του Μυλοπόταμου στο νομό Ρεθύμνης στο χωριό Αξός ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2002 το κατάλυμα «Έναγρον». Το κατάλυμα δημιουργήθηκε από ένα ζευγάρι που ήθελε να ξεφύγει από το ασφυκτικό περιβάλλον της πόλης. Αρχικά ξεκίνησε ως ένας μόνο ξενώνας για την προσωπική απόδραση των ιδιοκτητών από την πόλη. Στη συνέχεια όμως, εξελίχθηκε σε ξενώνες που φιλοξενούσαν όσους ήθελαν να απολαύσουν την ειδυλλιακή θέα του χωριού. Για την κατασκευή του καταλύματος υπήρξε επιδότηση μέσω του ευρωπαϊκού προγράμματος Leader II. Οι επισκέπτες είναι κυρίως Κρητικοί, κατά τη διάρκεια της χειμερινής περιόδου και κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου αλλοδαποί τουρίστες κυρίως από τη Γαλλία και τη Γερμανία. Οι ξενώνες είναι χτισμένοι με παραδοσιακά υλικά και είναι απόλυτα εναρμονισμένοι με τον περιβάλλοντα φυσικό χώρο. Ιδιαίτερη σημασία έχει ο αμπελώνας για την

⁵¹ <https://www.incrediblecrete.gr/el/agrotourism-crete/> , πρόσβαση στις 20/10/2019.

⁵² Βασιλική Θεοδωρίδου,(2017) «Αγροτουρισμός στην Ελλάδα: 10 καταλύματα φτιαγμένα για φυσιολάτρες» magazine.trivago.gr 20/10/2019.

παραγωγή κρασιού και σταφίδας καθώς και τα ελαιόδεντρα και οι πορτοκαλιές. Επίσης σε κοντινή απόσταση υπάρχει δάσος από βελανιδιές που αποτελεί καταφύγιο πολλών ζώων. Στο κατάλυμα διατηρείται ο παραδοσιακός τρόπος ζωής με τις σύγχρονες ανέσεις. Έτσι διαθέτει παραδοσιακό σαλόνι με δορυφορική T.V., Internet, βιβλιοθήκη και επιτραπέζια παιχνίδια.

Επίσης υπάρχει μια δώροφη τραπεζαρία όπου οι επισκέπτες μπορούν να απολαύσουν την παραδοσιακή κουζίνα και να πιούν κρασί παραγωγής των ιδιοκτητών. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν ή να παρακολουθήσουν το μαγείρεμα με υλικά παραγωγής του καταλύματος ή τη διαδικασία τυροκόμησης, ή παρασκευής ρακί, ή αλέσματος του σταριού και παρασκευής της παραδοσιακής κρητικής κουλούρας. Στον ίδιο χώρο ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει το ρόφημα του, το αναψυκτικό του και τον καφέ του στο καφενείο του καταλύματος το οποίο ονομάζεται ΚΥΚΕΩΝ. Χαρακτηριστικό σε αυτό το χώρο είναι ότι ο καθένας φτιάχνει μόνος του αυτό που θέλει να πει και ότι τον καφέ του μπορεί να τον φτιάξει στην παραδοσιακή χόβολη. Τέλος στο καφενείο υπάρχουν τάβλι και επιτραπέζια 9 παιχνίδια. Στον περιβάλλοντα χώρο του καταλύματος οι επισκέπτες μπορούν να ασχοληθούν με τη φροντίδα των ζώων και να κάνουν ιππασία. Σε μικρή απόσταση από το κατάλυμα βρίσκεται το χωριό Αξός, ενώ στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν μικρότερα χωριά με παραδοσιακό τοπικό χρώμα. Σε αυτά λαμβάνουν χώρα διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

Στην περίπτωση της Μηλιάς, η οποία δημιουργήθηκε το 1993 από πόρους του Ευρωπαϊκού προγράμματος Interreg, έχουμε μία αγροτουριστική επιχείρηση, η οποία βρίσκεται σε μια ημιορεινή τοποθεσία χτισμένη στην πλαγιά ενός βουνού. Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί αυτή η επιχείρηση είναι καθαρά αγροτουριστικός. Τα μόνα εξοχικά καταλύματα που βρίσκονται εκεί παρέχουν βασικές ανέσεις και διαθέτουν κλασσικά έπιπλα αναπαλαιωμένα.⁵³ Η σίτιση προέρχεται από ντόπιες ύλες, ενώ το γεύμα μαγειρεύεται με παραδοσιακές μεθόδους και σκευή. Πρόκειται για μία μοναδική εμπειρία που στόχο έχει να εναρμονίσει τον επισκέπτη με τη φύση, μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο αγροτουρισμός αποτελεί το βασικό είδος τουρισμού και μαζί με αυτόν αναπτύσσονται ο περιπατητικός, ο γαστρονομικός, ο οικοτουρισμός.

---

⁵³ <http://www.milia.gr/activities/> πρόσβαση στις 20/10/2019.

4.5.2 Αγροτουρισμός στο Νομό Ιωαννίνων

Ο Νομός Ιωαννίνων είναι ένας από τους 51 νομούς της Ελλάδας και διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια της Ηπείρου. Είναι ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση νομούς της Ελλάδας και καταλαμβάνει τη μισή περίπου έκταση του γεωγραφικού διαμερίσματος της Ηπείρου, που βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά της χώρας. Ο νομός αποτελείται από 4 επαρχίες (Δωδώνης, Κονίσης, Μετσόβου και Πωγωνίου), 28 δήμους και 13 κοινότητες, ενώ πρωτεύουσα είναι η πόλη των Ιωαννίνων. Επιπλέον είναι γνωστός για τη σπάνια πανίδα και χλωρίδα, που αναπτύσσεται κυρίως στα ορεινά και σε αντίθεση με άλλες περιοχές της Ελλάδος κα διαθέτει ένα μοναδικό οικοσύστημα, που δεν έχει υποβαθμιστεί από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.⁵⁴

Ο νομός Ιωαννίνων παρουσιάζει ιδιαίτερης ομορφιάς αξιοθέατα και παρέχει τη δυνατότητα για την ενασχόληση με πολλές αγροτουριστικές δραστηριότητες. Η περιοχή είναι εξαιρετικά φιλόξενη και παρέχει τη δυνατότητα για κάθε είδους διακοπές, περιπέτειες, σπορ και επιστημονικές μελέτες. Βεβαία πολλοί από τους φυσικούς και τους πολιτιστικούς πόρους του νομού ακόμη είναι μερικώς ως και τελείως αναξιοποίητοι και υπάρχει η δυνατότητα της περαιτέρω αξιοποίησης τους. Η αξιοποίηση των πόρων ,των μνημείων της φύσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής θα συμβάλλει στην αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας και στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.⁵⁵ (Κουσουίνης, 30-1-2004).

Μερικές περιοχές στην περιοχή εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη αγροτουρισμού. Γενικότερα αγροτουριστικές επιχειρήσεις στο νομό Ιωαννίνων συναντώνται στο Μέτσοβο, στα Ζαγοροχώρια, στη Κόνιτσα και στα Τζουμέρκα .Υπάρχουν ενενήντα οχτώ αγροτουριστικά καταλύματα τα οποία έχουν την μορφή παραδοσιακών ξενώνων και στα οποία διατίθενται και τοπικά παραδοσιακά προϊόντα .Ο επισκέπτης τόσο στα καταλύματα όσο και στην γύρω περιοχή μπορεί να ενασχοληθεί με πολλές δραστηριοτήτων έτσι ώστε να επαναπροσδιορίσει τη σχέση του με το φυσικό περιβάλλον αλλά και εξοικειωθεί με τις αγροτικές ασχολίες.

Συγκεκριμένα μια περίπτωση αγροτουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή είναι στα Βόρεια Τζουμέρκα με κέντρο τα Πράμαντα (εικόνα 4.8) ,τα οποία αποτελούν

⁵⁴ <http://www.cci-ioannina.gr> πρόσβαση στις 20/10/2019.

⁵⁵ Κουσουίνης, Σ. 2014. Πώς ένα δίκτυο αγροτουριστικών καταλυμάτων νίκησε... την κρίση. Καθημερινή. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://www.kathimerini.gr/767508/article/oikonomia/epixeirhseis/pws-ena-diktyo-agrotoyristikwn-katalymatwn-nikhse-thn-krish> . Ανάκτηση 20/10/2019.

περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλους δυστυχώς μη επαρκώς αξιοποιημένη. Στην περιοχή συναντώνται ,ορεινοί πέτρινοι φυσικοί σχηματισμοί βυζαντινά εκκλησιαστικά μνημεία ,παραδοσιακοί οικισμοί καθώς και ποταμοί όπως ο ποταμός Άραχθος, ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας και ομορφιάς ο οποίος ενδείκνυται για ποικίλες αθλητικές δραστηριότητες αλλά και άλλες αγροτουριστικές δραστηριότητες σε συνδυασμό με ορειβατικό και θρησκευτικό τουρισμό.

Εικόνα 4.4: Η περιοχή της Τζουμέρκας στο Νομό Ιωαννίνων

Πηγή: https://www.traveltzoumerka.gr/images/villages/21/pics/village_pramanta09.jpg

Επιπλέον η περιοχή των Ζαγοροχωριών με κέντρο το Τσεπέλοβο με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική των οικισμών, γεφυρών και εκκλησιών στα σαράντα περίπου χωριών της καθώς και τους πλούσιους φυσικούς πόρους με σημαντικότερο τον Εθνικό Δρυμό της χαράδρας του Βίκου.

4.5.3 Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, αποτελεί το σημαντικότερο αναπτυξιακό εργαλείο κατάρτισης μιας σειράς μέτρων πολιτικής για τον αγροτικό τομέα και τις αγροτικές περιοχές της χώρας, που στόχο έχουν την ανάταξη της ελληνικής αγροτικής οικονομίας και τον επαναπροσδιορισμό του παραγωγικού, αναπτυξιακού προτύπου. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα στοχεύει στην προστασία του περιβάλλοντος, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του αγροδιατροφικού τομέα, και στην ανάδειξη του πολυλειτουργικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών.

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 εγκρίθηκε το Δεκέμβριο του 2015. Η συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)

για την Ελλάδα κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 ανέρχεται σε €4,7 δις περίπου, τα οποία αντιστοιχούν σε περίπου €6 δις δημόσια δαπάνη.

Οι στρατηγικοί στόχοι του ΠΑΑ εξειδικεύονται σε πέντε βασικές επιχειρησιακές προτεραιότητες, οι οποίες είναι:

- 1) Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας του πρωτογενούς τομέα.
- 2) Η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.
- 3) Η ενίσχυση των εγχώριων αγροτικών προϊόντων.
- 4) Η προστασία των φυσικών πόρων και εν γένει του περιβάλλοντος, η αντιμετώπιση και η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.
- 5) Η ενίσχυση του κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές.

4.5.4 Προοπτικές του αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Ο αγροτουρισμός αποτελεί για την Ελλάδα μια οικονομική δραστηριότητα των τελευταίων είκοσι πέντε ετών, η οποία μέχρι σήμερα, παρά τις όποιες προσπάθειες, αναπτύσσεται συνήθως στο περιθώριο του γενικού τουρισμού.

Το έντονο δημογραφικό, χωροταξικό, αλλά και αναπτυξιακό πρόβλημα της ελληνικής υπαίθρου καθιστά τον αγροτουρισμό βασικό παράγοντα συγκράτησης του πληθυσμού τόσο στις ορεινές περιοχές όσο και σε μικρά και άγονα νησιά, υπό την προϋπόθεση ότι θα λειτουργεί συμπληρωματικά, πάντοτε στο πλαίσιο της όλης φιλοσοφίας του, ώστε να βελτιώνει το εισόδημα της οικογένειας της υπαίθρου. Εξάλλου, οι «πρώτες ύλες» δηλαδή τα φυσικά και πολιτισμικά στοιχεία που απαιτούνται για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού, υπάρχουν. Ακόμη είναι δεδομένη η συναίνεση του πληθυσμού της ελληνικής υπαίθρου προς αυτήν την αναπτυξιακή κατεύθυνση. Με άλλα λόγια, έχει γίνει κοινά αποδεκτό στους επιστημονικούς κύκλους και στους φορείς της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης ότι ο αγροτουρισμός αποτελεί για την Ελλάδα βασικό αίτημα των οικονομικά μειονεκτικών περιοχών, που διαθέτουν, ωστόσο, ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και πλούσια πολιτισμική κληρονομιά. Αν και η τοποθέτηση των φορέων κεντρικού σχεδιασμού ως προς τον αγροτουρισμό υπήρξε θετική, η συμβολή τους στην ανάπτυξη του δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το αγροτουριστικό προϊόν δεν εξελίχθηκε σε δυναμικό στοιχείο της

τουριστικής αγοράς. Αυτό το παράδοξο μπορεί να αποδοθεί σε δύο λόγους: στον τρόπο αντιμετώπισης του αγροτουρισμού από την επίσημη πολιτεία και στο μοντέλο οργάνωσης του σε εθνικό επίπεδο.⁵⁶

Η εξέλιξη του αγροτουρισμού δεν αντιμετωπίστηκε από την επίσημη Πολιτεία ως τμήμα ενός γενικού σχεδιασμού ανάπτυξης αλλά περισσότερο ως αποτέλεσμα των Κοινοτικών επιδοτήσεων και μιας μάλλον αφηρημένης τάσης της τουριστικής αγοράς. Αυτή η αντιμετώπιση είχε ως αποτέλεσμα οι αρμόδιοι φορείς για την ανάπτυξη των αγροτουριστικών προγραμμάτων να μην διαθέτουν την απαραίτητη υποδομή, εκπαίδευση και πληροφόρηση και η εργασία τους να μην αναγνωρίζεται ή να μην κατανοείται πλήρως από όλο το σώμα των δημοσίων υπηρεσιών. Ωστόσο αυτός ο τύπος ανάπτυξης απαιτεί την αναγνώριση σε ολόκληρη την κλίμακα των φορέων διαχείρισης των πόρων, ο αγροτουρισμός είναι πιθανόν να παραμείνει μια ασήμαντη και μη υπολογίσιμη μορφή χρήσης γης στον σχεδιασμό της υπαίθρου. Το μοντέλο διάσπασης αρμοδιοτήτων που ισχύει επιβαρύνει ακόμη περισσότερο την οργάνωση του αγροτουρισμού σε επίπεδο φορέων. Καθώς δεν υπάρχει ένας κεντρικός φορέας ως σημείο αναφοράς και συντονισμού, ο κάθε φορέας επικεντρώνεται στους δικούς του στόχους. Τις περισσότερες φορές, οι φορείς προβαίνουν σε ανεξάρτητες μεταξύ τους ενέργειες ώστε να φαίνεται ότι προχωρούν σε δικά τους μονοπάτια ανάπτυξης. Ο ίδιος ο Ε.Ο.Τ. τονίζει την έλλειψη ολοκληρωμένης προσέγγισης, υιοθέτησης συνεκτικής πολιτικής, ενιαίων κατευθυντήριων γραμμών και επαρκούς συντονισμού, με αναπόφευκτο επακόλουθο τη σχετικά μειωμένη αποτελεσματικότητα των ακολουθούμενων στην πράξη πολιτικών και την περιορισμένη δυνατότητα ελέγχου και αξιοποίησης τους.⁵⁷

Σύμφωνα με τις αρχές αυτού του μοντέλου, για την ανάπτυξη οποιωνδήποτε αγροτουριστικών δραστηριοτήτων σε μια περιοχή της υπαίθρου είναι απαραίτητη η εκδήλωση πρωτοβουλιών και ενδιαφέροντος από την πλευρά των κατοίκων της κοινότητας είτε ατομικά είτε ως ομάδας. Αυτό απαιτεί από τους ενδιαφερόμενους υψηλό επίπεδο γνώσης των υφιστάμενων υπηρεσιών και ικανότητα συνδιαλλαγής με δημόσιες υπηρεσίες. Σε έναν χώρο όπως ο αγροτικός, όπου η έλλειψη ευέλικτων δικτύων πληροφόρησης, η δυσκολία επικοινωνίας με τις κεντρικές υπηρεσίες, που βρίσκονται συγκεντρωμένες στις μεγάλες πόλεις και η περιθωριοποίηση των μειονεκτικών περιοχών αποτελούν χαρακτηριστικά προβλήματα του, είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς ότι ο αγροτουρισμός κατέχει μια μάλλον περιθωριακή θέση στο

---

⁵⁶ Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ., (2016) ,«Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου», σελ. 97.

⁵⁷ Όπως πριν.

σχεδιασμό της ανάπτυξης της υπαίθρου. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα αγροτικής ανάπτυξης εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές που βρίσκονται σε κρίση ή σε ιδιαίτερα μειονεκτικές περιοχές και δημιουργήθηκαν με τη στήριξη των τοπικών ομάδων δράσης. Στην πραγματικότητα, οι περιοχές αυτές δεν είχαν άλλη προοπτική επιβίωσης ή άλλη επιλογή παρά να αναλάβουν δράση οι ίδιοι οι κάτοικοι τους.

Συμπληρωματικά, για να επιβληθεί ο αγροτουρισμός ως ένα νέο και γνήσιο τουριστικό προϊόν και προκειμένου να αναπτύξει το δικό του αγροτουριστικό marketing, πρέπει να στηρίζεται αποκλειστικά στην προσφορά τουριστικού καταλύματος, γεγονός που συχνά συμβαίνει, αλλά καθίσταται αναγκαίο να παρουσιάσει μια πλήρη «γκάμα» υπηρεσιών αγροτουρισμού, η οποία θα περιλαμβάνει όλες εκείνες τις υπηρεσίες μέσω των οποίων θα διασφαλίζεται και θα ενισχύεται η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και η διατήρηση και η ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου της χώρας. Επίσης, η οργάνωση των αγροτουριστικών μονάδων σε συνεταιρισμούς πρέπει να ικανοποιεί κάθε απαιτητικό καταναλωτή, ο οποίος γνωρίζει καλά τι ακριβώς επιθυμεί και ακόμη, διαθέτει τα μέσα, ώστε να επιλέγει αυτό που θέλει. Άρα, αγροτουριστικά καταλύματα και αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί πρέπει να προσφέρουν υπηρεσίες και προϊόντα υψηλής ποιότητας, τα οποία να συνδέονται άμεσα με την ελληνική παράδοση και την αυθεντικότητα, ώστε η όλη προσφορά να διαφοροποιείται από εκείνη του μαζικού τουρισμού. Με βάση τα παραπάνω, στο πλαίσιο της ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, κρίνεται χρήσιμη αφενός η χαρτογράφηση της γενικότερης επιχειρηματικής δραστηριότητας στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και των χαρακτηριστικών της και αφετέρου η δημιουργία πακέτων γνώσης και εργαλείων με στόχο να συνδράμουν στην υλοποίηση του επιχειρηματικού πλάνου, επιτυγχάνοντας τη βιωσιμότητα του. Ο αγροτουρισμός μπορεί να αποτελέσει αναπτυξιακό παράγοντα της ελληνικής υπαίθρου, καθώς και «κλειδί» για τη διεύρυνση του ρόλου της περιφέρειας τόσο στο εγγύς όσο και στο απώτερο μέλλον.⁵⁸

4.6 Επίλογος κεφαλαίου

Στο παραπάνω κεφάλαιο έγινε αναφορά στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη χώρα μας. Η αναφορά αυτή ξεκίνησε με την ιστορία του αγροτουρισμού στην Ελλάδα η οποία ξεκίνησε από το 1980 και μετά. Στην συνέχεια παρουσιάστηκαν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αγροτουρισμού στην Ελλάδα με κυριότερο την κοινωνική

⁵⁸ Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη, Δ., (2016), «Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου», σελ. 98.

διάσταση του. Ακολούθως έγινε αναφορά στο κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο του αγροτουρισμού, το οποίο είναι ανεπαρκές. Τέλος παρουσιάστηκαν ορισμένα παραδείγματα αγροτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα που έχουν εφαρμοστεί σε ορισμένες περιοχές της χώρας, καθώς και οι προοπτικές και συνθήκες για περαιτέρω ανάπτυξή του.

5^ο Κεφάλαιο

Μαστίχα- ένα μοναδικό προϊόν της Χίου

5.1 Εισαγωγή

Η Χίος, η οποία ανήκει στα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, είναι το νησί του Ομήρου, της μαστίχας, της ιστορίας και πολιτισμού. Το βόρειο τμήμα του νησιού βρίσκεται σε σύγκρουση με το νότο. Η Βόρεια Χίος είναι ως επί το πλείστον ορεινή, ενώ στα νότια της Χίου τα μαστιχόδεντρα κυριαρχούν σε ένα μοναδικό φυσικό τοπίο, με άγρια λουλούδια (τουλίπες, ανεμώνες κλπ.). Θεωρείται από πολλούς ότι είναι το νησί του Όμηρου και είναι γνωστό για το μοναδικό προϊόν της, μαστίχα, η οποία παράγεται μόνο σε αυτό το μέρος του κόσμου. Οι ταξιδιώτες που φτάνουν στη Χίο γνωρίζουν και δοκιμάζουν τη μαστίχα ως μοναδικό προϊόν μέσα από μια μεγάλη ποικιλία εδεσμάτων, ποτών και αρωμάτων. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τους φυσικούς πόρους της Χίου και να εστιάσει στο νότιο τμήμα του νησιού δίνοντας έμφαση στο μαστιχόδεντρο και τη μαστίχα που παράγεται εκεί ως μοναδικό προϊόν. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα αναλυθούν μια σειρά από θέματα που αφορούν τη μαστίχα ως προϊόν και συγκεκριμένα τις ιδιότητες της, τους τόπους που ευδοκιμεί δηλαδή τα Μαστιχοχώρια και την καλλιέργεια της καθώς και τρόπους με τους οποίους συνδέεται με την τοπική οικονομία. Επιπλέον θα γίνει αναφορά στους ρόλους δυο πολύ σημαντικών φορέων που εμπλέκονται με την διαφήμιση, προώθηση, προβολή και διαφύλαξη της μαστίχας ως μοναδικό προϊόν και συγκεκριμένα στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών και στο Μουσείο Μαστίχας.

5.2 Παρουσίαση της νήσου Χίου

Η Χίος, το νησί της μαστίχας, βρίσκεται στο βορειοανατολικό Αιγαίο και είναι το πέμπτο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδος με έκταση 842 τετραγωνικά χιλιόμετρα και μήκος ακτών 213 χιλιομέτρων⁵⁹. Βρίσκεται πολύ κοντά με την Τουρκία, καθώς απέχει μόλις 3,5 ναυτικά μίλια από τη χερσόνησο της Ερυθραίας στο ύψος του Τσεσμέ. Το νησί χωρίζεται στα Βορειόχωρα όπου συναντάμε ένα ορεινό αραιοκατοικημένο τοπίο, στα Καμπόχωρα όπου καταλαμβάνουν το κεντρικό και ανατολικό μέρος της Χίου μαζί με την πρωτεύουσα του νησιού τη Χώρα και στα Νοτιόχωρα όπου συναντάμε τα ξακουστά Μαστιχοχώρια, στα οποία ευδοκιμεί η μαστιχοκαλλιέργεια. Η Περιφερειακή Ενότητα Χίου αποτελείται από τα νησιά Χίος, Ψαρά, Αντίψαρα και Οινούσσης. Η

---

⁵⁹ Belles, Ch., (2008). Mastiha Island, Aigeas Publishers, Chios σελ. 29.

οικονομία του νησιού βασίζεται κυρίως στη ναυτιλία και στην παραγωγή της μαστίχας αλλά και στη γεωργία, στην κτηνοτροφία και στην αλιεία.⁶⁰

Εικόνα 5.1: Ο χάρτης της Χίου

Πηγή: [orangesmile.com/travelguide/chios-island/high-resolution-maps.htm](https://www.orangesmile.com/travelguide/chios-island/high-resolution-maps.htm)

5.2.1 Κλίμα

Το κλίμα της Χίου είναι εύκρατο μεσογειακό δηλαδή υποτροπικά ξηρό με υγρούς χειμώνες, ξηρά καλοκαίρια και άφθονη ηλιοφάνεια. Οι θερμοκρασίες το χειμώνα σπάνια πέφτουν κάτω από τους -2οC ενώ το καλοκαίρι δύσκολα ξεπερνούν τους 44οC.⁶¹ Το νησί διασχίζεται από ψηλά βουνά με πεύκα και έλατα στο βόρειο μέρος που συγκρατούν την υγρασία, εξασθενώντας τους βοριάδες και συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός ιδιαίτερου κλίματος στα νοτιόχωρα. Ο συνδυασμός ήπιου χειμώνα και ξηρού καλοκαιριού καθώς και η απουσία βροχών επιτρέπουν στη μαστίχα να στεγνώσει. Το έδαφος της Χίου, στη νότια περιοχή, είναι ηφαιστειακό δημιουργώντας έτσι ένα ιδιαίτερο μικροκλίμα που ευθύνεται για τη μοναδικότητα της περιοχής. Το υψόμετρο είναι χαμηλό. Η μέση ετήσια θερμοκρασία αγγίζει τους 17,5 οC με μέγιστη τους 27 οC το καλοκαίρι, και ελάχιστη τους 9,6 οC το χειμώνα.

⁶⁰ Δεσύπρης, Γ. & Ξερούτσικου, Λ.,(1997). Χίος Οινούσες Ψαρά, Το μυροβόλο νησί, Εκδόσεις Τουμπής, Κορωπί Αττικής, σελ. 20.

⁶¹ Μελέτη σχεδίου χωρικής και οικιστικής οργάνωσης ανοικτής πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) Δημοτικής Ενότητας Μαστιχοχωρίων.

5.2.2 Χλωρίδα και Πανίδα

Το ιδιαίτερο μικροκλίμα της Χίου ευνοεί την ανάπτυξη ξεχωριστών ειδών χλωρίδας. Χαρακτηριστική είναι η αείφυλλη, σκληρόφυλλη βλάστηση με κυριότερο είδος τον μαστιχοφόρο σχίνο που μόνο στο νοτιοδυτικό άκρο της Χίου εκλύει μαστίχι. Άλλα είδη θαμνώδους βλάστησης είναι οι αγριελιές και τα πουρνάρια, τα θυμάρια και οι ρίγανες. Σε υγρότερες περιοχές, φυτρώνουν πλατάνια, μυρτιές και βελανιδιές. Είναι τόπος με πλούσια ορνιθοπανίδα, και ερπετοπανίδα με αρκετά σπάνια ενδημικά είδη. Η Χίος έχει μεσογειακή βλάστηση. Υπάρχουν περισσότερα από 1.142 είδη φυτών, πολλά από αυτά υπάρχουν μόνο στο συγκεκριμένο νησί. Η Χίος είναι ιδιαίτερα γνωστή για το μοναδικό στον κόσμο προϊόν της, την μαστίχα της. Ο σχίνος ή αλλιώς μαστιχόδεντρο καλλιεργείται στο νότιο κομμάτι του νησιού, η καλλιέργεια διαρκεί τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ όλο τον υπόλοιπο χρόνο γίνεται το ξεκαθάρισμα των καρπών.

5.2.3 Η Χίος στο πέρασμα των χρόνων

Κατά την πάροδο των ετών, πολλά είναι τα ονόματα που είχε το νησί της Χίου βασισμένα σε μύθους, παραδόσεις και ιδιαίτερα γεωγραφικά στοιχεία της. Μια εκδοχή αναφέρει, πως το όνομα Χίος (Chia ή Chios) προήλθε από την κόρη του πρώτου μυθικού βασιλιά και οικιστή του νησιού Οينوπίωνα, τη νύμφη Χιόνα. Ο Οينوπίωνας ήταν γιος του Διονύσου και της Αριάδνης, προερχόμενος από την Κρήτη, φύτεψε αμπέλια και δίδαξε τους κατοίκους την τέχνη της αμπελουργίας. Επίσης, μια άλλη εκδοχή αναφέρει πως κατά τη γέννηση του μυθικού προσώπου Χίου, γιου του Ωκεανού ή του Ποσειδώνα, έπεσε πολύ χιόνι. Επιπλέον, έχει αναφερθεί από τον ιστορικό - γεωγράφο Ισίδωρο, πως οι Σύριοι αποκαλούσαν ως Χίο τη μαστίχα (Belles Chr)⁶² Υπάρχουν και άλλες παλαιότερες ονομασίες της Χίου όπως Οφιούσα, το οποίο δόθηκε λόγω των πολλών φιδιών που ζούσαν στα δάση της κατά την αρχαιότητα, Πιτυούσα, λόγω των πευκοδασών στο βόρειο τμήμα της και Μάκρη λόγω του μακρόστενου σχήματός της (Θωμόπουλος Ι., 1933)⁶³. Κατά τον Ιερώνυμο Ιουστινιάνη, η Χίος ονομαζόταν ως Μαυρονήσι λόγω του χρώματος των βουνών, όπως φαινόταν από μακριά εξαιτίας των σκιών τους και κατά τον έφορο Πλίνιο, η Χίος ονομαζόταν Αιθάλη από το μαύρο χρώμα του καπνού που αναδυόταν, καθώς το νησί ήταν ηφαιστιογενές. Τέλος, ονομαζόταν και Αριούσα από

⁶² Belles, Ch., (2008). Mastiha Island, Aigeas Publishers, Chios σελ. 29-30.

⁶³ Θωμόπουλος Ι, (2013), Πελασγικά, ήτοι περί της γλώσσης των Πελασγών: Μέρος Δεύτερον, Εκδόσεις Πελεκάνος, Αθήνα σελ. 228.

το δέντρο «αριών», το οποίο είναι ένα είδος δρυός (πρίνου) που φυόταν στα βορειοδυτικά του νησιού (Κόκκαλης, 1974⁶⁴)

5.2.4 Ανταγωνιστικά Πλεονεκτήματα της Χίου

Το πέμπτο μεγαλύτερο ελληνικό νησί της χώρας φημίζεται όχι μόνο για τη μακραίωνη ιστορία του, τη μεγάλη ναυτική παράδοση, τα αξιόλογα μνημεία του, αρχαιοελληνικά, μεσαιωνικά αλλά και νεότερα, τα θαυμάσια τοπικά προϊόντα, με κορυφαίο, εννοείται, τη μαστίχα, αλλά και για τους διατηρητέους μεσαιωνικούς παραδοσιακούς οικισμούς, τις φυσικές ομορφιές και τις πολλές υπέροχες παραλίες με τα κρυστάλλινα νερά, άλλες απέραντες και τουριστικά αξιοποιημένες, άλλες πιο απόμερες, προσφερόμενες για ελεύθερο κάμπινγκ και γυμνισμό.⁶⁵

Επομένως αν θέλαμε να παρουσιάσουμε συνοπτικά τα βασικότερα πλεονεκτήματα του τόπου σε σχέση με άλλα νησιά αυτά θα λέγαμε ότι ήταν τα εξής.

1. Μαστίχα Χίου:

Η Μοναδική στον κόσμο μαστίχα, παράγεται μόνο στη Χίο και μάλιστα όχι οπουδήποτε αλλά μόνο στα Μαστιχοχώρια της Νότιας Χίου. Η μαστιχοκαλλιέργεια πρόσφατα εντάχθηκε στον κατάλογο της προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να αποκομίσει μοναδικές εμπειρίες γεύσεων και αρωμάτων, πολιτισμού και παραδοσιακής αγροτικής ζωής.

2. Τα μεσαιωνικά χωριά και ο μοναδικός παραδοσιακός οικισμός του Κάμπου:

Τα μεσαιωνικά χωριά (Πυργί, Ολύμποι, Μεστά, Βέσσα, Ανάβατος κ.λπ.) με τη ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τους, μέρος ενός καλοδιατηρημένου αμυντικού μεσαιωνικού δικτύου και τα αρχοντικά σπίτια του Κάμπου μέσα σε καταπράσινα περιβόλια μεταφέρουν τον επισκέπτη πίσω στο χρόνο.

3. Οι παραλίες του νησιού:

⁶⁴ Κόκκαλης, Π., (1974), «Συμβολή εις την Ιστορία της Χίου» Αθήνα, σελ. 20-21.

⁶⁵ Θεόδωρος Αντωνόπουλος, (2017), «Χίος: Παράδοση, ωραίοι άνθρωποι και παραλίες με κρυστάλλινα νερά» , 22.7.2017, https://www.lifo.gr/articles/travel_articles/153361

Άλλες οργανωμένες και άλλες παρθένες και ανεξερεύνητες, οι παραλίες της Χίου με τα κρυστάλλινα καθαρά νερά τους, αποτελούν ένα κρυμμένο θησαυρό που προκαλεί τον επισκέπτη να τον ανακαλύψει.

4. Γεωγραφική θέση του νησιού:

Η Χίος είναι το πέμπτο σε έκταση νησί της Ελλάδας και η επιφάνειά του φθάνει τα 904 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό Αιγαίο, ακριβώς απέναντι από τη χερσόνησο της Ερυθραίας στη Δυτική Μικρά Ασία και ανήκει στο σύμπλεγμα των νησιών που σχηματίζονται στο Ανατολικό Αιγαίο και στο οποίο συμπεριλαμβάνονται εκτός της Χίου, η Λέσβος, η Λήμνος, η Σάμος, η Ικαρία και ο Άγιος Ευστράτιος. Επίσης βρίσκεται σε απόσταση 15 λεπτών από τα παράλια του Τσεσμέ Τουρκίας από τον κεντρικό λιμένα του νησιού μέσω της χρήσης ημερόπλοιου.

5.3 Μαστίχα Χίου

Θα ξεκινήσουμε την ανάλυση μας σε αυτήν την ενότητα με ένα ρητό του Ιωάννη Περίκου ο οποίος στο βιβλίο του “Η μαστίχα Χίου”, αναφέρει ότι η Χίος είναι η αρχαιότερη περιοχή της Ελλάδας ενώ η μαστίχα είναι αυτοφυές δέντρο της εδώ και έξι εκατομμύρια χρόνια όπως καταδεικνύει απολιθωμένο φύλλο που έχει βρεθεί.

Επίσης αναφέρει ότι η Χίος και η Μαστίχα ενώνονται και συμπορεύονται σε μια κοινή διαδρομή που χάνεται στο βάθος των αιώνων, συμπαρασύροντας στη δίνη τους ανθρώπινες ιστορίες και πολιτισμούς που ακμάζουν και παρακμάζουν για να δώσουν τη σειρά τους σε νέους πολιτισμούς. Η μαστίχα αποτελεί ένα μοναδικό προϊόν της ελληνικής γης και συγκεκριμένα της νήσου Χίου. Ουσιαστικά ο καρπός της μαστίχας προέρχεται από τη ρητίνη του σχίνου. Όσον αφορά το συγκεκριμένο δέντρο υπάρχει το εξής παράδοξο το οποίο και πρέπει να αναφερθεί. Συγκεκριμένα το παράδοξο έγκειται στο γεγονός ότι ενώ δέντρο της μαστίχας αναπτύσσεται σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και της Μεσογείου, μόνο στη Χίο δακρύζει. (εικόνα 10). Αυτό συμβαίνει διότι η παραγωγή της μαστίχας εξαρτάται από το κλίμα της περιοχής, τις βροχοπτώσεις και τη σύνθεση του ηφαιστειακού εδάφους.⁶⁶ Στη Χίο οι συνθήκες ευδοκίμησης του συγκεκριμένου δέντρου είναι οι κατάλληλες καθώς το εύκρατο και δροσερό κλίμα του νησιού σε συνδυασμό με την μεγάλη υγρασία στο νότιο τμήμα του νησιού και του ανάγλυφου του εδάφους έχουν ως αποτέλεσμα αυτό το μοναδικό φαινόμενο καλλιέργειας της μαστίχας σε αυτήν την περιοχή. Επιπλέον αξίζει να

---

⁶⁶ Theocharis Nikolaos, Poulaki Panoraia, Lagos Dimitrios, (2018), «The contribution of mastiha to the development of gastronomic tourism in Chios» , σελ. 9.

αναφερθεί ότι κατά το παρελθόν υπήρξαν αρκετές αποτυχημένες προσπάθειες μεταφοράς του καρπού σε άλλα μέρη όπως η Αττική, άλλα νησιά του Αιγαίου ακόμα και στη γειτονική Τουρκία.

Εικόνα 5.2: Το δάκρυ της μαστίχας

Πηγή:https://www.chios.gr/images/blog/69897590_683866415465306_3149698607070838784_n.jpg

5.3.1 Η Ιστορία της Μαστίχας

Οι αρχαιότερες πληροφορίες για το μαστιχοφόρο σχίνο προέρχονται από τον Ηρόδοτο, (5ος αιώνας π.Χ.) ο οποίος αναφέρει ότι, στην αρχαία Ελλάδα, μασούσαν το αποξηραμένο ρητινώδες υγρό που ρέει από το φλοιό του μαστιχόδεντρου. Το προϊόν της μαστίχας, καθόρισε οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά την ιστορία της Χίου (Belles Chr)⁶⁷. Στους Προϊστορικούς Χρόνους (6.000 - 1.000 π.Χ.) πέρασαν από το νησί οι Μινωίτες της Κρήτης, οι Πελασγοί, οι Βοιωτοί, οι Κάρες, οι Λέλεγες και οι Αβάντες από την Εύβοια. Κατά την περίοδο της Κλασικής Εποχής και στα Ελληνιστικά Χρόνια (1000 π.Χ. - 80 π.Χ.), το νησί εποίκιστηκε από τους Ίωνες και τους Αιολείς. Εκείνη την εποχή, η Χίος, ήταν γνωστή για τα ξακουστά κρασιά της (Αριούσιος οίνος) και για τη μαστίχα ως πρώτη ύλη φαρμάκων, σύμφωνα με τις αναφορές του Θεόφραστου, του Πλίνιου, του Διοσκουρίδη, του Γαληνού και του Ιπποκράτη για τις θεραπευτικές ιδιότητες της. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, Έλληνες και

---

⁶⁷ Belles, Ch., (2008). Mastiha Island, Aigeas Publishers, Chios σελ. 19.

Λατίνοι γιατροί έκανα αναφορές στα κείμενά τους πάνω στις χρήσεις και τις φαρμακευτικές ιδιότητες της μαστίχας προτείνοντας παράλληλα μια σειρά συνταγών συνδυάζοντας τη ρητίνη με άλλα βότανα. Ο αυτοκράτορας Μάρκος Αυρήλιος Αύγουστος (ή αλλιώς Ηλιογάβαλος) ήταν ο πρώτος που ανάμειξε κρασί με μαστιχέλαιο, φτιάχνοντας ποτό που το ονόμασε μαστίχινον οίνον.

Στη Ρώμη, οι κυρίες χρησιμοποιούσαν οδοντογλυφίδες από ξύλο μαστιχόδεντρου προκειμένου να λευκαίνουν τα δόντια τους συνήθεια η οποία, αργότερα, μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη ενώ, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, παρατηρήθηκε σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπως είναι η Αγγλία, η Γαλλία και η Ολλανδία αλλά και στην Ιταλία και την Ισπανία.

Από την ίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 330 μ.Χ., η Χίος εντάχθηκε στους εμπορικούς δρόμους που συνέδεαν την Κωνσταντινούπολη με την Αίγυπτο και τη Συρία, με το μονοπώλιο της μαστίχας να ανήκει στον αυτοκράτορα. Εξάλλου η μαστίχα ήταν ένα περιζήτητο προϊόν τόσο στο χριστιανικό όσο και στο μουσουλμανικό κόσμο με τους Άραβες χρονογράφους να αποκαλούν τη Χίο ως «το νησί της μαστίχας» (Καλλινικίδου Α., 2017).⁶⁸ Υπήρξαν δύσκολα χρόνια για το νησί από τον 7ο αιώνα και μετά, εξαιτίας των Αραβικών πειρατικών επιδρομών. Όμως, από τις αρχές του 11ου αιώνα και ύστερα από την ανάκτηση του ελέγχου στη θάλασσα, στη Χίο εγκαταστάθηκαν ισχυρές βυζαντινές οικογένειες και έτσι το νησί έγινε ξανά ένα σημαντικό οικονομικό και εμπορικό κέντρο προσελκύοντας Λατίνους εμπόρους (Καλλινικίδου Α., 2017) ⁶⁹ Η παρακμή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας είχε ως αποτέλεσμα να συμπαρασύρει και την παραγωγή και εκμετάλλευση της μαστίχας. Οι συχνές επιδρομές των πειρατών κατά τη δεκαετία 1294 – 1304 είχαν συνέπεια τη διακοπή της παραγωγής ενώ η αποδυνάμωση της Πόλης από εσωτερικές διαμάχες και εμφυλίου δίνει κίνητρο στα ξένα συμφέροντα να επιχειρήσουν κατάληψη των Μαστιχοχωρίων της Χίου. Την περίοδο εκείνη, η μαστίχα αναφερόταν ως ένα από τα πρώτα αγαθά στην αγορά της Πόλης καθιστώντας της ένα από τα σπουδαιότερα αγαθά διεθνώς (Ζολώτας, 1924).⁷⁰

Από το 1304 μ.Χ. έως το 1329 μ.Χ., έχουμε την εγκατάσταση στη Χίο, ύστερα από την παραχώρηση του Αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου, της πλούσιας και

---

⁶⁸ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ. 41.

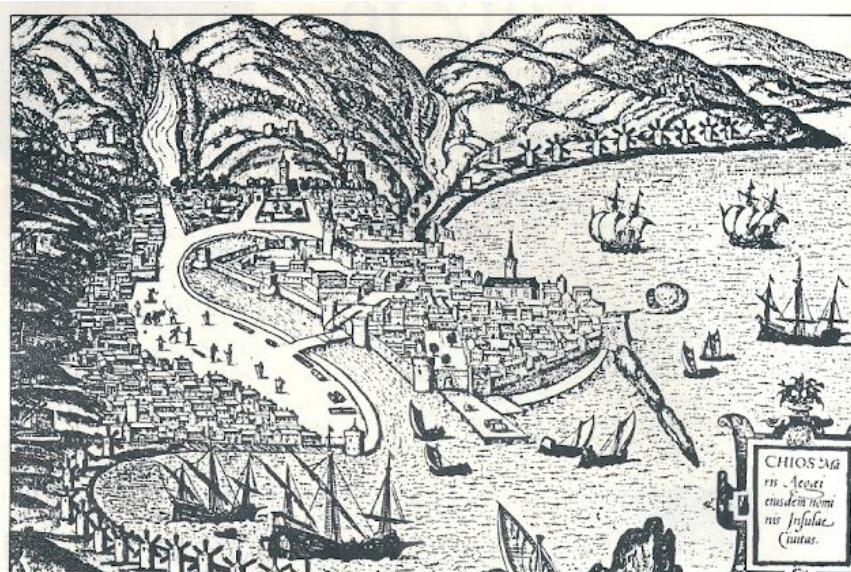
⁶⁹ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ. 50.

⁷⁰ Ζολώτας, Γ.Ι., (1924), Ιστορία της Χίου, Χρόνοι Ελληνικοί, Ρωμαϊκοί, Μακεδονικοί, Γενοατοκρατία, Τ.Β', Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις.

ισχυρής οικογένειας Zaccaria από τη Γένοβα, στους οποίους άνηκε το μονοπώλιο της μαστίχας (Καλλινικίδου Α., 2017)⁷¹.

Εικόνα 5.3 : Η Χίος υπό την κατοχή των Γενοβέζων

Πηγή: http://boraeinai.blogspot.com/2017/04/blog-post_157.html

Από το 1346 μ.Χ. έως το 1566 μ.Χ., η Χίος καταλήφθηκε από τους Γενοβέζους (εικόνα 11) Ιουστινιάνοι με τις νέες κτήσεις να δίνονται προς εκμετάλλευση στη Μαόνα, μια ιδιωτική εταιρεία πλοιοκτητών που είχε σαν πρωτεύον προϊόν εκμετάλλευσης το μονοπώλιο της μαστίχας, με μόνη υποχρέωση της, τις αμυντικές δαπάνες της Χίου. Η Μαόνα προσπάθησε να προστατεύσει τη μαστίχα από τις επιδρομές των πειρατών, των λαθρεμπόρων και των ανεξέλεγκτων καλλιεργητών. Η Μαόνα ενδυνάμωσε την ύπαιθρο, ώστε να οργανωθεί η καλλιέργεια και η παραγωγή της μαστίχας, λάμβανε αυστηρά μέτρα για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου και ίδρυσε τα Μαστιχοχώρια σε θέσεις αθέατες από τη θάλασσα με οχυρωματική⁷² μορφή για την προστασία των κατοίκων (Belles Chr., 2008).⁷³

Το 1566, το νησί περνάει στην κατοχή των Οθωμανών που διαρκεί 350 χρόνια. Παρά την κατάληψη του νησιού η μαστιχοκαλλιέργεια συνεχίστηκε ενεργά με το μονοπώλιο της να το κατέχει η Υψηλή Πύλη. Οι κάτοικοι των Μαστιχοχωρίων είχαν την υποχρέωση να παραδίδουν μια σταθερή ποσότητα καθαρής μαστίχας στον Αγά της

⁷¹ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ. 51-53.

⁷² «Σε όλα τα χωριά παρατηρούνται κοινά χαρακτηριστικά στην πολεοδομική συγκρότηση: έχουν κλειστό τετράπλευρο σχήμα και τα τελευταία προς τα έξω σπίτια σχηματίζουν περιμετρικά το αμυντικό τείχος του οικισμού» (Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο, 10.01.2011 / 23.12.2012).

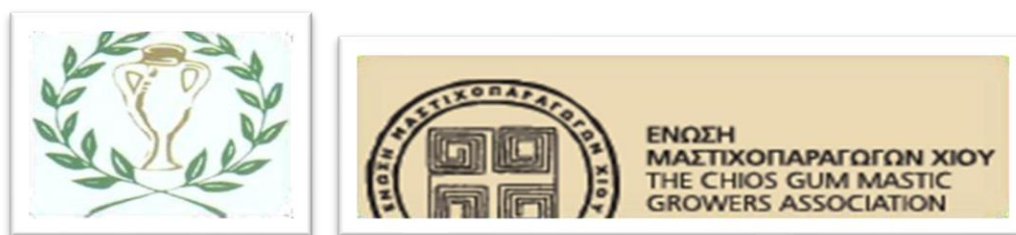
⁷³ Belles, Ch., (2008). Mastiha Island, Aigeas Publishers, Chios σελ 18.

Μαστίχας και να πληρώνουν το κεφαλικό φόρο. Ως αντάλλαγμα, απολάμβαναν ειδικά προνόμια όπως θρησκευτική ελευθερία, απαγόρευση παιδομαζώματος, ελεύθερη επιλογή ενδυμασίας, κατοχύρωση ιδιοκτησίας, αυτοδιοίκηση, αφορολόγητο κατοικιών και περιβολιών και απαλλαγή από το φόρο της δέκατης ή από άλλες αγγαρείες και φόρους. Η οικονομία του νησιού ακμάζει ταυτόχρονα με τις τέχνες και τα γράμματα αλλά σταματά το 1822 όταν το νησί επαναστατεί ενάντια στον τουρκικό ζυγό προκαλώντας τη μήνη της Υψηλής Πύλης.

Το 1822 με την Σφαγή της Χίου και επήλθε η πληθυσμιακή, κοινωνική και οικονομική καταστροφή της νήσου με αποτέλεσμα να παραλύσει η μαστιχοκαλλιέργεια. Η παραγωγή της μαστίχας ανέκαμψε μετά την επιστροφή των μαστιχοπαραγωγών προσφύγων και κυρίως μετά το 1830 που υπήρξαν ευνοϊκές ρυθμίσεις για αυτούς. Τα δεινά για το νησί συνεχίστηκαν, καθώς το 1850 υπήρξε έντονος παγετός, ο οποίος κατέστρεψε το 80% της μαστιχοκαλλιέργειας ενώ το Μάρτιο του 1881 έγινε ένας καταστροφικός σεισμός 6,5 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ που κατέστρεψε την πόλη της Χίου και τα ανατολικά Μαστιχοχώρια, επιφέροντας αλλαγές στη δομή και στη μορφολογία των οικισμών⁷⁴ (Καλλινικίδου Α., 2017)

Πλησιάζοντας λοιπόν προς τη σύγχρονη εποχή στις 11 Νοεμβρίου του 1912, η Χίος κατά τους Βαλκανικούς αγώνες, ελευθερώθηκε και ενώθηκε με την Ελλάδα. Η μαστιχοκαλλιέργεια επηρεάστηκε από τις διάφορες πολιτικές συγκυρίες που αντιμετώπιζε η Ελλάδα (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική Καταστροφή) και για αυτούς τους λόγους κρίθηκε αναγκαία η σύσταση ενός Αναγκαστικού Συνεταιρισμού για την προστασία των παραγωγών, ο οποίος υλοποιήθηκε «με τον Αναγκαστικό Νόμο 1390/1938 «Περί Ενώσεως Μαστιχοπαραγωγών Χίου και θέσεως διατάξεων τινών περί Γεωργικών Συνεταιρισμών»,⁷⁵ με υποχρεωτική συμμετοχή όλων των παραγωγών των 24 Μαστιχοχωρίων που βρίσκονται στη νότια Χίο.

Εικόνα 5.4: Το αρχικό σήμα της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου / Το νέο λογότυπο

⁷⁴ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ.62-65.

⁷⁵ Belles, Ch., (2008). Mastiha Island, Aigeas Publishers, Chios σελ. 18.

Πηγή: www.gummastic.gr

Έτσι, από το 1938, ξεκινά η ιστορία της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου, του φορέα αποκλειστικής διαχείρισης της φυσικής Μαστίχας Χίου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, η οποία τα πρώτα χρόνια εμπορευόταν και συσκεύαζε τη μαστίχα, φρόντιζε για το δίκτυο εμπορικών αντιπροσώπων και προσπαθούσε να πατάξει το λαθρεμπόριο ενώ από το 1960 εμπλέκεται με τη μεταποίηση της μαστίχας «παράγοντας φυσική μαστίχα, τσίχλα και μαστιχέλαιο»⁷⁶. Επομένως, σύμφωνα με την Άννα Καλλινικίδου (2017, σελ. 97), η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, κατάφερε «να συστηματοποιήσει την καλλιέργεια, την επεξεργασία και τη μεταποίηση της μαστίχας και να στηρίξει τους παραγωγούς και την τοπική οικονομία του νησιού».

Τέλος το 1985 δημιουργήθηκε το σύγχρονο εργοστάσιο παραγωγής της τσίχλας ΕΛΜΑ. Έτος σταθμός στην ιστορία της μαστίχας υπήρξε το 1997 οπότε και αναγνωρίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση η μαστίχα Χίου, το μαστιχέλαιο Χίου και η τσίχλα Χίου ΕΛΜΑ ως προϊόντα προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π) σύμφωνα με τον κανονισμό 2081/92 της ΕΟΚ.⁷⁷

5.3.2 Η μοναδικότητα της μαστίχας και τα Μαστιχοχώρια

Η μοναδικότητα της μαστίχας έχει να κάνει με το είδος του δέντρου από το οποίο παράγεται αλλά και τις συνθήκες στις οποίες ευδοκίμει. Αρχικά σχίνι ή δένδρα αυτής της οικογένειας αποτελούν κύριο στοιχείο της Μακκίας βλάστησης των παραμεσογείων χωρών, αλλά μόνο στην Χίο δένδρο και φύση σε μια μαγική συνταγή χαρίζουν την ευχαρίστηση, την ανακούφιση και την γιατρεία μέσα από τα πολύτιμα δάκρυα της μαστίχας.

Το αξιοπρόσεκτο είναι, ότι ενώ σχίνι υπάρχουν σε όλο το νησί, η παραγωγή της μαστίχας γίνεται μόνο στο νότιο τμήμα της Χίου, στα Μαστιχοχώρια, όπου το κλίμα είναι ιδιαίτερα θερμό και ξηρό. Το τμήμα αυτό οριοθετείται στη βόρεια πλευρά από μια συγκεκριμένη γραμμή που ενώνει τα χωριά Λιθί, Αγ. Γεώργιος Συκούσης και Θυμιανά. Η γραμμή αυτή ονομάστηκε από τον γλωσσολόγο Pernot «φυσικό και μυστηριώδες όριο». Κάθε προσπάθεια να επεκταθεί η καλλιέργεια πέρα από αυτό το όριο απέτυχε. Η «μοναδικότητα» αυτή, πιθανόν να οφείλεται, εκτός από τη μακρόχρονη παράδοση και σε κάποια εδαφολογικά και κλιματολογικά στοιχεία τα

⁷⁶ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ. 75.

⁷⁷ <https://www.gummastic.gr/el/company/istoria> ανάκτηση 23/10/2019.

οποία ευνοούν την καλλιέργεια του μαστιχόδεντρου μόνο στη Χίο και μόνο στο συγκεκριμένο τμήμα της.⁷⁸

Το γεγονός ότι το μαστιχόδεντρο δεν αναπτύσσεται επιτυχώς πουθενά αλλού στην ηπειρωτική ή νησιωτική Ελλάδα, ακόμη και στις γειτονικές ακτές της Ανατολής δημιουργεί έκπληξη. Το παράδοξο ότι ενώ σχίνι υπάρχουν σε όλη τη Μεσόγειο, μόνο στη νότια Χίο καλλιεργούνται συστηματικά και παράγουν μαστίχα πιθανόν να οφείλεται σε τρία μυστικά:⁷⁹

- Το πρώτο είναι το ιδιαίτερο μικροκλίμα της περιοχής. Η Χίος έχει μακρόστενο σχήμα, με ψηλά, δασωμένα βουνά στο βόρειο τμήμα, που συγκρατούν την υγρασία και εξασθενούν τους βοριάδες. Έτσι, το νότιο, λοφώδες κομμάτι αποκτά ένα ιδιαίτερο κλίμα, ήπιο το χειμώνα και πολύ ξηρό το καλοκαίρι. Συμβαίνει συχνά να βρέχει σε όλο το νησί, εκτός από εκεί. Τα ξηρά, ζεστά καλοκαίρια των Μαστιχοχωρίων επιτρέπουν στη μαστίχα να στεγνώσει. Αν η μαστίχα βραχεί πριν «ωριμάσει», καταστρέφεται.
- Το δεύτερο μυστικό είναι ο ευγονισμός. Από τα αρχαία χρόνια οι καλλιεργητές των σχίνων της Χίου εντόπιζαν τα δένδρα που απέδιδαν περισσότερη και καλύτερη ρητίνη. Τα εκμεταλλεύονταν και τα πολλαπλασίαζαν, ώστε να δημιουργούν νέες φυτείες σχίνων με τα χαρακτηριστικά των μητρικών. Με το πέρασμα των αιώνων, ο μεθοδικός αυτός ευγονισμός δημιούργησε ένα νέο είδος σχίνου, υπερπαραγωγικού σε μαστίχα. Η σύγχρονη βοτανολογία το έχει αναγνωρίσει ως ξεχωριστή ποικιλία, με το όνομα *Pistacia lentiscus* var. *Chia* (μαστιχόδεντρο).
- Το τρίτο μυστικό είναι η καλή διαχείριση της ήδη από τους αρχαίους Χίους, που συστηματοποίησαν την καλλιέργεια των σχίνων, τυποποίησαν το προϊόν και το επέβαλαν στην αγορά.

Οι τρεις παραπάνω παράγοντες, το μικροκλίμα, ο ευγονισμός και το εμπορικό δαιμόνιο, συνδυάστηκαν ώστε να ταυτιστεί τελικά η μαστίχα με τη νότια Χίο.

Η μαστίχα λοιπόν καλλιεργείται και παράγεται παραδοσιακά στο νότιο τμήμα του νησιού της Χίου, και ειδικότερα στα 24 Μαστιχοχώρια (Άγιος Γεώργιος, Αρμόλια, Βαβύλοι, Βέσσα, Βουνό, Ελάτα, Έξω Διδύμα, Θολοποτάμι, Θυμιανά, Καλαμωτή, Καλλιμασιά, Καταρράκτης, Κοινή Λιθί, Μέσα Διδύμα, Μεστά, Μυρμήγκι, Νένητα, Νεοχώρι, Ολύμπιοι, Παγίδα, Πατρικά, Πυργί, Φλάτσια).

⁷⁸ <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/sxinos-tis-chiou> - Ανάκτηση 23/10/2019.

⁷⁹ <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/sxinos-tis-chiou> - Ανάκτηση 23/10/2019.

Εικόνα 5.5: Χάρτης της Χίου με τα 24 Μαστιχοχώρια

Πηγή: Belles Chr., 2008: 207

Στα παραπάνω χωριά εκτός από τόποι καλλιέργειας της μαστίχας παρατηρούνται κοινά χαρακτηριστικά στην πολεοδομική συγκρότηση. Συγκεκριμένα έχουν κλειστό τετράπλευρο σχήμα και τα τελευταία προς τα έξω σπίτια σχηματίζουν περιμετρικά το αμυντικό τείχος του οικισμού. Στο κέντρο του κάθε οικισμού υπήρχε ψηλός ορθογώνιος πύργος και μικρότεροι κυλινδρικοί πύργοι στις γωνίες του τείχους. Οι δρόμοι δεν ακολουθούν γεωμετρικές χαράξεις και η είσοδος στους οικισμούς ήταν δυνατή συνήθως από μια μόνο πρόσβαση. Τα σπίτια ακολουθούν σε γενικές γραμμές τις ίδιες αρχές ως προς την οργάνωση των χώρων τους αλλά παρόλα αυτά εμφανίζουν ποικιλία. Είναι λιθόκτιστα, με ισόγειο και έναν όροφο και οι χώροι τους καλύπτονται από ημικυλινδρικούς θόλους (γέρματα). Στο ισόγειο ήταν οι στάβλοι και οι αποθήκες για τα γεωργικά προϊόντα ενώ στον όροφο βρίσκονταν τα δωμάτια κατοικίας που αναπτύσσονταν γύρω από έναν κεντρικό υπαίθριο χώρο, το «πουντί», που χρησίμευε για τον ηλιασμό και τον αερισμό του ορόφου. Τα δώματα όλων των σπιτιών ήταν σχεδόν στο ίδιο ύψος, ώστε να είναι εύκολη η διαφυγή των κατοίκων σε περίπτωση κινδύνου από σπίτι σε σπίτι. Από όλα τα Μαστιχοχώρια, καλύτερα διατηρούνται εκείνα που δεν υπέστησαν μεγάλες ζημιές καταστροφικό σεισμό του 1881: το Πυργί, τα Μεστά, οι Ολύμπιοι και λιγότερο η Βέσσα, η Καλαμωτή και η Ελάτα.⁸⁰

Αυτά τα 24 Μαστιχοχώρια (εικόνα 13), διαθέτουν περίπου 1.800 μαστιχοπαραγωγούς και μέχρι το 2012 καλλιεργούσαν γύρω στα 1.350.000

⁸⁰ <https://www.gummastic.gr/el/mastixoxoria/mastixoxoria-pliersfories> ανάκτηση 23/10/2019

μαστιχόδεντρα, με την ετήσια παραγωγή της νήσου να ανέρχεται στους 150 τόνους μαστίχας. Τον Αύγουστο του 2012, το νησί πλήχθηκε από καταστροφική φωτιά με αποτέλεσμα να αποτεφρωθούν 240.000 θάμνοι, γύρω στο 18% επί του συνόλου των 1.350.000 μαστιχόδεντρων, με μείωση της παραγωγής της μαστίχας στο 14,3%⁸¹.

5.3.3. Καλλιέργεια της μαστίχας

Η μαστιχοκαλλιέργεια συνιστά οικογενειακή απασχόληση. Στα διάφορα στάδια της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας συμμετέχει το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων των Μαστιχοχωριών, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας. Η μαστιχοπαραγωγή απαιτεί εργασία και φροντίδα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Τα μαστιχόδεντρα πρέπει να λιπανθούν, να κλαδευτούν, να καθαριστεί το έδαφος τους και στη συνέχεια πρέπει να κεντηθούν και να γίνει η συλλογή της μαστίχας. Μετά το μάζεμα ακολουθεί ο καθαρισμός της μαστίχας από τους ίδιους τους παραγωγούς της για να μεταφερθεί στη συνέχεια το προϊόν στις εγκαταστάσεις της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου, όπου η μαστίχα επιδέχεται εμπορική κατεργασία. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός, ότι η παραγωγική διαδικασία έχει μείνει αναλλοίωτη στο πέρασμα του χρόνου, γεγονός που συνδέει άρρηκτα την μαστιχοπαραγωγή με την παράδοση.⁸²

Η μαστιχοκαλλιέργεια απαιτεί φροντίδα και προσοχή καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι αγροτικές εργασίες ξεκινούν το Δεκέμβρη-Γενάρη, με τη φυσική λίπανση των θάμνων και το κλάδεμά τους. Περί τα μέσα Ιουνίου, καθαρίζεται, ισοπεδώνεται και σκουπίζεται το έδαφος γύρω από τον κορμό, προκειμένου να διευκολυνθεί η συγκομιδή. Από τον Ιούλιο μέχρι το Σεπτέμβριο γίνεται το κέντος του θάμνου: με το κεντητήρι, ένα αιχμηρό εργαλείο, χαράσσεται ο φλοιός του κορμού και των βασικών κλαδιών.

Το πρώτο κέντημα λέγεται «ρήνιασμα» και ακολουθεί και δεύτερος γύρος κεντήματος μέχρι τα μέσα Σεπτέμβρη. Από τα χαραγμένα σημεία, τις κεντιές, θα κυλήσει ο ρητινώδης χυμός της μαστίχας, που εμφανίζεται σαν δάκρυ και ρέει σε σταγόνες στο χώμα. Όταν η ροή της μαστίχας είναι συνεχής, το δάκρυ είναι μεγάλο και σχετικά μαλακό, ενώ η μη συνεχής ροή αποδίδει μικρό αλλά μεγαλύτερης σκληρότητας δάκρυ. Αφού η μαστίχα σκληρύνει, το πρώτο μάζεμα γίνεται περί τον Δεκαπενταύγουστο, αρχίζοντας από τα μεγαλύτερα κομμάτια. Πλένουν τη μαστίχα, συχνά με θαλασσινό νερό, την απλώνουν να στεγνώσει σε ευάερο στεγασμένο χώρο

⁸¹ Παναγιώτα Ανδριανοπούλου, «Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο» ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 10.1.2011.

⁸² <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/paradosiaki-kalliergia> Ανάκτηση 23/10/2019.

και εν συνεχεία την αποθηκεύουν σε ξύλινα κιβώτια σε δροσερό μέρος. Μικρές ομάδες, συχνά ηλικιωμένων γυναικών, καθαρίζουν με μαχαίρια τη μαστίχα προσεκτικά, δουλεύοντας συνήθως τρίωρα-τετράωρα. Κατόπιν, παραδίδεται στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, που συγκεντρώνει το σύνολο της παραγωγής, την επεξεργάζεται, την τυποποιεί (σε διάφορες μορφές και προϊόντα) και την προωθεί στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά.⁸³

Το σημαντικότερο ίσως στοιχείο στην όλη διαδικασία είναι ο σεβασμός που δείχνουν οι παραγωγοί στο μαστιχόδεντρο και φαίνεται από το γεγονός ότι μαστιχοπαραγωγοί δεν εμπιστεύονται εργάτες σε αυτό το στάδιο των εργασιών του κεντήματος δηλαδή στη φάση που πληγώνουν το δέντρο καθώς πέρα από την τέχνη που χρειάζεται σε αυτή τη διαδικασία, οι ίδιοι θέλουν να διασφαλίσουν τη μακροχρόνια ζωή του δένδρου και για τις επόμενες γενιές.

Αν θέλαμε να κατηγοριοποιήσουμε τα στάδια καλλιέργειας της μαστίχας αυτά είναι τα ακόλουθα:

1° Στάδιο

Προετοιμασία Σκίνου:

- Κλάδεμα σκίνου / Κόψιμο παλιού για ανανέωση
- Λίπανση
- Όργωμα (σήμερα με σκαπτικά)
- Καταστροφή ζιζανίων (ζιζανιοκτόνα)

2° Στάδιο

Παραγωγική Διαδικασία (Μάιος-Ιούνιος):

- Ξύσιμο / Καθάρισμα εδάφους
- Σκούπισμα
- Ασπροχωμάτισμα

3° Στάδιο

Κέντημα (αρχές Ιουλίου-μέσα Σεπτεμβρίου)

5-6 κεντήματα τουλάχιστον Μάζεμα (1ο μαστίχι– «πίτα»)

4° Στάδιο, Καθάρισμα, Ξύσιμο

«Γλείψιμο» δέντρου από το μαστίχι που έχει κολλήσει πάνω στο σκίνο

---

⁸³ Καλλινικίδου Α. (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ, σελ. 27-32.

5^ο Στάδιο Κατεργασία Μαστίχας

-Μάζεμα

– Μεταφορά στο σπίτι

– Άπλωμα να στεγνώσει – Καθάρισμα Διαχωρισμός μαστίχας σε μεγέθη & ποιότητες (σήμερα με μηχάνημα κοσκινίσματος)

6^οΣτάδιο Μεταφορά στην Ε.Μ.Χ

. – Επεξεργασία – Συσκευασία – Εμπόριο

5.3.4 Οι ιδιότητες της μαστίχας

Οι ιδιότητες της μαστίχας ήταν γνωστές από την αρχαιότητα. Γενικότερα η μαστίχα Χίου έχει βιολογικές ιδιότητες με κύριο χαρακτηριστικό τις αντιοξειδωτικές δράσεις τους. Στις μέρες μας, η επιστημονική κοινότητα με ορθές και επιστημονικά αποδεκτές μεθόδους, βασισμένες σε αποτελέσματα εργαστηριακών ερευνών και κλινικών μελετών οι οποίες πραγματοποιούνται από ανεξάρτητους ερευνητές στην Ελλάδα και διεθνώς, σταδιακά αποκαλύπτουν ότι η φυσική Μαστίχα Χίου διαθέτει μοναδικές ευεργετικές και θεραπευτικές ιδιότητες, επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο τα όσα και ιστορικά έχουν καταγραφεί.⁸⁴ Συγκεκριμένα, έχει τεκμηριωθεί επιστημονικά η ευεργετική δράση της μαστίχας κατά παθήσεων του πεπτικού συστήματος, του έλκους στομάχου και για φλεγμονώδεις κολίτιδες. Επίσης συμβάλει στην στοματική υγιεινή, ενώ έχει σημαντική αντιμικροβιακή και αντιφλεγμονώδη δράση καθώς αποτελεί φυσικό αντιοξειδωτικό. Παράλληλα, η μαστίχα Χίου, συμβάλει στην επούλωση τραυμάτων και στην ανάπλαση της επιδερμίδας. Ακόμη πρόσφατες μελέτες υποδηλώνουν ότι η μαστίχα Χίου μπορεί να διαθέτει και σημαντικές μεταβολικές δράσεις κυρίως υπολιπιδαιμικές και αντιδιαβητικές, οι οποίες αποτελούν ήδη αντικείμενο περεταίρω έρευνας.

Επιπλέον συστατικά της μαστίχας χρησιμοποιούνται:⁸⁵

- ✓ Στην ιατρική για θεραπεία υψηλής πίεσης αίματος, σακχαροδιαβήτη, χοληστερίνης, χρόνιου βρογχίτη, στομαχόπνου, παρασκευή χειρουργικών νημάτων, κλπ.
- ✓ Στην οδοντιατρική ως συστατικό για το σφράγισμα των δοντιών και την κάλυψη των κοιλοτήτων, καθώς και αποτυπώματα (στενς) για οδοντοστοιχίες,

⁸⁴ <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/idiotites-kai-ofeli> Ανάκτηση 24/10/2019.

⁸⁵ <https://www.chios.gr/el/h-mastixa-xiou> ,Ανάκτηση 24/10/2019.

ως θεραπεία για την διατήρηση των δοντιών, το δυνάμωμα των ούλων, την αντισηψία του στόματος.

- ✓ Για την παρασκευή καλλυντικών (σαμπουάν, σαπούνια, βερνίκια νυχιών, αφρόλουτρα, αποτριχωτικές κρέμες)
- ✓ Στην αρωματοποιία (αρώματα, κρέμες προσώπου)
- ✓ Στη βιομηχανία για την παρασκευή ισπανικού κεριού (βουλοκέρι), καθώς και μοσχολίβανου.
- ✓ Στην ποτοποιία (Λικέρ μαστίχα, ούζο, Μπράντι και άλλα ελληνικά ποτά)
- ✓ Στην παρασκευή υψηλής ποιότητας βερνικιών και χρωμάτων (σε αεροσκάφη, καθώς και βερνίκια για μουσικά όργανα, έπιπλα κλπ.)
- ✓ Στη ζαχαροπλαστική και μαγειρική ως συστατικό για βελτίωση της γεύσης (λουκούμια, τσίχλες, καραμέλες, ζαχαρωτά, παστέλια, τσουρέκια, μπισκότα, παγωτά, ψωμί, γλυκίσματα)

5.3.5 Μαστίχα και οικονομία

Η προώθηση και η πώληση της μαστίχας συνιστά μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων για τη Χίο. Πρωταρχικό ρόλο όμως στην τοπική οικονομία κατέχει η εμπορική ναυτιλία. Γενικότερα η τοπική ανάπτυξη αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε εθνικής οικονομίας και πρέπει να βασίζεται στα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που κατέχει ο κάθε προορισμός. Η Χίος ως ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα διαθέτει την ναυτοσύνη της και τη μαστίχα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το νησί δεν είναι ένας κορεσμένος τουριστικός προορισμός.

Ωστόσο είναι πρωταρχικής σημασίας για το νησί η περαιτέρω καλλιέργεια και συσχέτιση της μαστίχας με και με άλλους κλάδους της οικονομίας και με ήπιες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως τον αγροτουρισμό ένα κομμάτι που αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Όσον αφορά τη μαστίχα είναι ένα προϊόν που συμβάλει σημαντικά στην οικονομία του νησιού σε όλα του τα στάδια, δηλαδή την καλλιέργεια, την επεξεργασία και το εμπόριο. Αφορά όλα τα Μαστιχοχώρια, όπου ο κάθε ιδιοκτήτης έχει ορισμένα δένδρα άλλοι λιγότερα, άλλοι περισσότερα κι έχει ως αποτέλεσμα να ενισχύεται σημαντικά το εισόδημα κάθε οικογένειας. Σε αυτά τα χωριά 1.800 περίπου μαστιχοπαραγωγοί καλλιεργούν συνολικά περί τα 1.350.000 μαστιχόδεντρα και η ετήσια παραγωγή της νήσου, ανέρχεται σε 150 τόνους μαστίχας. Από τον αναφερόμενο αριθμό των μαστιχόδεντρων, σε ετήσια βάση υπόκεινται στη συνήθη καλλιεργητική τεχνική («κέντημα») περίπου 1.100.000 σχίνοι, ενώ τα υπόλοιπα παραμένουν «ακέντητα» εν είδη «αγρανάπαυσης» και

καλλιεργούνται τον επόμενο χρόνο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο συνολικός αριθμός των σχίνων της νήσου, αν ληφθούν υπόψη και οι ακαλλιέργητοι που βρίσκονται κυρίως σε ημιορεινές περιοχές, είναι πολύ μεγαλύτερος.⁸⁶ Παρατηρείται επομένως η πολύ μεγάλη συμβολή της μαστίχας στην οικονομία καθώς οι αγροτικές οικογένειες στις παραπάνω περιοχές ζουν από την καλλιέργεια της και την προώθηση του προϊόντος μέσω της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών σε περισσότερες από 20 χώρες. Επιπροσθέτως εκτός από το οικονομικό συνάλλαγμα που φέρνει η εξαγωγή της μαστίχας στο εξωτερικό, θα λέγαμε ότι η μαστίχα ως προϊόν συνδυάζει το μοναδικό φυσικό της χαρακτήρα με τις σημαντικές και ιδιαίτερες φαρμακευτικές και γαστρονομικές χρήσεις της, ενώ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη βιομηχανοποίηση των προϊόντων της και την τουριστική βιομηχανία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την προβολή του νησιού και λειτουργεί ως κινητήριο μοχλός για την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης της Χίου.

Στην αποτελεσματική σύνδεση της μαστίχας και της τοπικής οικονομίας έχει συμβάλλει η ύπαρξη ενεργών συνεταιρισμών και κυρίως της EMX (Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου). Ωστόσο σημαντική οικονομική συνεισφορά στην κοινωνία αποτελεί και η ίδρυση και άλλων εμπλεκόμενων εταιρειών που συμβάλλουν στις διαδικασίες παραγωγής, τυποποίησης, συσκευασίας και κάλυψης των αναγκών της κοινωνίας του νησιού. Συγκεκριμένα η αναπτυξιακή πορεία του συνεταιρισμού έχει οδηγήσει στην άνθιση της τοπικής επιχειρηματικότητας με σημαντικότερους εμπλεκόμενους τα Mastihashop και τα Mastic Spa. Επιπλέον δεν πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός ότι η συνεργασία με μεγάλους οίκους για την ανάπτυξη φαρμακευτικών και καλλυντικώνσκευασμάτων έχουν διαδραματίσει και διαδραματίζει μια νέα εποχή για την οικονομία της μαστίχας. Τέλος το νέο εμπορικό περιβάλλον γύρω από μεγάλο φάσμα προϊόντων που προέρχονται από τη μαστίχα συνδυάζει τη σύγχρονη τάση για εναλλακτικά και φυσικά θεραπευτικά προϊόντα με την ανάδυση εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο γαστρονομικός, ο αγροτουρισμός και άλλοι.

5.4 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου (E.M.X)

Η συνεισφορά της EMX ως βασικό οικονομικό παράγοντα του νησιού είναι πολύ σημαντική. Οι επιχειρηματικές της δραστηριότητες περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την οργάνωση και διαχείριση της αγροτικής παραγωγής, τον καθαρισμό, τυποποίηση και

---

⁸⁶Παναγιώτα Ανδριανοπούλου « Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο», ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 10.1.2011.

συσκευασία της φυσικής μαστίχας, την παραγωγή και εμπορία προϊόντων μαστίχας καθώς και την έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων.

Ιστορικά η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου ιδρύθηκε το 1938 βάσει του Νόμου 1390. Ο σχετικός Νόμος είχε ως εξής: «Προς τον σκοπόν της προστασίας της μαστίχης Χίου δια της συστηματοποίησεως της παραγωγής, της συγκεντρώσεως, της συσκευασίας, της επεξεργασίας και της από κοινού διαθέσεως αυτής επιβάλλεται δια του παρόντος η αναγκαστική συνεταιριστική οργάνωσις πάντων των μαστιχοπαραγωγών Χίου» Η λειτουργία της EMX άρχισε ένα χρόνο μετά τη δημοσίευση του σχετικού Νόμου, δηλαδή το 1939.

Η EMX αποτελεί την συλλογική έκφραση 20 πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών των 24 Μαστιχοχωριών που βρίσκονται στην νότια Χίο⁸⁷. Από τον πρώτο κιόλας χρόνο της ίδρυσής της, η τιμή που πλήρωνε η EMX στον παραγωγό τριπλασιάστηκε. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι παραγγελίες να φτάνουν συνεχώς από το Ιράκ, την Αίγυπτο, την Ινδία και τη Συρία και άγγιζαν τους 80 τόνους. Ωστόσο ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος αρχικά και κατόπιν η κατοχή, ανέστειλαν τη δραστηριότητα και το έργο της Ένωσης πριν ακόμα ξεκινήσει. Οι μαστιχοπαραγωγοί συνέχισαν καθ' όλη την κατοχική περίοδο να καλλιεργούν τα μαστιχόδεντρα και να παράγουν μαστίχα, η οποία δεν ήταν δυνατό να συγκεντρωθεί από την Ένωση ελλείψει σταθερού νομίσματος και πλήρους εξαρθρώσεως της οικονομίας.⁸⁸

Εικόνα 5.6: Η ίδρυση της Ένωσης επικυρώθηκε νομικά στις 3 Οκτωβρίου του 1938

⁸⁷ Παναγιώτα Ανδριανοπούλου « Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο», ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 10.1.2011 σελ. 10.

⁸⁸ <https://www.gummastic.gr/el/company/istoria> Ανάκτηση 30/10/2019.

Πηγή:https://4.bp.blogspot.com/-f8ng69DK2pM/WkT4eLuQmpl/AAAAAAAAAaIQ/-Qc95JI5RvUk_fqiNuNLk8_cU21YbDc-gCLcBGAs/s1600/untitled-1_265.jpg

Ο πραγματικός άθλος της Ένωσης έγινε μετά τον πόλεμο. Εκτός από το γεγονός ότι συγκεντρώθηκαν οι σοδειές του 1946 και 1947 συγκεντρώθηκε και όλη η μαστίχα που είχε παραχθεί μέσα στην κατοχή και είχε μείνει αδιάθετη. Έτσι, από πλευράς παραγωγής, οι μαστιχοπαραγωγοί ενισχύθηκαν οικονομικά σε μια περίοδο οδυνηρών ελλείψεων και μεγάλων αναγκών. Από πλευράς εμπορίας όμως, η κατάσταση ήταν άκρως απογοητευτική καθώς οι οικονομίες όλων των χωρών βρίσκονταν υπό κατάρρευση, οι συναλλαγές είχαν νεκρωθεί, το εξωτερικό εμπόριο είχε αποδιοργανωθεί.

Πλησιάζοντας προς τη σύγχρονη εποχή το 1985 δημιουργήθηκε το σύγχρονο εργοστάσιο παραγωγής της τσίχλας ΕΛΜΑ. Έτος σταθμός στην ιστορία της μαστίχας υπήρξε το 1997 οπότε και αναγνωρίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση η μαστίχα Χίου, το μαστιχέλαιο Χίου και η τσίχλα Χίου ΕΛΜΑ ως προϊόντα προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π) σύμφωνα με τον κανονισμό 2081/92 της ΕΟΚ.⁸⁹

Επόμενο σημαντικό γεγονός στην ιστορία της Ε.Μ.Χ. ήταν η ίδρυση από την Ένωση της θυγατρικής της εταιρείας Mediterra S.A. με βασικό σκοπό την ανάπτυξη δικτύου λιανικής πώλησης μαστίχας και προϊόντων μαστίχας με την επωνυμία mastiha shop. Επιθυμία και στόχος της Ε.Μ.Χ με την ίδρυση των mastiha shop είναι η ανάπτυξη δικτύου καταστημάτων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό με σκοπό την ανάδειξη, προβολή και προώθηση της μαστίχας και των διαφορετικών της χρήσεων και ιδιοτήτων μέσα από προϊόντα μαστίχας που παράγονται στη Χίο, την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Η εταιρία σήμερα διαχειρίζεται καταστήματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, λειτουργεί μονάδα παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων στη Χίο όπου παρασκευάζονται περίπου 100 διαφορετικά προϊόντα και είναι διανομέας στην Ελλάδα:

- της μαστίχας Χίου
- της τσίχλας ΕΛΜΑ
- των παρα-φαρμακευτικών προϊόντων mastihatherapy
- των ζαχαρωδών προϊόντων cultura mediterranea
- των λικέρ μαστίχας ENOSIS & KENTOS

---

⁸⁹ <https://www.gummastic.gr/el/company/istoria> Ανάκτηση 30/10/2019.

Σήμερα, η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου αριθμεί περίπου 4.850 μέλη και είναι ένας από τους μεγαλύτερους σε μέγεθος οργανισμούς της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Επιπλέον η ΕΜΧ διατηρεί ιδιόκτητες εγκαταστάσεις συνολικής στεγασμένης επιφάνειας 10.000 τ.μ. περίπου, όπου και φιλοξενείται το σύνολο των δραστηριοτήτων της συμπεριλαμβανομένων και των δυο παραγωγικών της μονάδων: Τυποποίησης & συσκευασίας μαστίχας, Παρασκευής των προϊόντων ΕΛΜΑ και απόσταξης μαστιχελαιού. Ακόμη, στα πλαίσια της οργάνωσης και υποστήριξης της αγροτικής παραγωγής συντηρούνται πλήθος ιδιοκτητών αποθηκευτικών χώρων και λοιπών βοηθητικών εγκαταστάσεων στη νότια Χίο. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι οι υποδομές της Ε.Μ.Χ (ακίνητα, μηχανήματα, εγκαταστάσεις) την καθιστούν ως τον σημαντικότερο οικονομικό Οργανισμό στο νησί.⁹⁰

Σήμερα η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου (Ε.Μ.Χ.) έχει ως κύρια δραστηριότητα της την συλλογή, επεξεργασία και εμπορία φυσικής μαστίχας και την παραγωγή και εμπορία προϊόντων μαστίχας. Η εμπορική της δραστηριότητα είναι κυρίως εξαγωγική αφού περίπου το 70% της ετήσιας παραγωγής της μαστίχας Χίου προωθείται στις αγορές του εξωτερικού. Είναι αξιοσημείωτο δε ότι τα σημαντικότερα προϊόντα της Ε.Μ.Χ είναι προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π⁹¹).

Τέλος οι κύριες επιχειρηματικές και συνεταιριστικές της δραστηριότητες είναι οι ακόλουθες:

- Συντονισμός και υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας που αφορά στο μαστιχόδεντρο, στις ιδιότητες, στις δράσεις και στις χρήσεις της μαστίχας.
- Προώθηση των εγχώριων και εξαγωγικών πωλήσεων και ανάπτυξη της εμπορικής δραστηριότητας με συμμετοχή σε εμπορικές εκθέσεις, επιχειρηματικές αποστολές και άλλες πρακτικές που συμβάλλουν προς αυτήν την κατεύθυνση.
- Κατοχύρωση του σήματος γνησιότητας της μαστίχας και διασφάλιση της έναντι προϊόντων νοθείας, που κατά καιρούς κυκλοφορούν.

---

⁹⁰ Παναγιώτα Ανδριανοπούλου « Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο», ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΨΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 10.1.2011 σελ. 10.

⁹¹ «Προϊόντα ΠΟΠ είναι συγκεκριμένα προϊόντα τα οποία προστατεύονται από άλλα παρόμοιας φύσης, τα οποία όμως δεν φέρουν τις ίδιες μοναδικές ιδιότητες. Το ΠΟΠ σημαίνει ' Προστατευμένη Ονομασία Προέλευσης' και στην ουσία προσδιορίζει ένα προϊόν που παράγεται σε μια συγκεκριμένη περιοχή, ενώ παράλληλα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του εξαρτώνται από τις συνθήκες της περιοχής. Συνήθως πρόκειται για ένα ανώτερο προϊόν, με μοναδικά χαρακτηριστικά, το οποίο παράγεται εξ 'ολοκλήρου μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή.

- Παροχή συμβουλευτικής και υλικής υποστήριξης στους μαστιχοπαραγωγούς.
- Διεκπεραίωση διαδικασίας για την υπαγωγή της Ε.Μ.Χ. σε επενδυτικά, αναπτυξιακά προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από Ελληνικούς και Ευρωπαϊκούς φορείς.
- Διατήρηση άριστου πεδίου συνεργασίας με την τοπική κοινωνία σε ευαίσθητους τομείς όπως αυτών της παιδείας, του πολιτισμού και της πολιτικής προστασίας.
- Πρακτόρευση της Συνεταιριστικής Ασφαλιστικής και Αγροτικής Ασφαλιστικής στο Νομό Χίου.

5.5 Μουσείο Μαστίχας

Μία από τις σημαντικότερες επενδύσεις της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών ήταν το Μνημόνιο που υπογράφηκε το 2009 μεταξύ της Ε.Μ.Χ. και του Πολιτιστικού ιδρύματος της Τράπεζας Πειραιώς για την ίδρυση «Μουσείου Μαστίχας» στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» του ΕΣΠΑ 2007-2013. Η αποστολή του Μουσείου είναι να διασώσει την τεχνική της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας και να προβάλλει τη μοναδικότητα της μαστίχας. Στόχοι του Μουσείου Μαστίχας Χίου είναι, αφενός να αναδειχθεί η διαχρονία της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας και η παραγωγική ιστορία της επεξεργασίας της μαστίχας και, αφετέρου, να ενταχθεί το ίδιο ως οργανισμός στο πολιτιστικό τοπίο της Χίου μέσα από την επικοινωνία του με το κοινό. Επιπρόσθετα, στο Μουσείο Μαστίχας Χίου αποτυπώνεται η σχέση του πολιτισμού με το περιβάλλον, καθώς η μαστιχοκαλλιέργεια ανά τους αιώνες είναι αποτέλεσμα της αξιοποίησης των μαστιχώνων και του σεβασμού προς τους σχίνους⁹²

Το Μουσείο Μαστίχας (εικόνα 15), απέχει περίπου 26 χιλιόμετρα από τη Χώρα της Χίου και η πρόσβαση γίνεται μέσω της επαρχιακής οδού Χίου-Πυργίου. Σε όλο το μήκος της διαδρομής, υπάρχει ειδική πληροφοριακή σήμανση που καθοδηγεί τους επισκέπτες προς το χώρο του Μουσείου, δείχνοντας έτσι μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Μέχρι στιγμής δεν υπάρχει κάποιο τοπικό δρομολόγιο ΚΤΕΛ που να πηγαίνει απευθείας τους επισκέπτες από το κέντρο της Χίου προς το Μουσείο, κάτι που ίσως επηρεάζει ελαφρώς την έλευση περισσότερων επισκεπτών που δε διαθέτουν δικό τους μεταφορικό μέσο. Όσοι επισκέπτες επισκεφτούν το Μουσείο με δικό τους μεταφορικό μέσο, έχουν στη διάθεση τους έναν επαρκή αριθμό θέσεων στάθμευσης. Επιπλέον, το Μουσείο διαθέτει ξεχωριστό χώρο στάθμευσης για τα

⁹² Το Μουσείο. Ανακτήθηκε από: <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/to-mouseio.aspx> Ανάκτηση 30/10/2019.

τουριστικά λεωφορεία. Το Μουσείο Μαστίχας είναι πλήρως προσβάσιμο και φιλικό προς τα ΑμεΑ καθώς έχουν σχεδιαστεί ειδικές θέσεις στάθμευσης, υπάρχει ράμπα πρόσβασης προς το Μουσείο και μέσα στο κτίριο λειτουργούν ανελκυστήρες για την επίσκεψη των ατόμων με δυσκολίες σε κάθε όροφο. Τα ΑμεΑ έχουν τη δυνατότητα, βγαίνοντας από την κλειστή έκθεση, να πάνε περιμετρικά της υπαίθριας έκθεσης μέσα από βοτσαλωτό δάπεδο, ώστε να δουν ακριβώς δίπλα τους το φυσικό χώρο των σχίνων, ο οποίος έχει διατηρηθεί αναλλοίωτος.

Η δημιουργία και η λειτουργία του Μουσείου Μαστίχας στη Χίο αποσκοπούσε στη διάσωση της τεχνικής της παραδοσιακής καλλιέργειας, στην προβολή του προϊόντος και της μοναδικότητάς του, στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού και του αγροτουρισμού στο νησί της Χίου, συνδέοντας τα σημεία του τοπίου και τα μνημεία του με τον πολιτισμό της μαστίχας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής μέσω της ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας.

Εικόνα 5.7: Το Μουσείο λειτουργεί στη θέση Ράχη (Τεπέκι), της περιοχής Πυργίου του Δήμου Χίου

Πηγή: <https://drive.google.com/open?id=0BxOUXtzGgoMjcU82Y0dOY19NZEE>

Τα επίσημα εγκαίνια του Μουσείου έγιναν στις 11 Ιουνίου του 2016 και το έργο της ανέγερσης και υλοποίησής του, πραγματοποιήθηκε από την Τράπεζα Πειραιώς σε συνεργασία με την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, το Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, καθώς και το Δήμο Χίου.

Το Μουσείο χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» ΕΠΑΝ ΙΙ (ΕΣΠΑ 2007-2013 με

συγχρηματοδότηση ΕΤΠΑ21), από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014-2020» και από την Τράπεζα Πειραιώς. Το Μουσείο λειτουργεί υπό την αιγίδα του ΠΙΟΠ για τα επόμενα 50 χρόνια.⁹³

Το Μουσείο Μαστίχας λειτουργεί ως μοχλός της τοπικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης του νησιού, μέσω της ανάδειξης της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας ως φορέα άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας. Το Μουσείο Μαστίχας, με πρωταρχικό επικοινωνιακό του εργαλείο τη μόνιμη έκθεσή του και δευτερευόντως με τα υπόλοιπα επικοινωνιακά του μέσα, όπως είναι οι παράλληλες δράσεις του, τα εκπαιδευτικά του προγράμματα, η διαφήμισή του, καταφέρνει να διαδώσει και να αναδείξει τη μαστιχοκαλλιέργεια ως διαχρονικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χίου σύμφυτο με την ιστορία και την ταυτότητά της. Συνακόλουθα, το Μουσείο Μαστίχας λειτουργεί σαν ένα μέσο σύγχρονης έκφρασης και πολιτισμού, καταφέρνει να χαρακτηριστεί ως κέντρο πολιτιστικής παραγωγής της Χίου και συμβάλλει και με αυτό τον τρόπο στην παγίωση της πολιτιστικής ταυτότητας του νησιού.

Η συμβολή του Μουσείου για την τοπική κοινωνία και ιδιαίτερα τους κατοίκους των Μαστιχοχωριών είναι μεγάλη καθώς μέσα από την προβολή και διάσωση της μαστιχοκαλλιέργειας και του προϊόντος της μαστίχας, βοηθά τον ντόπιο πληθυσμό να διατηρήσει την ιδιαίτερη ταυτότητά του, να επανεκτιμήσει και να επανανακαλύψει τις παραδόσεις και τις αξίες του. Αξίζει να αναφερθεί πως αρκετοί ντόπιοι και μαστιχοκαλλιεργητές φεύγουν συγκινημένοι μετά το πέρας της επίσκεψής τους.⁹⁴

Επιπλέον εξίσου σημαντική είναι η συμβολή του Μουσείου Μαστίχας στην οικονομική και τουριστική ευμάρεια τόσο της Χίου όσο και της Ελλάδος. Ενδεικτικά κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας, το 2016, το Μουσείο Μαστίχας Χίου, προσέλκυσε 35,7 χιλιάδες άτομα με συνολικά έσοδα 15.000€ (Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Προϋπολογισμός Οικονομικού Έτους 2016), σημειώνοντας την 2η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα μεταξύ των 9 θεματικών μουσείων του ΠΙΟΠ, παρά τα προβλήματα που δημιούργησε η καταστροφική φωτιά στα Μαστιχοχώρια τον Ιούλιο του 2016. Το 2017, σύμφωνα με τον κ. Δημήτρη Γαβαλά (προσωπική επικοινωνία, 02/05/2018) , το Μουσείο Μαστίχας της Χίου, ήρθε πρώτο σε επισκεψιμότητα ανάμεσα στα θεματικά μουσεία του ΠΙΟΠ με την έλευση 58.000 επισκεπτών παρά την

⁹³ Καλλινικίδου, Α., (2017). Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός, ΠΙΟΠ σελ. 7.

⁹⁴ Σπανού, Μαρ., (2017, 09 Ιουλίου). Μουσείο Μαστίχας: ένας χρόνος λειτουργίας. Ανακτήθηκε από: <http://www.aplotaria.gr/1-chios-mastic-museum> 30/10/2019.

περιορισμένη τουριστική κίνηση της Χίου και με συνολικά έσοδα 60.000€ (Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Προϋπολογισμός Οικονομικού Έτους 2017).

Τέλος ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι το Μουσείο Μαστίχας Χίου έχει συμβάλει στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού ευρύτερα στο νησί, καθώς συνδέει τα σημεία του τοπίου και τα μνημεία του με τον πολιτισμό της μαστίχας. Με τη λειτουργία των πολυδιάστατων εφαρμογών στο χώρο της μόνιμης έκθεσης, ο επισκέπτης μπορεί να δει τα Νοτιόχωρα και μέσω της προβολής «η Χίος της μαστίχας», ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να δει όλη τη Χίο.

5.6 Επίλογος κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώθηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μαστίχας, τα οποία την καθιστούν μοναδική στο είδος της. Στο κεφάλαιο επίσης παρουσιάστηκε το νησί της Χίου και ειδικότερα η περιοχή των Μαστιχοχωρίων στην οποία ευδοκimeί και καλλιεργείται το προϊόν της μαστίχας. Τα ειδικά πλεονεκτήματα αυτού του φυτού καθώς οι πολλές ιδιότητες της, δίνουν την δυνατότητα στους τοπικούς φορείς να υλοποιήσουν στρατηγικές ανάπτυξης της οικονομίας. Για αυτό το λόγο στο συγκεκριμένο κεφάλαιο έγινε αναφορά στον κύριο φορέα διαχείρισης της μαστίχας στο νησί, την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Τέλος παρουσιάστηκε το Μουσείο Μαστίχας, ως σημαντικός φορέας για την πολιτισμική και πολιτιστική αξιοποίηση του προϊόντος της μαστίχας.

6° Κεφάλαιο

Η Αγροτουριστική ανάπτυξη στη Χίο

6.1 Εισαγωγή

Ο Αγροτουρισμός αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές από αγρότες, σε μη τουριστικά κορεσμένους προορισμούς, όπου οι φιλοξενούμενοι- τουρίστες θέλουν να μοιράζονται εμπειρίες μέσα από δραστηριότητες που συνδέονται με τη φύση και το περιβάλλον. Στον Αγροτουρισμό ο τουρίστας είναι επισκέπτης, φίλος, θαυμαστής, φιλοξενούμενος, αναζητά την αυθεντικότητα, την παράδοση, την ήσυχη ζωή, την πολιτιστική κληρονομιά και τα χαρακτηριστικά του τόπου.

Οι άνθρωποι πλέον έχουν την ανάγκη να συνδυάζουν τις τουριστικές τους εξορμήσεις με την ανθρώπινη επαφή σε περιοχές που έχουν να επιδείξουν κάτι το διαφορετικό σε σχέση με τους γνωστούς τουριστικά κορεσμένους προορισμούς. Το μοντέλο τουρισμού 3S (Sun-ήλιος, Sea-θάλασσα, Sand-άμμος) σήμερα έχει αντικατασταθεί από τα 3Φ (Φύση, Φιλία, Φιλοξενία) που αναζητά ο σύγχρονος επισκέπτης μιας περιοχής. Η Χίος έχει όλες τις προοπτικές ώστε να εξυπηρετήσει αυτό το μοντέλο τουρισμού καθώς δεν είναι τουριστικά ένας κορεσμένος προορισμός ενώ διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον με δυνατότητες ανάπτυξης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και όχι μόνο. Για παράδειγμα η Χίος έχει περιθώρια να αναπτύξει και τον οινοτουρισμό ως ειδική μορφή αγροτουρισμού όταν ασκηθεί από επαγγελματίες αμπελουργούς. Ωστόσο βασικός πυλώνας στην περαιτέρω ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί πρέπει να αποτελέσει το βασικότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του τόπου που δεν είναι άλλο από τη μαστίχα. Η μαστίχα πρέπει να γίνει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος της Χίου και να αποτελέσει μέρος μιας ξεκάθαρης τουριστικής ταυτότητας για το νησί. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο έχει ως στόχο να εστιάσει στην έννοια της ανάπτυξης της εναλλακτικής μορφής τουρισμού του αγροτουρισμού στη Χίο και ειδικότερα στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων έχοντας ως βασικό αντικείμενο έρευνας το προϊόν της μαστίχας και τις δράσεις που υλοποιούνται γύρω από αυτή. Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην Χίο και ειδικά στις περιοχές που ευδοκίμει και καλλιεργείται η μαστίχα προϋποθέτει την ύπαρξη και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού σχεδιασμού που θα περιλαμβάνει την κατασκευή αγροτουριστικών καταλυμάτων σε θέσεις- κλειδιά του νησιού που ευνοούν αυτόν τον σκοπό.

Η ολιστική αυτή προσέγγιση προϋποθέτει την ανάγκη για προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας και αυστηρή επιτήρηση τόσο από την πολιτεία όσο και από τους ίδιους τους αγρότες διότι ο Αγροτουρισμός είναι ότι καλύτερο για την αγροτική ύπαιθρο, για την Χίο. Οι τοπικοί φορείς έχουν την δυνατότητα και πρέπει να στηρίξουν σημαντικό τμήμα της τουριστικής ανάπτυξης του νησιού γύρω από τη μαστίχα.

6.2 Τουριστικός σχεδιασμός σε νησιωτικές περιοχές

Αρχικά ο σχεδιασμός ως έννοια αποτελεί μια προσπάθεια εκ μέρους της κοινωνίας να παρέμβει με βάση ρυθμίσεις, κανόνες, κίνητρα ή και έργα για να κατευθύνει την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας σε ένα τόπο προς μία επιθυμητή κατεύθυνση. Ο σχεδιασμός αποτελεί μια συνεχή διαδικασία μέσω της οποίας προσδιορίζονται οι στόχοι ενώ παράλληλα αναγνωρίζονται και αξιολογούνται μέθοδοι για την επίτευξη τους. Στην συγκεκριμένη περίπτωση αναφερόμαστε σε σχεδιασμό για νησιωτική περιοχή και συγκεκριμένα για την Χίο. Γενικότερα ένας συστημικός σχεδιασμός για μια νησιωτική περιοχή στηρίζεται σε κάποια στοιχεία που αποτελούν και τη βάση του.⁹⁵

Αυτά είναι:

- Η καταγραφή, ταξινόμηση και αξιολόγηση των τουριστικών πόρων τη περιοχής
- Οι τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής (ξενοδοχεία, πρακτορεία κλπ.)
- Οι γενικότερες υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής (τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, υγεία, ύδρευση, αποχέτευση)
- Καταγραφή του εξειδικευμένου σχεδίου μάρκετινγκ της περιοχής
- Γενικό θεσμικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης (επενδύσεις, εκπαίδευση κλπ.)
- Έρευνες αγοράς και μελέτες που καταγράφουν τη ζήτηση και τις τάσεις που διαφαίνονται για το μέλλον.

---

⁹⁵ Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., (2001), «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική, σελ. 97-100.

- Καταγραφή της σύνθεσης των ανθρώπινων πόρων και των ειδικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη.

Τα παραπάνω στοιχεία είναι απαραίτητα ώστε να υπάρχει ένας αποτελεσματικός σχεδιασμός για την ανάπτυξη μια εναλλακτικής μορφής τουρισμού σε έναν νησιωτικό χώρο.

Γενικότερα οι νησιωτικές περιοχές θεωρείται ότι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση απέναντι στις υπόλοιπες περιοχές. Θεωρούνται πιο ευαίσθητες, έχοντας κάποια χαρακτηριστικά που τις κάνουν να ξεχωρίζουν. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι ο περιορισμένος αριθμός πλουτοπαραγωγικών πόρων (φυσικών, χωρικός περιορισμός και πρώτες ύλες). Εκείνο επίσης που αποτελεί τροχοπέδη για τον σχεδιασμό, είναι το χωρικό επίπεδο της οργάνωσης και συγκεκριμένα στο χωρικό επίπεδο του νησιού. Επίσης, οι υποδομές που απαιτούνται στο επίπεδο του νησιού είναι πολλές φορές ελλιπείς και αναποτελεσματικοί. Ωστόσο εκτός από τις ιδιαιτερότητες των νησιωτικών περιοχών δεν γίνεται να παραλειφθούν και οι παράμετροι που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον τουριστικό σχεδιασμό σε επίπεδο νησιού.

Συγκεκριμένα αυτές οι παράμετροι είναι μεταξύ άλλων ο χώρος ο οποίος είναι περιορισμένος, το νερό το οποίο στα νησιά είναι σε έλλειψη και αποτελεί έναν από τους περιοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη διαφόρων δραστηριοτήτων, μεταξύ των οποίων και του τουρισμού. Επίσης σημαντικές παράμετροι αποτελούν η ενέργεια, και τα απόβλητα καθώς αποτελούν τη βασική πηγή ρύπανσης και υποβάθμισης του νησιωτικού περιβάλλοντος, το οποίο αποτελεί τον κύριο τουριστικό πόρο. Τέλος το ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο είναι περιορισμένο στις νησιωτικές περιοχές και του επιπέδου εκπαίδευσης του με αποτέλεσμα να είναι αδύνατο να ανταποκριθεί στις όλο και αυξανόμενες απαιτήσεις του τουριστικού τομέα.

Ο σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη αποτελεί μέρος του σχεδιασμού τουριστικής πολιτικής και αναφέρεται στη χωρική κατανομή του τουρισμού σε διάφορες χωρικές ενότητες και στον τρόπο χωρικής οργάνωσης του τουρισμού στις περιοχές αυτές (Βαρβαρέσος, 1998). Όσον αφορά τη Χίο η τουριστική πολιτική και στρατηγική του νησιού σχεδιάζεται και υλοποιείται από τον Δήμο και την Περιφέρεια με τα αντίστοιχα γραφεία τουρισμού καθώς και ο Ιδιωτικός Φορέας Τουρισμού ο οποίος διαχειρίζεται τα κονδύλια για τον τουρισμό και είναι υπεύθυνος σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς και επιχειρηματίες που ασχολούνται με τον τουρισμό για την υλοποίηση έργων και εφαρμογή πολιτικών με στόχο την βελτίωση του τουριστικού προϊόντος του νησιού. Ο τουριστικός σχεδιασμός του νησιού

εντάσσεται στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων και της Περιφέρειας. Σύμφωνα με το Σχέδιο Στρατηγικής & Δράσεων της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 2018-2020 (Διεύθυνση Τουρισμού ΠΒΑ) , οι στρατηγικοί στόχοι της Π.Β.Α ως προς την προβολή των νησιών είναι περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την διαφοροποίηση και εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος του νησιού με την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, βασισμένων στα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτισμικά γνωρίσματα του κάθε νησιού.

Συμπερασματικά ο σχεδιασμός θεωρείται πλέον όλο και περισσότερο ότι κατέχει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας και στην επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης σε έναν προορισμό και ειδικότερα σε ένα νησί για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο σχεδιασμός με τις ποικίλες μορφές που έχει μπορεί να λειτουργήσει σαν μηχανισμός για να:

- Ενώσει τον τουρισμό και με άλλους οικονομικούς τομείς
- Διατηρήσει την μοναδικότητα του κάθε τόπου και να διαφυλάξει τους πόρους του
- Παρέχει πλαίσια εργασίας για την ενεργή προώθηση των προορισμών

Η σημασία του σχεδιασμού γίνεται καλύτερα αντιληπτή όταν παρατηρηθεί τι συμβαίνει σε περιοχές που λείπει ο σχεδιασμός όπως για παράδειγμα τη Χίο. Η απουσία ουσιαστικού σχεδιασμού έχει τα προφανή ρίσκα ότι η τουριστική ανάπτυξη θα γίνει ανεξέλεγκτη, ανοργάνωτη και ανεπαρκής με αποτέλεσμα να οδηγήσει κατευθείαν σε μια ευρεία κλίμακα αρνητικών οικονομικών, κοινωνικών αλλά και περιβαλλοντικών επιπτώσεων.⁹⁶

6.3 Αποτύπωση τουριστικής πραγματικότητας στη Χίο

Τα νησιά της χώρας μας παρουσιάζουν ιδιαίτερη άνοδο την καλοκαιρινή τουριστική περίοδο. Συνήθως, είτε λιγότερο είτε περισσότερο, όλα γνωρίζουν μια υποτυπώδη άνθιση. Ορισμένα νησιά που παρόλη την ιστορία και την φήμη που τους πλαισιώνει παρουσιάζουν λιγότερα ποσοστά ανάπτυξης του τουρισμού από ότι θα ήταν εφικτό, συγκριτικά τουλάχιστον με την πρόοδο που εμφανίζουν κάποια άλλα, όπως για παράδειγμα η Χίος.

Η Χίος έχει ως ισχυρά στοιχεία τον μεσαιωνικό της χαρακτήρα και τη ναυτική της παράδοση που συνδέονται με την παραγωγή και διακίνηση της μαστίχας και των

---

⁹⁶ Stephen Williams, «Tourism Geography», Routledge, (1998), σελ.125.

εσπεριδοειδών. Ωστόσο είναι αναγκαία η αλλαγή της εικόνας του νησιού που μέχρι σήμερα στηρίζεται στο δίπτυχο ήλιος και θάλασσα. Η αναγκαιότητα αυτή γίνεται περισσότερο έντονη αν ληφθεί υπόψιν η αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ περιοχών που προσφέρουν το ίδιο τουριστικό προϊόν. Είναι γεγονός ότι το νησί της Χίου δεν είναι το πιο τουριστικό νησί που διαθέτει η Ελλάδα και αυτό διότι και οι ίδιοι οι κάτοικοι δεν το επιθυμούσαν μέχρι και λίγα χρόνια πριν λόγω της προσοδοφόρας ενασχόλησής τους με την ναυτιλία. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μόνο το 4,3% του τοπικού ΑΕΠ παράγεται από τον τουρισμό σε αντίθεση με γειτονικά νησιά που το αντίστοιχο ποσοστό είναι κατά πολύ υψηλότερο.⁹⁷ Ωστόσο η εικόνα που παρουσιάζει ο τουρισμός στη Χίο καθώς και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα είναι κοινά για ένα μεγάλο μέρος των ελληνικών νησιών. Η εμπειρία του ντόπιου πληθυσμού στον τουρισμό δεν είναι μεγάλη. Τα τελευταία 20 χρόνια γίνονται εντατικές προσπάθειες για την ανάπτυξη του τουρισμού στο νησί.

Ολοένα και περισσότεροι κάτοικοι ασχολούνται με επιχειρήσεις σχετικές με τον τουρισμό, εστιατόρια, καταλύματα κλπ. Ωστόσο παρά τις προσπάθειες αυτές τα αποτελέσματα όσον αφορά την τουριστική δραστηριότητα στο νησί δεν είναι τα επιθυμητά. Ένας σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας που εμποδίζει την ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας στο νησί είναι η απουσία μεγάλου αριθμού καταλυμάτων. Στη Χίο, όπως στα περισσότερα μέρη της χώρας, η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστικών επιχειρήσεων είναι πολύ μικρές, οικογενειακού τύπου με ελάχιστες δυνατότητες πληροφόρησης για ότι καινούργιο συμβαίνει τόσο σχετικά με τις προτιμήσεις των καταναλωτών και τις αλλαγές στη τουριστική αγορά, όσο και στην οργάνωση και στη λειτουργία των μονάδων (πχ. εφαρμογή σήματος ποιότητας). Δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες μεγάλες επιχειρήσεις που μπορούν να έχουν ένα καθοριστικό ρόλο, «εισάγοντας» πληροφόρηση και καινοτομίες στη περιφέρεια ώστε να επηρεάσουν καθοριστικά τις διαδικασίες σε όλες τις φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας με στόχο να διατηρείται η ανταγωνιστικότητα του κλάδου. Συγκεκριμένα η Χίος παρουσιάζει τη χαμηλότερη τουριστική ανάπτυξη, φιλοξενώντας μόλις το 15% και 12,7% των ξενοδοχειακών μονάδων και κλινών αντίστοιχα του Β. Αιγαίου. Πλην της περιοχής του Καρφά, νότια της πόλης της Χίου, δεν υπάρχουν ζώνες που να παρατηρείται ιδιαίτερη συγκέντρωση τουριστικών μονάδων.⁹⁸

Γενικά παρόλες τις προσπάθειες που γίνονται τόσο από δημόσιους φορείς όσο και από ιδιωτικούς φορείς για την τουριστική προβολή και προώθηση της Χίου, δεν έχουν αξιοποιηθεί οι πόροι που διαθέτει το νησί, φυσικοί και πολιτισμικοί ώστε να

⁹⁷ <https://www.amanivoice-chios.gr> – Ανάκτηση 18/11/2019.

⁹⁸ Γραφείο Τουρισμού Δήμου Χίου.

εμπλουτιστεί και να διαφοροποιηθεί το προϊόν από τα τουριστικά προϊόντα άλλων προορισμών που κυρίως βασίζονται στο μοντέλου τουρισμού των 3S(Sun, Sea, Sand). Μπορεί η αύξηση του αριθμού των Τούρκων που επισκέπτονται το νησί να αντισταθμίσει μέχρι ένα βαθμό την αρνητική πορεία του τουρισμού που καταγράφει το νησί ωστόσο το αποτέλεσμα δεν βελτιώνεται κυρίως εξαιτίας της μικρής παραμονής τους στο νησί. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί συνέπεια της ανυπαρξίας από την πλευρά της τουριστικής πολιτικής της περιφέρειας η οποία μέχρι σήμερα στηρίζεται στη προβολή ενός παρωχημένου τουριστικού προϊόντος, βασισμένου στα πρότυπα του προηγούμενου αιώνα για ήλιο και θάλασσα, σε σύγκριση με τις ανάγκες των σημερινών τουριστών.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η τουριστική ανάπτυξη του νησιού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αγορά της Τουρκίας. Συγκεκριμένα η Χίος λόγω της εύκολης προσβασιμότητας της με τα παράλια της Τουρκίας έχει αναπτύξει στενή σχέση με τους Τούρκους επισκέπτες δίνοντας το περισσότερο βάρος για την προσέλκυση τουριστών στην γειτονική Τουρκία. Όμως όπως είναι εύκολα κατανοητό το νησί δεν μπορεί να στηρίξει την τουριστική του ανάπτυξη στοχεύοντας μόνο σε μία αγορά. Αυτό το γεγονός έχει αρχίσει και φαίνεται όλο και πιο έντονα μέσα από στατιστικά στοιχεία που δείχνουν την σταδιακή μείωση των αφίξεων από Τούρκους επισκέπτες εξαιτίας πολλών παραγόντων όπως:

- Ο κορεσμός τουριστικού προϊόντος,
- Η οικονομική κρίση της γειτονικής χώρας και
- Η αύξηση των ανταγωνιστών που προσφέρουν πληρέστερα τουριστικά πακέτα σε καλύτερες τιμές.

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι αφίξεις των επισκεπτών από την Τουρκία μέσω τελωνείων προς τα νησιά της Περιφέρειας Β. Αιγαίου τα τελευταία δύο χρόνια παρουσιάζουν σημαντική μείωση. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην οικονομική κρίση στην οποία βρίσκεται τα τελευταία χρόνια η Τουρκία και στη μεγάλη πτώση της τούρκικης λίρας έναντι του ευρώ γεγονός που καθιστά τα νησιά έναν ακριβό προορισμό για τους Τούρκους επισκέπτες. Συγκεκριμένα τα στοιχεία αφίξεων έχουν ως εξής:

Πίνακας 6.1: Αφίξεις μέσω τελωνείων από Τουρκία

Νησιά	2017	2018	Ποσοστό μεταβολής
Λέσβος	46.448	34.027	-26,74%

Χίος	78.761	52.485	-33,36%
Σάμος	45.644	34.456	-24,51%

Πηγή: Μελέτη: Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Περιφέρειας Β. Αιγαίου, 2019

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται ότι για τη Χίο οι αφίξεις μέσω τελωνείου από την Τουρκία το 2017 ήταν 78.761 επισκέπτες ενώ το 2018 52.485 επισκέπτες σημειώνοντας πτώση 33,36% μια πτώση η οποία είναι η μεγαλύτερη σε σχέση με γειτονικά νησιά που παρουσιάζουν παρόμοια προβλήματα (ελλιπείς υποδομές, προσφυγικό ζήτημα, ελλιπές μάρκετινγκ),στοιχείο που δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητο. Βλέποντας αυτά τα στατιστικά και λαμβάνοντας ως δεδομένο την υπερβολική εξάρτηση της Χίου από Τούρκους επισκέπτες επισημαίνεται στο ότι αυτή η εξάρτηση πρέπει απαραίτητα να εξισοροποιηθεί από το άνοιγμα και άλλων αγορών.

Επιπλέον ένα άλλο ζήτημα στο οποίο οφείλεται η μειωμένη επισκεψιμότητα τουριστών στο νησί αφορά τις ελλιπείς υποδομές υποδοχής των τουριστών και συγκεκριμένα το λιμάνι και κυρίως το μικρό αεροδρόμιο με συνέπεια την δυσκολία πτήσεων charter. Αυτό το γεγονός δεν μπορεί παρά να σχολιασθεί αρνητικά λαμβάνοντας υπόψιν τα στατιστικά στοιχεία για τη Χίο συγκρίνοντας τα με εκείνα των γειτονικών νησιών όπως η Σάμος, η Λέσβος και η Λήμνος τα οποία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα 2.

Πίνακας 6.2: Αφίξεις μέσω απ' ευθείας πτήσεων εξωτερικού

Νησιά	2018	2017	2016	2015	2014
Λέσβος	62.647 43,27% - 18,68%(2014)	43.756 38,27% -43,21%(2014)	31.645 -58,14 -58,92%(2014)	75.613 -2%	77.043 36,3%
Χίος	2466 221,5% -70% (2014)	767 -65,43% -90,66% (2014)	2219 -69,12% -73% (2014)	7187 -12,50%	8220 -7%
Σάμος	140.598 12,19% 14,69 (2014)	115.265 18,4% -6% (2014)	97.355 -23,14% -20,58% (2014)	126.667 3,33%	122.586 18,28%
Λήμνος	8.594 -2,58%	8.822 -16,60%	10.578 -17,60%	12.838 2,75%	9.891 7,55%

Πηγή: Μελέτη: Πρόγραμμα Τουριστικής Προβολής Περιφέρειας Β. Αιγαίου, 2019

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στη Χίο το 2018 έφτασαν με απευθείας πτήσεις εξωτερικού 2.446 επισκέπτες αριθμός που σε ποσοστιαίες μονάδες παρουσιάζει αύξηση από την προηγούμενη χρονιά της τάξης του 221,5% ποσοστό που ωστόσο δεν αποδίδει την πραγματική εικόνα της τουριστικής κίνησης της Χίου καθώς το 2017 υπήρξε η χειρότερη χρονιά αφίξεων όλων των εποχών για το νησί, με τη μείωση στα ποσοστά των αφίξεων σε σχέση με το 2014, να φτάνει στο -90,66%. Το 2018 η μείωση στις αφίξεις σε σχέση με το 2014 έφτασε στο -70% που είναι στα ίδια επίπεδα με αυτήν του 2016. Μια απλή αναφορά τις πτήσεις εξωτερικού για τα γειτονικά νησιά μπορεί πολύ απλά να αποτυπώσει το τουριστική κατάρρευση που αντιμετωπίζει η Χίος. Περιεκτικά αναφέρουμε ότι στη Λέσβο το 2018 έφτασαν με απ' ευθείας πτήσεις εξωτερικού 62.647 επισκέπτες, στην Σάμο 40.598 επισκέπτες και στη Λήμνο 8.594 επισκέπτες. Η μεγάλη διαφορά στις αφίξεις ανάμεσα στα νησιά συνδέεται άρρηκτα με των πρόβλημα των υποδομών του νησιού οι οποίες είναι ελλιπείς. Για παράδειγμα ο αερολιμένας της Χίου δεν μπορεί να εξυπηρετήσει μεγάλα αεροσκάφη λόγω του μικρού αεροδιαδρόμου που διαθέτει με αποτέλεσμα να μπορεί καλύψει τις ανάγκες για συγκεκριμένα αεροσκάφη με έμμεση συνέπεια τον περιορισμένο αριθμό πτήσεων και αγορών.

Τέλος σημαντική μείωση στις αφίξεις τουριστών στο νησί παρατηρούνται και στον κλάδο της κρουαζιέρας και του θαλάσσιου τουρισμού. Η μείωση αυτή φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 6.3: Στοιχεία αφίξεων κρουαζιερόπλοιων στα νησιά του Βορείου Αιγαίου

Κίνηση Κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι της Λέσβου						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Κρουαζιερόπλοια	56	53	53	29	5	1
% μεταβολή		-5,4%	0,0%	-45,3%	-82,8%	-80,0%
Επιβάτες	42.423	34.150	24.894	13.923	2.482	260
% μεταβολή		-19,5%	-27,1%	-44,1%	-82,2%	-89,5%
Κίνηση Κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι της Χίου						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Κρουαζιερόπλοια	33	36	42	43	7	10
% μεταβολή		9,1%	16,7%	2,4%	-83,7%	42,9%
Επιβάτες	9.924	16.963	25.229	21.933	16.445	1.766
% μεταβολή		70,9%	48,7%	-13,1%	-25,0%	-89,3%
Κίνηση Κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι της Λήμνου						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Κρουαζιερόπλοια	19	24	41	14	2	2
% μεταβολή		26,3%	70,8%	-65,9%	-85,7%	0,0%
Επιβάτες	4.777	7.657	15.787	4.072	381	346
% μεταβολή		60,3%	106,2%	-74,2%	-90,6%	-9,2%
Κίνηση Κρουαζιερόπλοιων στο λιμάνι της Σάμου						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Κρουαζιερόπλοια	25	23	19	51	39	96
% μεταβολή		-8,0%	-17,4%	168,4%	-23,5%	146,2%
Επιβάτες	38.676	24.865	10.893	43.659	10.008	14.737
% μεταβολή		-35,7%	-56,2%	300,8%	-77,1%	47,3%

Πηγή: Ένωση Λιμένων Ελλάδος- Επεξεργασία INSETE Intelligence

Συγκεκριμένα το 2014 είχαμε 36 πλοία με 16.963 επισκέπτες, το 2015 είχαμε 42 πλοία με 25.229 επισκέπτες, το 2016 43 πλοία με 21.933 επισκέπτες, το 2017 7 πλοία με 16.445 επισκέπτες και το 2018 10 πλοία με 1.766 επισκέπτες. Στον αντίποδα η γειτονική Σάμος, που επίσης βρίσκεται στην ίδια κατάσταση με τη Χίο και που επίσης εστιάζει στον τουρισμό κρουαζιέρας βλέπει τις επιδόσεις της να εκτοξεύονται, παρά την πολιτική κρίση στην Τουρκία και παρά το έντονο προσφυγικό πρόβλημα. Έτσι από τα 39 πλοία το 2017, έφθασε στα 96 τη φετινή σεζόν και ετοιμάζεται για νέο ρεκόρ στον τουρισμό.

6.4 Χίος και εναλλακτικός τουρισμός

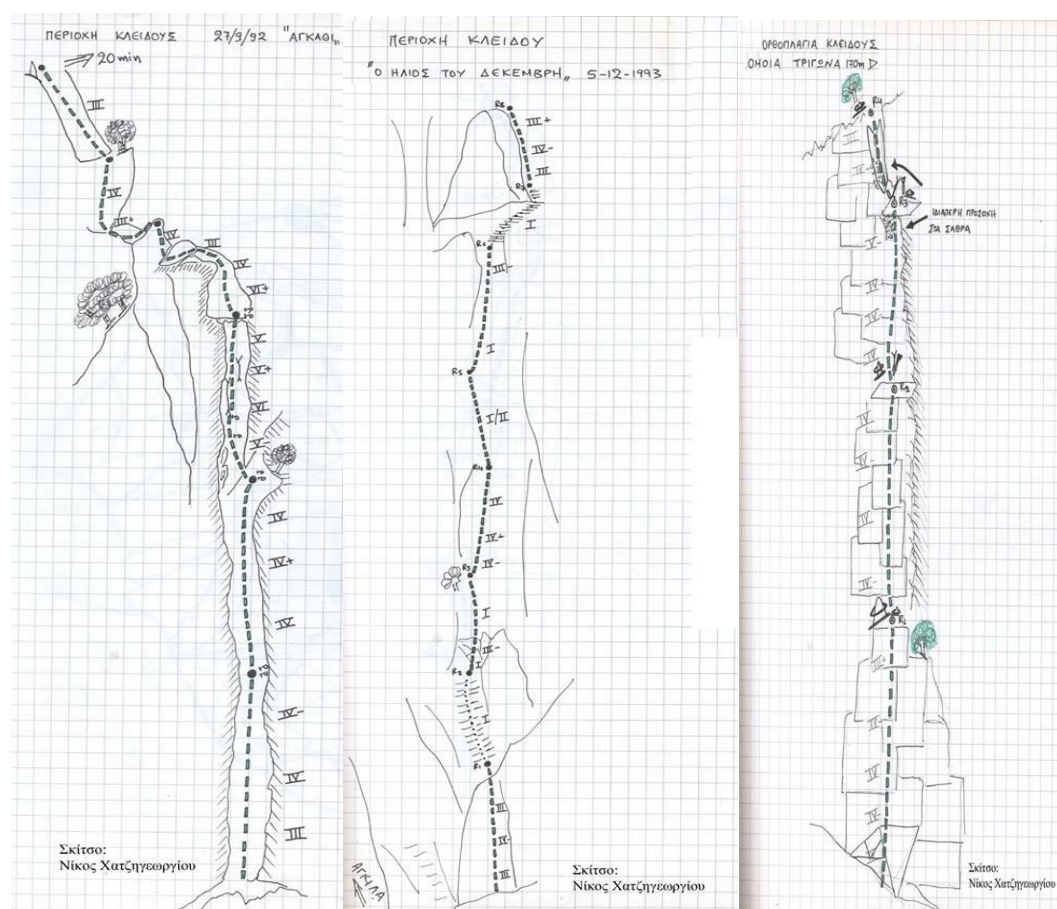
Οι παραπάνω πίνακες αποτυπώνουν την τραγική κατάσταση που βιώνει το νησί όσον αφορά την τουριστική δραστηριότητα κυρίως τα τελευταία 3 χρόνια. Η θλιβερή αυτή πραγματικότητα και με δεδομένο ότι οι αλλαγές σε τομείς όπως οι υποδομές και τουριστική παιδεία δεν μπορούν να γίνουν από τη μία μέρα στην άλλη ενισχύουν την ανάγκη για διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος μέσω των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Γενικότερα η μεγάλη πολιτισμική κληρονομιά των νησιών του Βορείου Αιγαίου, το παρθένο φυσικό περιβάλλον, ο εξαιρετικός γαστρονομικός πλούτος και οι παραδοσιακές πρακτικές αποτελούν και το συγκριτικό τους πλεονέκτημα για την επίτευξη της διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος. Αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη των νησιών και ειδικότερα της Χίου η στροφή προς τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος μέσα από την ανάπτυξη των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού. Για αυτό το λόγο είναι αναγκαίο να προωθηθούν συγκεκριμένες ιδέες για τη δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες του νησιού απαραίτητων για την ανανέωση και διαφοροποίηση της τουριστικής εικόνας της Χίου.

Συγκεκριμένα η Χίος υπήρξε μεγάλο κέντρο του ελληνικού πνεύματος και πατρίδα μεγάλων δασκάλων και λογοτεχνών όπως του Ομήρου και του Αδαμάντιου Κοραή αναπτύσσοντας τον μορφωτικό τουρισμό. Στα πλαίσια αυτού του εναλλακτικού είδους τουρισμού η Χίος προσφέρει μια σειρά αρχαίων οικισμών όπως η Ακρόπολη στον Εμπορειό, το ιερό του Φαναίου Απόλλωνα που είναι χτισμένος στην παραλία Φανά, ενώ στη Δασκαλόπετρα ο επισκέπτης μπορεί να περπατήσει και να καθίσει εκεί που δίδαξε ο Όμηρος. Επιπρόσθετα η Χίος δίνει τη δυνατότητα ανάπτυξης και άλλων μορφών εναλλακτικού τουρισμού πέρα από τις παραλίες που προσφέρει το νησί όπως μεταξύ άλλων η Κώμη, τα Βρουλίδια, η Αγία Δύναμη, η Ελίνα, ο Ναγός

και άλλες. Ο φυσιολατρικός τουρισμός σε συνδυασμό με τον ορειβατικό τουρισμό αποτελούν αναπτυσσόμενα είδη τουρισμού για το νησί τα οποία έχουν βρει ανταπόκριση από νέους ανθρώπους με χαρακτηριστικό παράδειγμα το chios vertical life⁹⁹ το οποίο ασχολείται με αναρριχητικές και πεζοπορικές διαδρομές, καταβάσεις φαραγγιών και βουνών συνδυάζοντας περιπάτους με ορειβασία κ.α. Για παράδειγμα ο επισκέπτης που επιθυμεί να κάνει αναρρίχηση μπορεί να ακολουθήσει τόσο διαδρομές αθλητικού χαρακτήρα, όσο και διαδρομές περιπέτειας. Οι πιο ενδιαφέρουσες βρίσκονται στην περιοχή της Κλειδούς που φαίνονται στην ακόλουθη εικόνα, του Ράχτη και του Αναβάτου.

Εικόνα 6: Αναρριχητικές διαδρομές παραδοσιακού χαρακτήρα στην περιοχή της Κλειδούς

Πηγή: <https://www.chios.gr/el/ti-na-kanete/oreini-pezopororia>

Επιπρόσθετα η Χίος διαθέτει και μια θρησκευτική κληρονομιά η οποία ενισχύεται από ένα μεγάλο δίκτυο εκκλησιών και μοναστηριών. Τα μοναστήρια της Αγία Μαρκέλλα, και της Νέα Μονή από μόνα τους προσελκύουν χιλιάδες επισκέπτες. Υπάρχουν

⁹⁹ <https://el.wikiloc.com/wikiloc/user.do?id=1559691> Ανάκτηση 13/11/2019.

καταγραμμένες περίπου 1300 εκκλησίες, μοναστήρια και εξωκλήσια σε όλο το νησί. Γενικότερα τα θρησκευτικά στοιχεία που συγκροτούν τον θρησκευτικό τουρισμό στη Χίο είναι τα ακόλουθα:¹⁰⁰

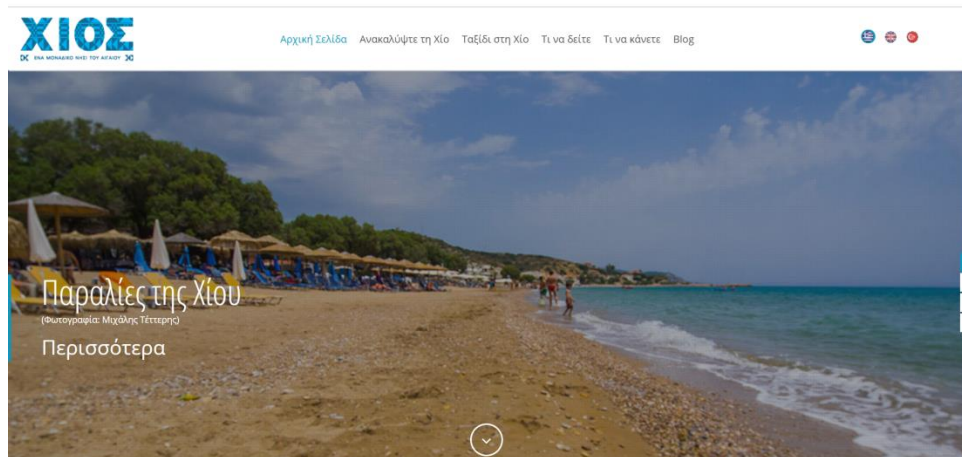
- Θρησκευτικά – ιστορικά μνημεία της Χίου (Εκκλησίες και Ιερές Μονές)
- Ιερό προσκύνημα Αγίας Μαρκέλλας της Χιοπολίτιδας
- Θρησκευτικές εορτές της Χίου – Πανηγύρεις («Πανηγύρια»)
- Βυζαντινά και Εκκλησιαστικά Μουσεία Χίου
- Οι Άγιοι της Χίου
- Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική Παράδοση Χίου
- Ξυλογλυπτική – Γλυπτική
- Μουσουλμανικά μνημεία
- Καθολικά Μνημεία της Χίου
- Εβραϊκά Μνημεία της Χίου

Την τελευταία δεκαετία οι αρμόδιες φορείς σχετικά με τον τουρισμό έχουν κινηθεί προς την κατεύθυνση του εναλλακτικού τουρισμού. Συγκεκριμένα από το 2014 έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών με στόχο την αποτελεσματικότερη προώθηση της Χίου ως τουριστικός προορισμός. Η προσπάθεια αυτή αποτυπώθηκε με τη δημιουργία της ιστοσελίδας <http://www.chios.gr> το 2014, η οποία αποτελεί ένα πλήρες οργανωμένο ηλεκτρονικό οδηγό που έχει ως στόχο την προώθηση, προβολή και διαφήμιση του νησιού σε τουρίστες από όλο τον κόσμο.

---

¹⁰⁰Πουλάκη Π, Λαγός Δ, (2013) «Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου», 1ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της ERSΑ, Πάτρα.

Εικόνα 6.2: www.chios.gr

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Στο chios.gr (εικόνα 1), επίσημο online τουριστικό οδηγό της Περιφερειακής Ενότητας Χίου ο επισκέπτης θα βρει ό,τι χρειάζεται για να οργανώσει το ταξίδι του. Θα μπορέσει να αντλήσει ιδέες για δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού και προτάσεις για γεγονότα που δεν πρέπει να χάσει. Με μία απλή περιήγηση στην ιστοσελίδα ο υποψήφιος επισκέπτης μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για μια ποικιλία θεμάτων όπως: τα αξιοθέατα του νησιού, πληροφορίες για διαμονή, μετακίνηση κλπ καθώς και για άλλες δραστηριότητες όπως πεζοπορία, ποδηλασία, ορειβασία κ.α.

Ακόμη στη Χίο αναπτύσσονται διάφορες μορφές του θαλάσσιου τουρισμού όπως ο τουρισμός ιστιοπλοΐας, ο καταδυτικός τουρισμός, ο τουρισμός yachting αλλά και η κρουαζιέρα. Γενικότερα η Χίος, είναι ένας ιδιαίτερος προορισμός, για εκλεκτούς επισκέπτες με ειδικά ενδιαφέροντα με τις αμέτρητες παρθένες ακτές της, τις ειδυλλιακές Οινούσσες και τα ιστορικά Ψαρά, παρέχοντας στους θαλάσσιους ταξιδιώτες την ασφάλεια που χρειάζονται, μιας και διάσπαρτα, σε κάθε γωνιά των νησιών υπάρχουν λιμάνια και τουριστικά αγκυροβόλια άμεσα προσβάσιμα από την πόλη της Χίου και τα χωριά. Επιπλέον ένα από τα ασυνήθιστα είδη εναλλακτικού τουρισμού που μπορεί να αναπτυχθεί στο νησί είναι ο ιαματικός τουρισμός ο οποίος πραγματοποιείται μόνο σε μια περιοχή του νησιού, τα Αγιάσματα. Τα Αγιάσματα ήταν στο παρελθόν το κέντρο του εμπορίου για τα γύρω χωριά εξαιτίας του αντιμονίου. Σήμερα είναι γνωστά για τα ιαματικά λουτρά τους και τις υδροθεραπείες. Τα ιαματικά νερά των Αγιασμάτων χρησιμοποιούνται επίσης για το εκχύλισμα φυτών και λαδιού μαστίχας με σκοπό την παραγωγή καλλυντικών από μαστίχα. Με θερμοκρασία 57,5ο C (υδροθεραπεία) η πηγή ενδείκνυται για εκφυλιστικές αρθροπάθειες, ρευματοπάθειες, σπονδυλοαρθρίτιδες, οσφυαλγίες, ισχιαλγίες, μετατραυματικές

δυσμορφίες και αγκυλώσεις, περιφερικές νευρίτιδες (νευραλγίες, μυαλγίες), τενοντίτιδες, χρόνιες γυναικολογικές παθήσεις, αγγειοπάθειες, παθήσεις ενδοκρινολογικού κύκλου.¹⁰¹ Οι ιαματικές πηγές αναβλύζουν κοντά στην παραλία και παρουσιάζουν σημαντική κίνηση το καλοκαίρι καθώς λειτουργούν από τον Ιούλιο μέχρι τον Οκτώβριο.

Ο εναλλακτικός τουρισμός επομένως είναι μονόδρομος για τη Χίο¹⁰². Χαρακτηριστικό παράδειγμα προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί το γεγονός ότι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χίου είχε αναθέσει στην αναπτυξιακή εταιρεία ΕΝΑ μια έρευνα η οποία στηρίχθηκε σε μία σειρά από ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από τουρίστες στις πύλες εξόδου του νησιού τα καλοκαίρια του 2004-2005 και πρόσωπα από το χώρο των ΜΜΕ και σε εκείνα που απαντήθηκαν από 83 εμπλεκόμενους με τον τουρισμό φορείς. Από τα στοιχεία της έρευνας το 43,4% των ερωτηθέντων επισκεπτών του νησιού, χαρακτήρισαν την τουριστική προβολή του Νομού ελλιπή, χωρίς σαφή προσανατολισμό και το 41% τοποθετήθηκαν αρνητικά ενώ μόλις το 10,8 την έκρινε θετική έως καλή.

Λαμβάνοντας παράλληλα υπόψιν παραμέτρους όπως η απασχόληση στο Νομό αλλά και οι υπάρχουσες υποδομές σε διάφορους τομείς, η μελέτη κατέληξε σε μια σειρά συμπερασμάτων που στοχεύουν, όπως τονίστηκε στην υπόδειξη τρόπων που θα συντελέσουν στην καλύτερη αξιοποίηση των περιορισμένων κονδυλίων επιτυγχάνοντας παράλληλα την προβολή του νησιού που θα συμβάλει στην ποσοτική και ποιοτική βελτίωση των μεγεθών του τουριστικού προϊόντος του νησιού.

Ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα της μελέτης που εκπονήθηκε με πρωτοβουλία της Ν.Α Χίου ήταν ότι η Χίος δεν εξαρτάται από τον μαζικό τουρισμό όπως πίστευαν οι κάτοικοι της τόσα χρόνια.

Πίνακας 6.4: Έρευνα για το ποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι καλύτερες για να αναπτυχθούν στη Χίο

Μορφές Εναλλακτικού Τουρισμού	ΝΑΙ
Θρησκευτικός	55,4%
Θαλάσσιος- Καταδυτικός	42,4%
Περιπατητικός- Ορειβατικός	33,7%
Φυσιολατρικός	51,8%
Συνεδριακός-Επαγγελματικός	47%

¹⁰¹ <https://www.chios.gr/el/ti-na-kanete/iamatika-loutra> Ανάκτηση 18/11/2019.

¹⁰² ΕΝΑ, «Μελέτη Τουριστικής Προβολής ν. Χίου» Μέρος Α, Χίος Νοέμβριος 2005.

Γαστρονομικός	27,7%
Πολιτιστικός	51,8%
Αγροτουρισμός	43,4%

Πηγή: ENA Χίου 2005

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ανάμεσα στις μορφές εναλλακτικού τουρισμού στις οποίες πρέπει να εστιάσει το νησί της Χίου είναι κυρίως ο θρησκευτικός τουρισμός σε ποσοστό 55,4%, ο πολιτιστικός τουρισμός σε ποσοστό 51,8% Ο αγροτουρισμός που είναι και το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής βρίσκεται σε ποσοστό 43.4%, δείχνει την κατεύθυνση την οποία πρέπει να ακολουθήσει η τουριστική εικόνα του νησιού. Τέλος μέσα στις προτάσεις που κατατέθηκαν για την καλύτερη προώθηση του τουριστικού προϊόντος της Χίου ήταν οι δράσεις προβολής στις αγορές της μαστίχας και η καθιέρωση ως ετήσιου θεσμού της γιορτής του αγροτουρισμού.

Η Ελλάδα είναι ένας τουριστικός προορισμός που ενδείκνυται για εναλλακτικό τουρισμό. Ενδεικτικά αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας το 2018 σημειώθηκε ρεκόρ αφίξεων από την Ολλανδία. Συγκεκριμένα 924.434 επισκέπτες, δηλαδή αύξηση 18,9% σε σχέση με το 2017. Σημειώνεται ότι το 2017 το 82% των Ολλανδών ταξίδεψε στις διακοπές, που μεταφράζεται σε 2,82 ταξίδια ανά άτομο κατά μέσον όρο, ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι δύο φορές τον χρόνο, οι Ολλανδοί επιλέγουν εναλλακτικές μορφές τουρισμού¹⁰³. Το γεγονός ότι υπάρχουν απευθείας αεροπορικές πτήσεις σε προορισμούς της Ελλάδας σε όλη τη διάρκεια του χρόνου αποτελεί ισχυρό δέλεαρ για τους Ολλανδούς και τους Πολωνούς. Η Χίος ως εναλλακτικός τουριστικός προορισμός προτιμάται κυρίως από τις αγορές της Πολωνίας και της Ολλανδίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο νησί έφτασαν το 2018 με απευθείας πτήσεις εξωτερικού 2.466 επισκέπτες, αριθμός που σε ποσοστιαίες μονάδες παρουσιάζει αύξηση από την προηγούμενη χρονιά της τάξης του 221,5%, ποσοστό που ωστόσο δεν αποδίδει την πραγματική εικόνα της τουριστικής κίνησης της Χίου, καθώς το 2017 υπήρξε η χειρότερη χρονιά αφίξεων όλων των εποχών για το νησί, με τη μείωση στα ποσοστά των αφίξεων σε σχέση με το 2014, να φτάνει στο -90,66%. Η ανωτέρω αύξηση

¹⁰³ Χρυσοστομίδου, Β., (2019), «Έξοδος» εναλλακτικού τουρισμού στις αγορές», Η Καθημερινή, 16.04.2019.

οφείλεται στην είσοδο της αγοράς της Πολωνίας στη Χίο, αυξάνοντας τις αγορές από μία που ήταν το 2017 (Σλοβενία) σε δύο.¹⁰⁴

6.5 Αγροτουριστική προσφορά στη Χίο

Ο αγροτουρισμός είναι μια δραστηριότητα για όλο τον χρόνο και δεν εντάσσεται σε μια σεζόν ή στον τουρισμό του Σαββατοκύριακου. Οι τουρίστες επιλέγουν να μείνουν σε ένα αγρόκτημα και εμπλέκονται με τις καθημερινές γεωργικές εργασίες, ζώντας έστω και για λίγο τη γνήσια ζωή του αγρότη. Οι λάτρεις του αγροτουρισμού είναι άτομα που έχουν συγκεκριμένα ενδιαφέροντα, όπως, φυσιολάτρες, παρατηρητές πουλιών, ορειβάτες, περιπατητές, παρατηρητές χλωρίδας και πανίδας κ.α.

Ο αγροτουρισμός είναι μια γνήσια μορφή περιήγησης της Χίου, όπου ο καθένας μπορεί να απολαύσει το φυσικό περιβάλλον, να γνωρίσει τα ήθη και τα έθιμα κάθε περιοχής, να παρατηρήσει τις γεωργικές δραστηριότητες και αν θελήσει να συμμετάσχει και σε αυτές. Επιπλέον περιλαμβάνει και ισχυρά επιμορφωτικά στοιχεία, καθώς μέσω αυτού προβάλλεται με τον καλύτερο τρόπο, η πολιτιστική κληρονομιά αλλά και η μοναδικότητα της κάθε περιοχής του νησιού. Μέσα από τον αγροτουρισμό, μπορεί κάλλιστα να συνδέσει κάποιος και άλλες δραστηριότητες, όπως την πεζοπορία, την γαστρονομία, ακόμα και την ερασιτεχνική αλιεία.

Η Χίος είναι το πέμπτο μεγαλύτερο σε μέγεθος στην Ελλάδα και πληθυσμό 50.000 άτομα που ζουν τόσο στην πόλη της Χίου όσο και στα 64 χωριά του νησιού. Τα κύρια προϊόντα που παράγει το νησί είναι η μαστίχα, το λάδι, τα σύκα, το κρασί, τα εσπεριδοειδή και άλλα τα οποία αποτυπώνονται στην ακόλουθη εικόνα.

Εικόνα 6.3: Ο παραγωγικός πλούτος της Χίου

---

¹⁰⁴ Κοντογιάννη, Σ., (2019), «Ο τουρισμός στο Βόρειο Αιγαίο: Αύξηση των Ευρωπαίων, μείωση των Τούρκων τουριστών» Tornosnews, 06.02.2019.

Πηγή: Τουριστικός οδηγός Χίου

Από τα παλαιότερα χρόνια κυρίως στις περιοχές των Μαστιχοχωρίων εμφανίστηκαν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός, που είναι και η πιο διαδεδομένη μορφή¹⁰⁵. Οι κάτοικοι έχουν οργανώσει και επενδύσει σε ξενώνες φιλοξενίας, όπου δίνουν την δυνατότητα στους επισκέπτες να βιώσουν από κοντά την μοναδική φυσική ομορφιά της περιοχής. Παράλληλα η παραγωγή μαστίχας έχει αποτυπωθεί στον τουριστικό χάρτη τη Χίο, ως το μοναδικό μέρος παγκοσμίως που καλλιεργείται και εξάγεται αυτό το προϊόν. Συνεπώς έχει διαμορφωθεί το φαινόμενο της τουριστικής ζήτησης, ώστε να μπορέσουν διάφοροι επισκέπτες να γνωρίσουν από κοντά τα οφέλη του φυσικού πλούτου αυτού και ταυτόχρονα να συμμετέχουν σε κάποιες δραστηριότητες σε σχέση με την φύση.

Η αυξημένη ζήτηση έχει δημιουργήσει την αντίστοιχη προσφορά από την πλευρά της τοπικής αγοράς. Συγκεκριμένα ο τουρίστας μπορεί να επιλέξει το αγροτουριστικό πακέτο που του ταιριάζει. Το βασικότερο και οργανωμένο γραφείο που προσφέρει αγροτουριστικές και οικοτουριστικές δραστηριότητες στο νησί είναι το Masticulture. Το Masticulture συνθέτει και εκτελεί προγράμματα δραστηριοτήτων οικοτουρισμού και αγροτουρισμού τα οποία συνδυάζει με διαμονή σε μονάδες του νησιού που ικανοποιούν συγκεκριμένα κριτήρια. Προσφέρει στους επισκέπτες του νησιού, αλλά και σε άλλες ομάδες κοινού, μεμονωμένα και ανεξάρτητα προγράμματα ή διαμονή, δηλαδή ολοκληρωμένα ταξιδιωτικά πακέτα οικοτουρισμού. Επίσης οργανώνει επαγγελματικές συναντήσεις, συνέδρια, σεμινάρια κ.λπ. στα οποία προσδίδει

¹⁰⁵ <https://www.chios.gr/el/#> <http://www.explorechios.gr/el/> -Ανάκτηση 18/11/2019.

οικοτουριστικά χαρακτηριστικά.¹⁰⁶ Αναλυτικά στο παρακάτω σχήμα αναφέρονται μερικές από τις δραστηριότητες αγροτουρισμού που προσφέρονται στη Χίο και ειδικότερα στην περιοχή των Μαστιχοχωριών.

Οι δραστηριότητες αυτές υλοποιούνται κατά τις περιόδους Απρίλιο μέχρι Οκτώβριο, και στοχεύουν στην ανάδειξη των τοπικών παραδοσιακών καλλιιεργειών.¹⁰⁷

Εικόνα 6.4: Δραστηριότητες αγροτουρισμού που προσφέρονται από το Masticulture

Επίδειξη της παραγωγής της μαστίχας	<ul style="list-style-type: none"> • Νέοι αγρότες αναλαμβάνουν να δείξουν όλα τα στάδια καλλιέργειας του μαστιχόδεντρου, μέσα σε ένα πραγματικό χωράφι • Κόστος 18 ευρώ ανα άτομο
Τρύγος, πάτημα σταφυλιών	<ul style="list-style-type: none"> • Περπατήστε στους χιwickους αμπελώνες, τρυγήστε τα αμπέλια και πατήστε ξυπόλητοι τα σταφύλια για να φτιάξετε μούστο • Κόστος 25 ευρώ ανα άτομο
Κέντημα μαστιχόδεντρων	<ul style="list-style-type: none"> • πάρτε μέρος στην προετοιμασία και το κέντημα μαστιχόδεντρων • Κόστος 40 ευρώ ανα άτομο
Απόσταση σύκων	<ul style="list-style-type: none"> • Πάρτε μέρος την εμπειρία σε ένα από τα τοπικά νεμπικαριά των Μιστών • Κόστος 40 ευρώ ανα άτομο
Συγκομιδή ελιών	<ul style="list-style-type: none"> • Παρουσίαση της διαδικασίας καλλιέργειας του μαστιχόδεντρου • Κόστος 40 ευρώ ανα άτομο
Επίσκεψη σε ποτοποιία	<ul style="list-style-type: none"> • Επισκέψη σε οικοτεχνία, ποτοποιία και εύφορα περιβάλλια με εσπεριδοειδή • Κόστος 40 ευρώ το άτομο

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Κατά την επίδειξη που πραγματοποιείται με εφαρμογή των παραδοσιακών τεχνικών και εργαλείων οι συμμετέχοντες ενθαρρύνονται να δοκιμάσουν και μόνοι τους κάθε στάδιο, με πιο χαρακτηριστικό αυτό του κεντήματος, δηλαδή της εφαρμογής μικρών τομών στον φλοιό του δέντρου απ' όπου εξάγεται η πολύτιμη μαστίχα.

Εικόνα 7: Επίδειξη της παραδοσιακής τεχνικής του "κενήματος" του μαστιχόδεντρου από την Ρούλα (ιδιοκτήτρια του γραφείου Masticulture)

¹⁰⁶ https://www.masticulture.com/about_masticulture/el/ecotourism-chios-what_we_do.php - Ανάκτηση 18/11/2019.

¹⁰⁷ <https://www.masticulture.com/ecotourism-services/el/ecotourism-agritourism-nature-tours-chios.php> - Ανάκτηση 18/11/2019.

Πηγή: <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/02/58/70/5b/roula-is-presenting-to.jpg>

Επιπλέον μέσω του γραφείου και ανάλογα με την εποχή του χρόνου το πρόγραμμα περιλαμβάνει διαφορετικές εκπλήξεις, όπως η συγκομιδή κηπευτικών βιολογικής καλλιέργειας, το πικνίκ στο χωράφι κάτω από τη σκιά των μαστιχόδεντρων όπου γίνεται γευσίγνωσία τοπικών προϊόντων και άλλα.

Εικόνα 8: Συνέργεια αγροτουριστικών δραστηριοτήτων με έμφαση τη μαστίχα και γευσίγνωσίας

Πηγή: <https://i.pinimg.com/originals/09/c1/e0/09c1e0bf7b5e9ca52d21681d0934beb7.jpg>

Η συμμετοχή σε κάποια από αυτές τις δραστηριότητες μπορεί να συνδυαστεί με φιλοξενία σε ένα από τα παραδοσιακά καταλύματα των μεσαιωνικών χωριών, του Κάμπου της Χίου ή άλλων περιοχών του νησιού. Μέσω του γραφείου ο επισκέπτης μπορεί να παρουσιάσει το προφίλ του καταλύματος που επιθυμεί να μείνει. Η δυνατότητα διαμονής μπορεί να γίνει σε διαφορετικές περιοχές της Χίου. Για παράδειγμα Το αρχοντικό "της οικογένειας Σίμου" είναι ένας αγροτουριστικός ξενώνας στην περιοχή του Κάμπου, ενός παραδοσιακού οικισμού της Χίου. Απέχει

μόλις 7 χιλιόμετρα από τη Χώρα, 4 χιλιόμετρα από το αεροδρόμιο και πολύ κοντά στις παραλίες. Το Αρχοντικό είναι ένας μοναδικός τόπος διαμονής που συνδυάζει την ομορφιά της φύσης, την αυθεντική φιλοξενία όλο το χρόνο της οικογένειας Σίμου. Επίσης ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα διαμονής στην περιοχή των Μαστιχοχωριών όπως στο Πυργί και στα Μεστά σε παραδοσιακούς ξενώνες και καταλύματα.

Τέλος μια πολύ σημαντική κίνηση από την πλευρά των φορέων που φανερώνει την διάθεση για αγροτουριστικές δράσεις είναι η γιορτή αγροτουρισμού που πραγματοποιείται στο νησί. Η Γιορτή τελεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, το οποίο την ενέταξε στο νέο θεσμό των Θεσμοφοριών

Πρόκειται για έκθεση αγροτουριστικών προϊόντων, όπου εκτίθενται από τρόφιμα, προϊόντα με μαστίχα και ντόπια εσπεριδοειδή, μαρμελάδες, γλυκά, αναψυκτικά, αρτοσκευάσματα, ζυμαρικά κλπ., μέχρι τουριστικές υπηρεσίες (καταλύματα, αγροτουριστικοί ξενώνες), είδη λαϊκής τέχνης, αγγειοπλαστικής και τοπικές εκδόσεις. Σε όλη τη διάρκεια της έκθεσης υπάρχουν εκδηλώσεις όπως μουσικοχορευτικές βραδιές, συναυλίες και κινηματογραφικές προβολές.

Η Γιορτή Αγροτουρισμού Χίου είναι μια μεγάλη πολύχρωμη γιορτή μέσω της οποίας το κοινό μπορεί να γνωρίσει από κοντά τον τόπο, τα προϊόντα, την παράδοση και τον πολιτισμό του. Με περισσότερες από 70 συμμετοχές και προσέλευση κοινού που ξεπερνά τους 20.000 επισκέπτες, έχει πλέον καθιερωθεί ως θεσμός.¹⁰⁸

Πρόκειται για μια υπαίθρια έκθεση, ένα θεματικό πάρκο, όπου ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει και να αγοράσει τα τοπικά προϊόντα, τις τοπικές γεύσεις και να θαυμάσει τις δημιουργίες των Χιωτών καλλιτεχνών. Η Έκθεση πλαισιώνεται από πλήθος εκδηλώσεων με μουσική, χορό, θεατρικές παραστάσεις, προβολές ταινιών, παρουσιάσεις βιβλίων, εκθέσεις ζωγραφικής, φωτογραφίας, караγκιόζη, γαστρονομίας και βραδιές αφιερωμένες στη ναυτοσύνη του νησιού.

---

¹⁰⁸ <https://traveldailynews.gr/news/article/51007> -Ανάκτηση 18/11/2019.

6.6 Προτεινόμενο σχέδιο ανάπτυξης αγροτουριστικής δραστηριότητας με βάση τη μαστίχα στην περιοχή των Μαστιχοχωριών

Η περιοχή των Μαστιχοχωριών έχει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της καλλιέργειας και ευδοκίμησης της μαστίχας σε σχέση με άλλες περιοχές του νησιού. Ένα από τα αντικείμενα της παρούσας διπλωματικής είναι η ανάδειξη της συμβολής της μαστίχας στην οικονομία του νησιού μέσα από μια ποικιλία δραστηριοτήτων. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να δραστηριοποιούνται γύρω από την ευρύτερη περιοχή των 24 Μαστιχοχωριών τις χρονικές περιόδους καλλιέργειας της μαστίχας αλλά όχι αποκλειστικά. Οι δράσεις γύρω από το προϊόν της μαστίχας θα πρέπει να σχετίζονται με την τοπική παραδοσιακή ταυτότητα, αναβιώνοντας ήθη και έθιμα του παρελθόντος. Επίσης θα πρέπει να εμπεριέχουν λαογραφικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερα γνωρίσματα της καθημερινής ζωής των κατοίκων της Νότιας Χίου, αλλά και στοιχεία από την θρησκευτική παράδοση. Για τη υλοποίηση του παραπάνω σχεδίου είναι κομβικής σημασίας η αξιοποίηση της ευρύτερης περιοχής των Μαστιχοχωριών με τη δημιουργία αμιγώς αγροτουριστικών καταλυμάτων σε μεγάλα χωριά όπως τα Μεστά και το Πυργί, η περαιτέρω αξιοποίηση του λιμένα των Μεστών και η ανάδειξη της λειτουργίας του Μουσείου Μαστίχας ως σημείο προβολής του μοναδικού μαστιχόδεντρου για τους επισκέπτες.

Η συμβολή του Μουσείου είναι απαραίτητος παράγοντας για την υλοποίηση του σχεδίου. Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα βλέπουμε την καθοριστική συμβολή του Μουσείου Μαστίχας στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας ήδη από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του το 2016.

Πίνακας 2: Στοιχεία αφίξεων επισκεπτών στο Μουσείο Μαστίχας (2016-2017)

Έτος	Αφίξεις (χιλιάδες)	Έσοδα (ευρώ)
2016	35.7	15000
2017	58	60000

Πηγή: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Προϋπολογισμοί Οικονομικών Ετών 2016-2017

Επίσης τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του το Μουσείο σημείωσε την 2η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα μεταξύ των 9 θεματικών μουσείων του ΠΙΟΠ¹⁰⁹, παρά τα προβλήματα που δημιούργησε η καταστροφική φωτιά στα Μαστιχοχώρια τον Ιούλιο του 2016 και φυσικά η ύπαρξη του μεταναστευτικού προβλήματος που εξακολουθεί

¹⁰⁹ Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

να ταλανίζει το νησί. Το 2017, το Μουσείο Μαστίχας της Χίου, ήρθε πρώτο σε επισκεψιμότητα ανάμεσα στα θεματικά μουσεία του ΠΙΟΠ με την έλευση 58.000 επισκεπτών παρά την περιορισμένη τουριστική κίνηση της Χίου.

Επιπλέον, σύμφωνα με μέχρι τώρα στατιστικά στοιχεία για το 2018 μόνο για τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο 3000 επισκέπτες επισκέφθηκαν το Μουσείο. Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι οι επισκέπτες του Μουσείου προέρχονται εκτός από την τουρκική αγορά και από χώρες που δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον εναλλακτικό τουρισμό όπως η Πολωνία, η Γαλλία και η Ολλανδία, στοιχείο που δίνει το κίνητρο για την υλοποίηση ενός οργανωμένου σχεδίου αγροτουριστικής ανάπτυξης στην γύρω περιοχή. Αρωγός σε αυτήν την προσπάθεια θα πρέπει να σταθεί ο Δήμος με την Περιφέρεια εκμεταλλευόμενος - [αυτή την έλευση τουριστών για την αναζωογόνηση της τουριστικής δυναμικής του νησιού και της περιοχής. Ο Δήμος θα πρέπει να δημιουργήσει σε συνεργασία με το Masticulture και άλλα τουριστικά γραφεία οργανωμένα αγροτουριστικά πακέτα για τους επισκέπτες που φτάνουν στο νησί μέσω του Κεντρικού λιμένος και του αερολιμένα. Επιπλέον θα πρέπει να δημιουργήσει τακτικά δρομολόγια ανάλογα με τις αφίξεις τουριστών που επιθυμούν εναλλακτικά είδη τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στα Μαστιχοχώρια όπως αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός κ.α.

Εικόνα 6.7: Η διαδρομή ενός δρομολογίου προς τα Μαστιχοχώρια με αφετηρία το κέντρο της Χίου

Πηγή: <https://myrovoloschios.gr/content/uploads/>

Αυτό το σχέδιο για εναλλακτικό τουρισμό στην περιοχή θα πρέπει να συνδυάζεται με πολυήμερη διαμονή κυρίως στα μεγάλα χωριά ιδιαίτερα του μήνες αιχμής της καλλιέργειας της μαστίχας δηλαδή από Ιούνιο έως Αύγουστο ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να παρακολουθήσει από αγρότες όλα τα στάδια καλλιέργειας της μαστίχας και να συμμετέχει σε αυτά. Επιπλέον για τους μήνες που δεν είναι ιδιαίτερα τουριστικοί για το νησί θα πρέπει να δημιουργηθούν τουριστικά πακέτα για ώστε η Χίος και τα Μαστιχοχώρια να γίνουν προορισμός για σαββατοκύριακο εκμεταλλευόμενοι και το γεγονός ότι το Μουσείο Μαστίχας δεν λειτουργεί εποχιακά αλλά είναι ανοικτό προς το κοινό όλο το έτος.

Στο σχέδιο αυτό θα πρέπει να υπάρχει ένα χωριό σταθμός το οποίο θα πρέπει να έχει τις εξής προϋποθέσεις: να προσφέρει δυνατότητα διαμονής, να βρίσκεται κοντά στο Μουσείο Μαστίχας, να είναι βρίσκεται κοντά σε μία πύλη εισόδου του νησιού και να προσφέρεται για αγροτουριστικές εκδρομές σε μεγάλες εκτάσεις. Αυτό το χωριό είναι τα Μεστά Χίου. Ο σημαντικότερος παράγοντας για την υλοποίηση του σχεδίου είναι η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση του Λιμένα των Μεστών (εικόνα 7) η οποία κόστισε πολλά εκατομμύρια ευρώ.

Εικόνα 9: Το λιμάνι των Μεστών

Πηγή: Chios photos

Τα Μεστά μέσω της αξιοποίηση του λιμένα θα μπορούσαν να μετατραπούν σε κύρια πύλη εισόδου της Χίου, ώστε το νησί να γίνει προορισμός Σαββατοκύριακου καθώς το λιμάνι προσφέρεται για προσεγγίσεις, ενισχύοντας την επισκεψιμότητα των τουριστικών μεσαιωνικών χωριών, αλλά όχι στην αγορά της πόλης λόγω μεγάλης απόστασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπέρ της ακτοπλοϊκής σύνδεσης των Μεστών με τον Πειραιά, τάσσονται ο Φορέας Τουρισμού Χίου και η Ένωση Ξενοδόχων Χίου, στη

βάση της ανάπτυξης της Χίου ως προορισμού για τα Σαββατοκύριακα. Έτσι ένας επισκέπτης από τον Πειραιά θα μπορέσει να επισκεφθεί το νότιο μέρος του νησιού προσεγγίζοντας με πλοίο στο λιμάνι των Μεστών. Στη συνέχεια θα μπορεί να διαμείνει σε ένα από τα παραδοσιακά καταλύματα που υπάρχουν εκεί και να προγραμματίσει όλες του τις δραστηριότητες του ανάλογα με τα κριτήρια που έχει επιλέξει συνδυάζοντας εναλλακτικά ειδή τουρισμού που προσφέρει η περιοχή των Μαστιχοχωρίων όπως ο αγροτουρισμός σε συνδυασμό με καταδύσεις σε κοντινές πανέμορφες καταδύσεις, γευσιγνωσία παραδοσιακών τοπικών γεύσεων σε ταβέρνες της περιοχής, περιπάτους σε διαδρομές στα γύρω χωριά κ.α. Μέχρι σήμερα η μόνη παρέμβαση που έχει γίνει για την ανάδειξη του αγροτικού τοπίου και γενικότερα των φυσικών πόρων είναι ο καθαρισμός και η σήμανση μονοπατιών, τα περισσότερα εκ των οποίων δεν έχουν κάποιο θεματικό αντικείμενο πέρα από τη φύση και το τοπίο γενικότερα με εξαίρεση τα αρχοντικά Κάμπου. Έτσι μέσω του αγροτουρισμού θα μπορέσουν να αξιοποιηθούν και φυσικοί πόροι οι οποίοι μέχρι σήμερα παρέμεναν ανεκμετάλλετοι όπως τα χιλιάδες μονοπάτια που βρίσκονται στα Μεσαιωνικά χωριά καθώς και θρησκευτικοί και ιστορικοί χώροι όπως ξωκλήσια και μνημεία.

6.6.1 Προτεινόμενο μοντέλο σχεδιασμού για το νησί

Ο τουριστικός σχεδιασμός του νησιού εντάσσεται στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων και της Περιφέρειας. Σύμφωνα με το Σχέδιο Στρατηγικής & Δράσεων της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 2018-2020 (Διεύθυνση Τουρισμού ΠΒΑ, Νοέμβριος), οι στρατηγικοί στόχοι της Π.Β.Α ως προς την προβολή των νησιών είναι περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την διαφοροποίηση και εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος του νησιού με την ανάπτυξη ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, βασισμένων στα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτισμικά γνωρίσματα του κάθε νησιού καθώς στη μείωση της εποχικότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη τους φυσικούς πόρους της Χίου και σε συνδυασμό με τα προβλήματα στις υποδομές και στην αδυναμία συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων, συμπεραίνουμε ότι ο σχεδιασμός του νησιού βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο. Σύμφωνα όμως με την διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν διάφοροι τρόποι προσέγγισης του σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη, οι οποίοι λειτουργούν σε συνεργασία πάντα με την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων¹¹⁰. Ωστόσο θα λέγαμε ότι ο υφιστάμενος σχεδιασμός του νησιού στον τομέα του αγροτουρισμού χαρακτηρίζεται ως ολοκληρωμένος. Η διαπίστωση αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι υπάρχουν

¹¹⁰ Μπριασούλη Ελ., «Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις», Εξάντας, (2000).

πολλές ελλείψεις στους στόχους για το τουριστικό προϊόν. Παράλληλα συνδυάζεται και με έναν σχεδιασμό βάσει της τοπικής εμπειρίας, διότι οι λιγостоί επιχειρηματίες διαθέτουν ελάχιστες εμπειρίες και οι επιχειρήσεις τους βασίζονται σε επισκέπτες repeaters και συγκεκριμένα κέρδη ενώ και οι λιγοστές αγροτουριστικές δραστηριότητες επικεντρώνονται στο νότιο κομμάτι του νησιού, εκεί όπου καλλιεργούνται τα μαστιχόδεντρα.

Έτσι το μοντέλο σχεδιασμού που προτείνεται είναι ένα πρότυπο βιώσιμου τουρισμού που θα βασίζεται στη χρήση εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αυτό το μοντέλο σχεδιασμού θα στηρίζεται στην εφαρμογή προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Γενικότερα στη Χίο δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εφαρμοστεί ολοκληρωμένος μαζικός σχεδιασμός, αφού οι υποδομές του νησιού δεν μπορούν να τον υποστηρίξουν. Συνεπώς πρέπει να τονιστεί η ανάγκη διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος, μέσω της ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού.

Το συγκεκριμένο μοντέλο σχεδιασμού εφαρμόζεται και σε άλλα νησιά που εξειδικεύονται σε ένα ή και παραπάνω είδη εναλλακτικού τουρισμού όπως η Τήνος με τον θρησκευτικό τουρισμό, η Λέσβος με τον αθλητικό τουρισμό αποτελούν ένδειξη ότι ο αειφόρος τουρισμός επεκτείνεται σταδιακά στο διεθνή χώρο. Έτσι και η Χίος εστιάζοντας στον αγροτουρισμό θα μπορέσει να θεσπίσει σαφή και με συγκεκριμένους προσανατολισμούς τουριστικό προϊόν και να προσδιορίσει την τουριστική της ταυτότητα που μέχρι σήμερα δεν ήταν ξεκάθαρη.

6.7 Επίλογος κεφαλαίου

Στο παρόν και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού έγινε αναφορά στον τουριστικό σχεδιασμό σε νησιωτικές περιοχές όπως η Χίος και στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν. Στη συνέχεια του κεφαλαίου αποτυπώθηκε με αφίξεις η τουριστική πραγματικότητα στο νησί την τελευταία πενταετία, με τα αποτελέσματα να δείχνουν την ανάγκη για βελτίωση του υπάρχοντος τουριστικού προϊόντος του νησιού και την στροφή σε νέες μορφές τουρισμού όπως ο εναλλακτικός τουρισμός. Επιπλέον ένα μέρος του κεφαλαίου επικεντρώθηκε στην παρουσίαση της αγροτουριστικής προσφοράς στη Χίο αλλά και γενικότερα τις δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στο νησί. Τέλος το κεφάλαιο καταλήγει σε ένα προτεινόμενο σχέδιο αγροτουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων με έμφαση στη μαστίχα καθώς και ένα προτεινόμενο μοντέλο τουριστικού σχεδιασμού για το νησί γενικότερα

7^ο Κεφάλαιο

Το μεθοδολογικό πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας

7.1 Εισαγωγή

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο περιλαμβάνει και αναλύει τα κριτήρια μιας ποσοτικής – εμπειρικής έρευνας, σε σύγκριση με εκείνα μιας ποιοτικής όπως αναφέρθηκαν στο εισαγωγικό κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους. Μεταξύ άλλων μια ποσοτική έρευνα παρουσιάζει τον σκοπό και τον στόχο για τους οποίους πραγματοποιήθηκε η έρευνα, τον πληθυσμό στον οποίο βασίστηκε για την πρόβλεψη και εκτίμηση των ερευνητικών υποθέσεων. Επίσης σε μια ποσοτική έρευνα αναφέρονται στοιχεία όπως το είδος δεδομένων και το είδος ανάλυσης. Ακόμη σημαντικά σημεία σε μια εμπειρική έρευνα αποτελούν η μεθοδολογία μέσω της οποίας ο ερευνητής ελέγχει την υπόθεση του μέσω με την βοήθεια των δεδομένων, τα ειδικά και ιδιαίτερα ευρήματα, δηλαδή τα αποτελέσματα και τέλος τα τελικά συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από την στατιστική ανάλυση.

7.2 Σκοπός και στόχος της ποσοτικής έρευνας

Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους και αριθμητικά δεδομένα. Χρησιμοποιείται συνήθως αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων με στόχο τα αποτελέσματα να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιείται συνήθως με ερωτηματολόγια αλλά και με κλίμακες κ.λπ. Για την υλοποίηση των στόχων και σκοπών μοιράστηκαν 230 ερωτηματολόγια με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων και την διατύπωση προτάσεων και λύσεων με βάση τα αποτελέσματα της δευτερογενούς έρευνας. Ο απώτερος ωστόσο σκοπός της παρούσας ποσοτικής έρευνας είναι ο έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων που αναφέρθηκαν στο εισαγωγικό κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους καθώς και η εκτίμηση προβλέψεων για τα θέματα που εξετάζονται μέσω στατιστικής ανάλυσης.

7.3 Μεθοδολογία της ποσοτικής έρευνας

Όσον αφορά τη μεθοδολογία της εμπειρικής έρευνας, αυτή περιλαμβάνει μέθοδο ανάλυσης δεδομένων. Μέσα από την μεθοδολογία ο ερευνητής ελέγχει τις υποθέσεις του με την βοήθεια δεδομένων. Ένα ερωτηματολόγιο αποτελεί μέσο για τη συλλογή

δεδομένων. Για την ανάλυση των δεδομένων τα οποία συλλέχθηκαν από τα δύο ερωτηματολόγια επιλέχθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS (Statistical Package for Social Sciences). Το SPSS είναι ένα στατιστικό πρόγραμμα με ευρύτατη χρήση σε όλους τους ερευνητικούς χώρους και ιδιαίτερα στο χώρο των κοινωνικών επιστημών. Το SPSS είναι ένα πρόγραμμα που παρέχει την δυνατότητα στατιστικής (και βασικής οικονομετρικής) ανάλυσης δεδομένων. Με το SPSS μπορεί ο χρήστης πολύ εύκολα να:

- Να καταχωρήσει τις μεταβλητές που πρόκειται να χρησιμοποιήσει και με βάση αυτές να δημιουργήσει νέες μεταβλητές.
- Να αναλύσει περιγραφικά και επαγωγικά τις μεταβλητές και τις μεταξύ τους σχέσεις και
- Να εκτιμήσει οικονομετρικά σχέσεις μεταξύ μεταβλητών χρησιμοποιώντας διαφορετικές οικονομετρικές μεθόδους.

7.4 Πληθυσμός και πηγές της έρευνας

Ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνθηκε η έρευνα προερχόταν από ένα μεγάλο εύρος χωριών του νότιου τμήματος του νησιού και αυτό έγινε λόγω της ιδιομορφίας του θέματος και της έρευνας. Η ποσοτική έρευνα στόχευσε συγκεκριμένες ομάδες και πηγές πληθυσμού όπως τους αγρότες και τους μαστιχοκαλλιεργητές από την μία και τους εργαζόμενους σε συγκεκριμένους φορείς που εμπλέκονται στο θέμα της εργασίας όπως το Μουσείο Μαστίχας και η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Η χρονική περίοδος κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η ποσοτική έρευνα ήταν από το διάστημα 15/6/2019 έως 30/8/2019. Για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η δειγματοληπτική μέθοδος μέσω της οποίας συλλέχθηκαν πληροφορίες από ένα δείγμα το οποίο περιέχει ορισμένα μόνο στοιχεία του πληθυσμού όπως το αγροτικό προφίλ. Συγκεκριμένα από τις διάφορες μορφές δειγματοληψίας αυτή που επιλέχθηκε είναι η απλή τυχαία δειγματοληψία (simple random sampling), σύμφωνα με την οποία καθένα από τα στοιχεία από τον πληθυσμό έχει την ίδια με τα άλλα πιθανότητα επιλογής.

7.5 Διαμόρφωση και δομή των ερωτηματολογίων

Το βασικότερο εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την ποσοτική έρευνα ήταν το ερωτηματολόγιο. Γενικότερα η χρήση ενός ερωτηματολογίου παρουσιάζει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματα είναι, η γρήγορη εξαγωγή αποτελεσμάτων, η εξασφάλιση της ανωνυμίας και της εχεμύθειας, η

εξοικονόμηση χρόνου, και το χαμηλό κόστος. Ενώ στα μειονεκτήματα περιλαμβάνονται: η μη ανταπόκριση των ερωτώμενων, η δυσκολία ενδεχομένως κατανόησής ορισμένων ερωτήσεων καθώς και δεν διασφαλίζεται η γνησιότητα και η αυθεντικότητα των απαντήσεων. Για την διαμόρφωση των δύο ερωτηματολογίων χρησιμοποιήθηκαν και οι δύο τύποι ερωτήσεων, οι κλειστές και οι ανοικτές. Οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, δίνουν την δυνατότητα στον ερωτηθέντα, να εκθέσει τις απόψεις του, αναβαθμίζοντας την ποιότητα της έρευνας, όμως απαιτούν μεγαλύτερη προσπάθεια και χρόνο για να συμπληρωθούν από τους ερωτώμενους με αποτέλεσμα την χαμηλή τους ανταπόκριση. Επιπλέον οι κλειστού τύπου ερωτήσεις, που επιλέχθηκαν για στην παρούσα έρευνα, παρέχουν την δυνατότητα να κατηγοριοποιηθούν και να αναλυθούν οι απαντήσεις σε ποσοτικοποιημένα αποτελέσματα για ποσοτική ανάλυση των απαντήσεων και να εξαχθούν συμπεράσματα. Επιπλέον, τα ερωτηματολόγια είναι λιγότερο χρονοβόρα, άρα πιο εύχρηστα και εύκολα προς συμπλήρωση, αυξάνοντας σημαντικά τη πιθανότητα ανταπόκρισης από τους ερωτώμενους.

Όσον αφορά τη δομή των ερωτηματολογίων, αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα είδη ερωτήσεων:

- Δημογραφικά Στοιχεία: Ηλικία, Φύλο, Εκπαίδευση, κλπ
- Ενημερωτικές Ερωτήσεις: Γνώμη των συμμετεχόντων σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα, πχ προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.
- Ερωτήσεις σχετικά με τη αντίδραση του ερωτώμενου σε κάποιο γεγονός όπως τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας του ερωτώμενου για το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων.

Συγκεκριμένα η δομή του 1^{ου} ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τα εξής μέρη:

1. Προσωπικά στοιχεία.
2. Ερωτήματα σχετικά με την καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας.
3. Παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια της νήσου Χίου.
4. Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια της νήσου Χίου.

Η δομή του 2^{ου} ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέρη:

1. Προσωπικά στοιχεία.

2. Ερωτήματα σχετικά με την υφιστάμενη αγροτουριστική ανάπτυξη στα Μαστιχοχώρια της νήσου Χίου.
3. Παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια της νήσου Χίου.
4. Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια της νήσου Χίου.

8° Κεφάλαιο

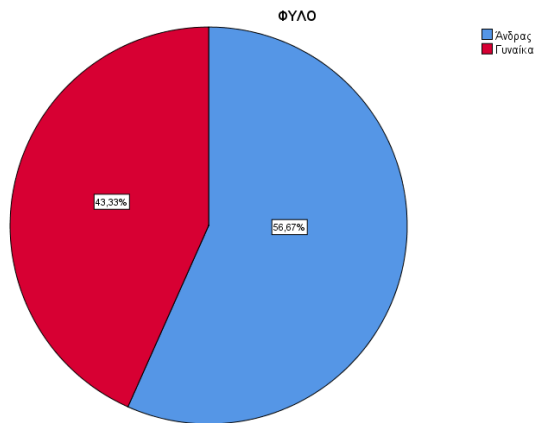
Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας

8.1 Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας. Η παρουσίαση αυτή θα γίνει σε δύο στάδια. Αρχικά θα γίνει παράθεση και σχολιασμός των διαγραμμάτων που προέκυψαν από την περιγραφική στατιστική διαδικασία, ενώ στην συνέχεια θα ακολουθήσει η παράθεση των πινάκων συσχέτισης μεταξύ των ερωτήσεων των δύο ερωτηματολογίων μέσω της διμεταβλητής ανάλυσης. Αρχικά η έρευνα έλαβε μέρος το καλοκαίρι του 2019 στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων στο νότιο τμήμα της Χίου. Για την πρωτογενή έρευνα χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια για δύο διαφορετικές ομάδες πληθυσμού. Το πρώτο ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε σε ένα δείγμα 75 ατόμων τα οποία εργάζονται σε φορείς του νησιού που συνδέονται με την προβολή, προώθηση και διαφήμιση του προϊόντος της μαστίχας. Το δεύτερο δείγμα απευθύνθηκε σε ένα δείγμα 155 μαστιχοπαραγωγών οι οποίοι είναι από τους σημαντικότερους συντελεστές για την εξαγωγή της μαστίχας. Αμφότερα τα ερωτηματολόγια χρησιμοποιήθηκαν για την απάντηση των ερευνητικών υποθέσεων που τέθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους.

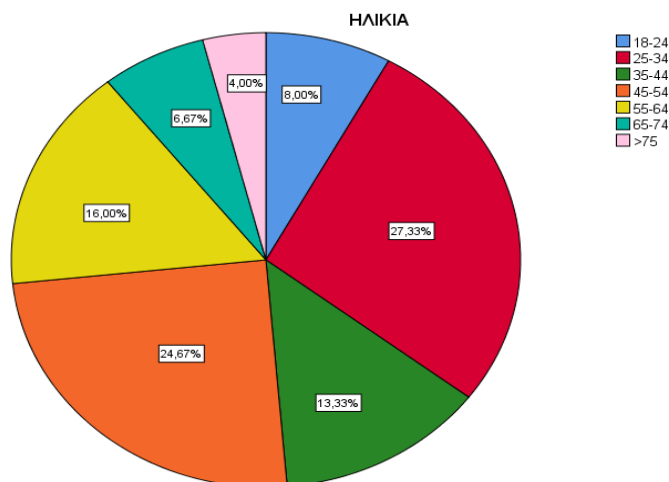
8.2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων ερευνητικής διαδικασίας

8.2.1 Ερωτηματολόγιο προς μαστιχοκαλλιεργητές (Περιγραφική Στατιστική)

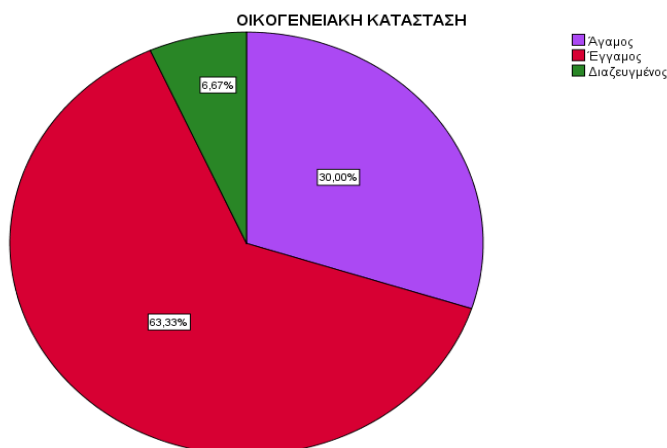
Διάγραμμα 8.1: Φύλο

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο ήταν άνδρες και συγκεκριμένα το 56,67% ενώ το υπόλοιπο 43,33% ήταν γυναίκες.

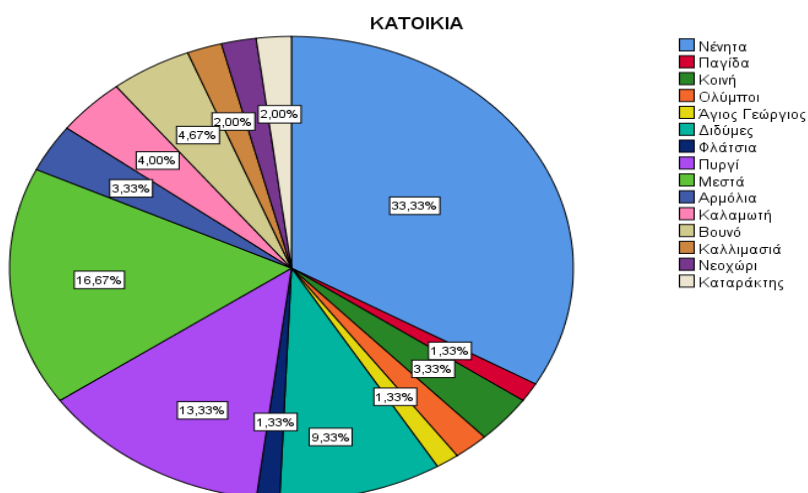
Διάγραμμα 8.2: Ηλικία

Το μεγαλύτερο εύρος ηλικιών που συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο κυμαίνονταν από το 25-34 ετών σε ποσοστό 27,33% ενώ δεύτερη ηλικιακή κατηγορία ήταν με μικρή διαφορά αυτή των 45-54 ετών σε ποσοστό 24,67%. Παρατηρώντας τον πίνακα παρατηρεί κανείς ότι υπάρχει εύρος απαντήσεων από όλες σχεδόν τις ηλικιακές κατηγορίες, δείχνοντας ότι η καλλιέργεια της μαστίχας περνάει από γενιά σε γενιά και δεν υπάρχει ηλικιακός περιορισμός για την ενασχόληση μαζί της.

Διάγραμμα 8.3: Οικογενειακή κατάσταση

Το 63,33% των ερωτηθέντων που απάντησε ήταν έγγαμοι και το 30% άγαμοι γεγονός που δείχνει ότι όλο και περισσότεροι νέοι χωρίς οικογενειακές υποχρεώσεις δραστηριοποιούνται με την καλλιέργεια της μαστίχας καθώς διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

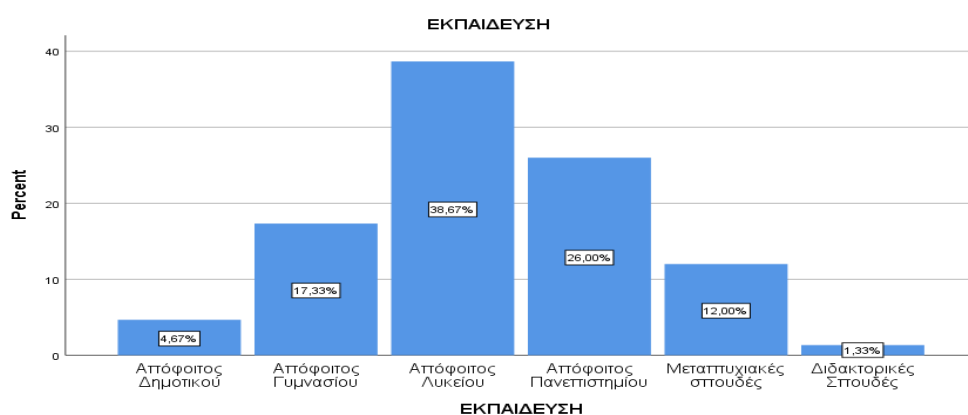

Διάγραμμα 8.4: Τύπος κατοικίας

Στο παραπάνω διάγραμμα αναγράφονται 16 από τα 24 Μαστιχοχώρια τα οποία και αποτελούν τόπο κατοικίας των ερωτηθέντων μαστιχοπαραγωγών. Σύμφωνα με το διάγραμμα το μεγαλύτερο ποσοστό που απάντησε προέρχεται από το χωριό Νένητα και συγκεκριμένα το 33,33%. Τα Νένητα αποτελούν ένα από τα μεγαλύτερα κατοικημένα χωριά του νησιού. Έχουν περίπου 800 μόνιμους κατοίκους τον χειμώνα που οι περισσότεροι ασχολούνται με αγροτικές εργασίες όπως την μαστίχα και το ελαιόλαδο. Μεγάλο ποσοστό συγκεντρώθηκε επίσης και από τα μεσαιωνικά χωριά των Μαστιχοχωρίων το Πυργί και τα Μεστά σε ποσοστά 13,33% και 16,67% αντίστοιχα. Τα ποσοστά αυτά δείχνουν το μικρό ποσοστό των κατοίκων που

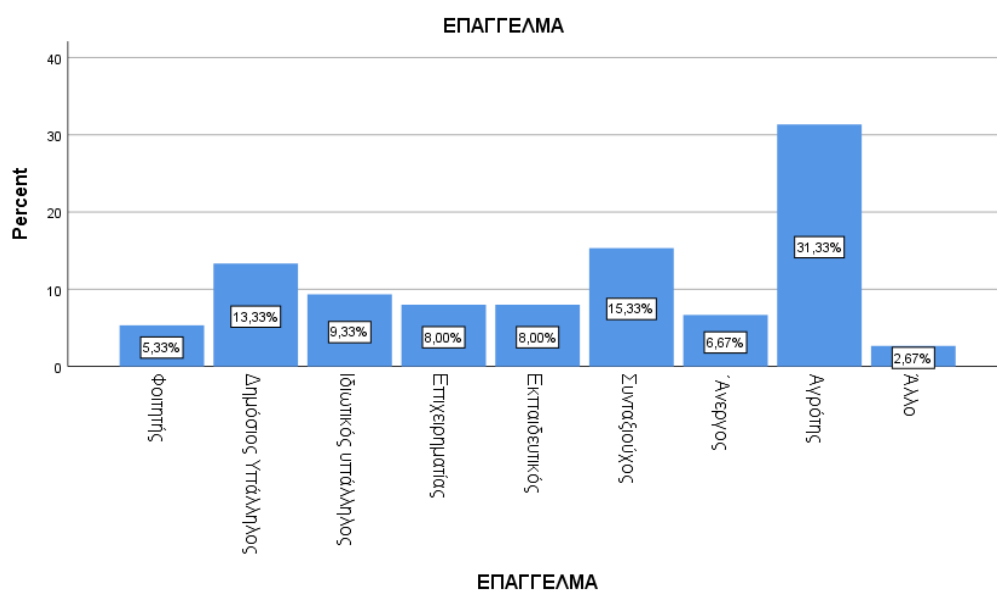

ασχολούνται με την μαστίχα σε αυτά τα χωριά γεγονός που οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί κάτοικοι έχουν μετακομίσει στο κέντρο του νησιού για άλλη εργασία. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα Μεστά ένα από τα τουριστικότερα χωριά του νησιού τον χειμώνα έχουν 200 μόνιμους κάτοικους γεγονός που δείχνει η καλλιέργεια της μαστίχας είναι κατά κύριο λόγο εποχική και πολλοί επιστρέφουν στο χωριό το καλοκαίρι για να καλλιεργήσουν τα μαστιχόδεντρα.

Διάγραμμα 8.5: Επίπεδο εκπαίδευσης

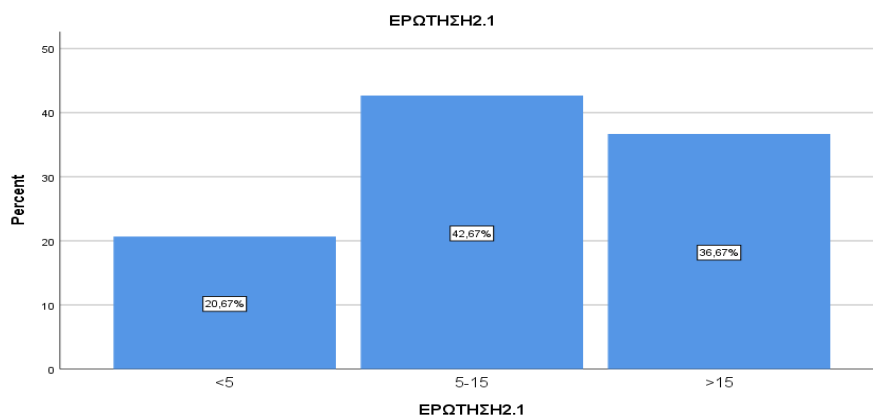
Όσον αφορά τον βαθμό μόρφωσης των ερωτηθέντων το 38,67% από αυτούς είναι απόφοιτοι λυκείου γεγονός που δείχνει οι περισσότεροι επέλεξαν τελειώνοντας το λύκειο να ασχοληθούν με την καλλιέργεια της μαστίχας μαθαίνοντας την τεχνογνωσία από την οικογένεια τους. Επίσης το 26% των μαστιχοπαραγωγών είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου γεγονός που δείχνει ότι λόγω και της οικονομικής κρίσης πολλοί νέοι επιλέγουν να ασχοληθούν με την οικογενειακή περιουσία, τα μαστιχόδεντρα.

Διάγραμμα 8.6: Επάγγελμα

Στο διάγραμμα 8.6 φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα το 31,33% είναι αγρότες στο επάγγελμα. Ωστόσο παρατηρείται ότι υπάρχουν και άλλες κατηγορίες επαγγελματιών σε υψηλά ποσοστά όπως οι συνταξιούχοι σε ποσοστό 15,33% που λόγω ελεύθερου χρόνου ασχολούνται με την καλλιέργεια της μαστίχας αλλά και ένα υψηλό ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων και συγκεκριμένα το 13,33%.

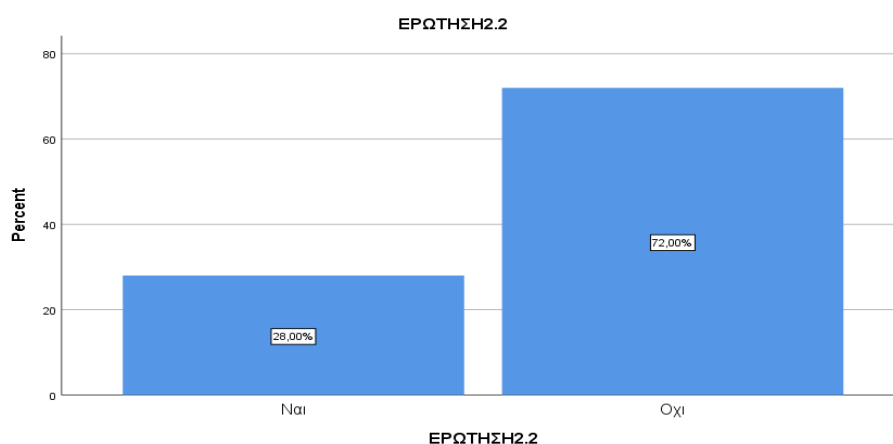
Ερώτηση 2.1: Χρόνια ασχολίας με την παραγωγή της μαστίχας

Διάγραμμα 8.7: Χρόνια ασχολίας με την μαστίχα

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα το μεγαλύτερο ποσοστό των παραγωγών ασχολείται από 5 έως 15 χρόνια με την καλλιέργεια της μαστίχας σε ποσοστό 42,67% ενώ μεγάλο είναι και το ποσοστό των πιο έμπειρων παραγωγών ανέρχεται σε 36,67% με καλλιέργεια μεγαλύτερη των 15 ετών.

Ερώτηση 2.2: Το κύριο σας εισόδημα προέρχεται από την μαστίχα;

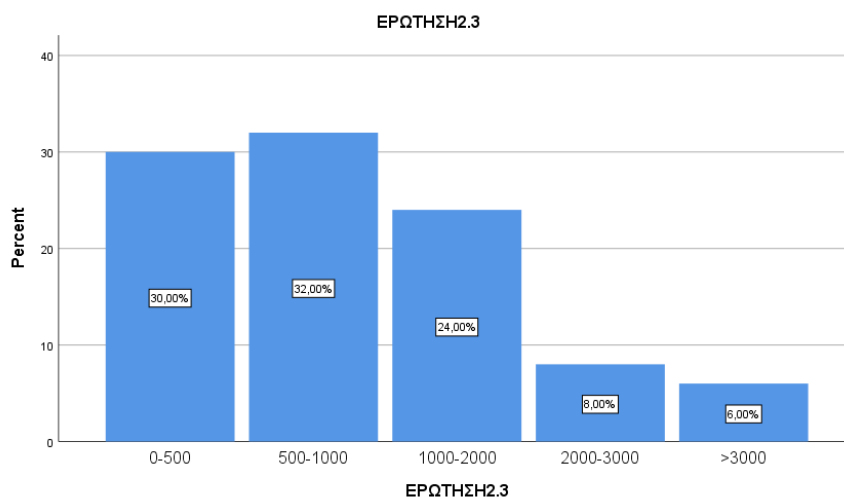

Διάγραμμα 8.8: Μαστίχα και εισόδημα

Από το συγκεκριμένο διάγραμμα φαίνεται ότι η μαστίχα δεν αποτελεί βασική πηγή εισοδήματος σε ποσοστό 72% καθώς η εποχική της απασχόληση δεν επιφέρει υψηλά εισοδήματος. Το ερώτημα αυτό ωστόσο συνδέεται άμεσα με τον αριθμό των

δέντρων που καλλιεργείται (ερώτηση 2.3) καθώς η μεγαλύτερη ποσότητα σχίνων επιφέρει μεγαλύτερα εισοδήματα.

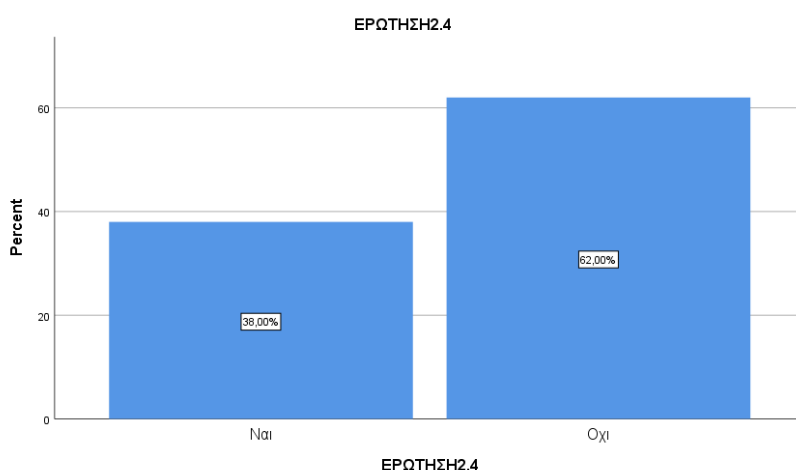
Ερώτηση 2.3: Ο αριθμός των δέντρων που καλλιεργούνται

Διαγράμματα 8.9: Ποσότητα καλλιεργήσιμων δέντρων

Από το συγκεκριμένο διάγραμμα συμπεραίνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των ερωτηθέντων είναι μικρομεσαίοι παραγωγοί που καλλιεργούν από 0-1000 δέντρα σε ποσοστό 32%. Στην συνέχεια ακολουθεί σε ποσοστό 24% οι μεγάλης τάξης παραγωγοί ενώ το ποσοστό 6% αφορά τους πολύ μεγάλους παραγωγούς με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούν να ξεπερνάει τα 3000 μαστιχόδεντρα.

Ερώτηση 2.4: Χρησιμοποιείτε ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας;

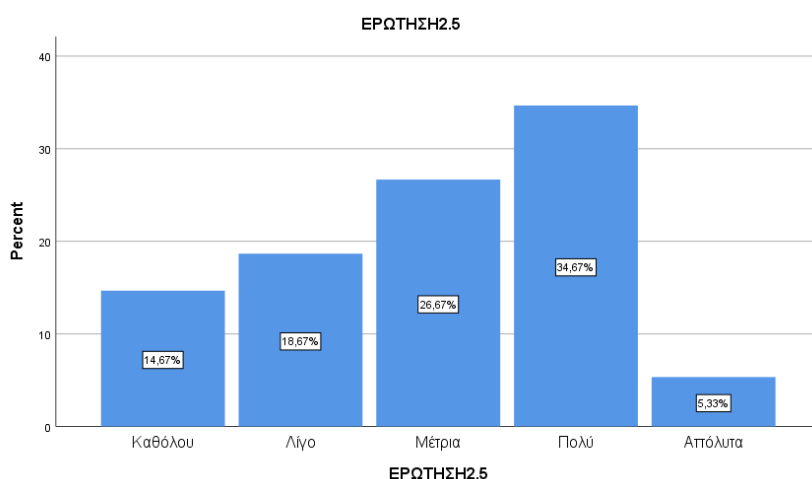

Διάγραμμα 8.10: Συμμετοχή ξένου ανθρώπινου δυναμικού στις εργασίες της μαστίχας

Το συντριπτικό ποσοστό των ερωτηθέντων παράγωγων και συγκεκριμένα το 62% απάντησε αρνητικά στην συγκεκριμένη ερώτηση. Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα

με την παραπάνω ερώτηση (2.3) καθώς οι μικρομεσαίοι παραγωγοί λόγω μικρής ποσότητας μαστιχόδεντρων δεν χρειάζονται επιπλέον βοήθεια. Ωστόσο είναι αξιοσημείωτο να αναφερθούν οι λόγοι που οι μεγάλοι παραγωγοί επιλέγουν ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες της μαστίχας και συγκεκριμένα το 38% αυτών. Μέσα από την έρευνα προέκυψε ότι πολλοί μεγαλοπαραγωγοί εξαιτίας άλλης βασικής εργασίας τους (πχ ιδιωτικοί υπάλληλοι) λόγω περιορισμένου χρόνου χρησιμοποιούν ξένο ανθρώπινο δυναμικό για επιπλέον βοήθεια. Επιπλέον πολλοί απάντησαν ότι χρησιμοποιούν επιπλέον ανθρώπινο δυναμικό ακόμα και άλλης εθνικότητας (πχ Πακιστάν) καθώς πολλοί ντόπιοι λόγω της δυσκολίας των εργασιών της καλλιέργειας της μαστίχας δεν είναι πρόθυμοι να εργαστούν και επιλέγουν άλλες πιο ξεκούραστες εργασίες. Επίσης παραγωγοί μεγάλης ηλικίας και συνταξιούχοι λόγω αναζητούν ξένο ανθρώπινο δυναμικό καθώς αυτές οι εργασίες είναι ιδιαίτερα επίπονες και απαιτητικές.

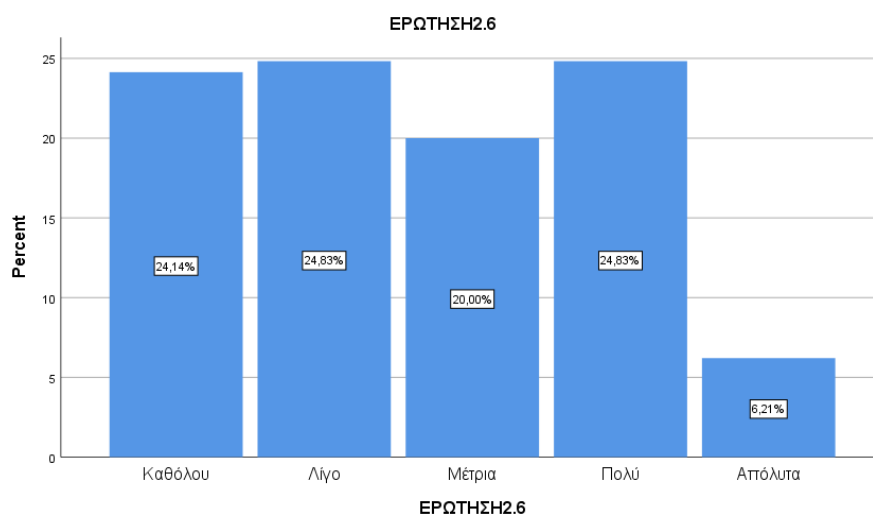
Ερώτηση 2.5: Πόσο πρόθυμος είστε ώστε να προσφέρετε βιωματική εμπειρία στον τουρίστα;

Διάγραμμα 8.11: Βαθμός προθυμίας προσφοράς βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα

Η συγκεκριμένη ερώτηση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες της έρευνας καθώς δείχνει τις προοπτικές δημιουργίας βιωματικών αγροτουριστικών δραστηριοτήτων μέσω της αρωγής των παραγωγών. Το 34,87% των παραγωγών απάντησε ότι είναι πολύ πρόθυμο να προσφέρει τέτοιες εμπειρίες και να μεταφέρει τις γνώσεις και δεξιότητες στον τουρίστα ενώ το 24,67% δεν μπορούσε να πάρει ξεκάθαρη θέση. Θα πρέπει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι το ποσοστό προθυμίας σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την ηλικία του παραγωγού αλλά όχι πάντα. Για παράδειγμα υπήρξαν απαντήσεις μεγάλων σε ηλικία παραγωγών έδειξαν μεγάλο βαθμό προθυμίας προσφοράς τέτοιων εμπειριών αλλά σε γενικές γραμμές αυτή η ηλικιακή κατηγορία απάντησε από καθόλου έως λίγο.

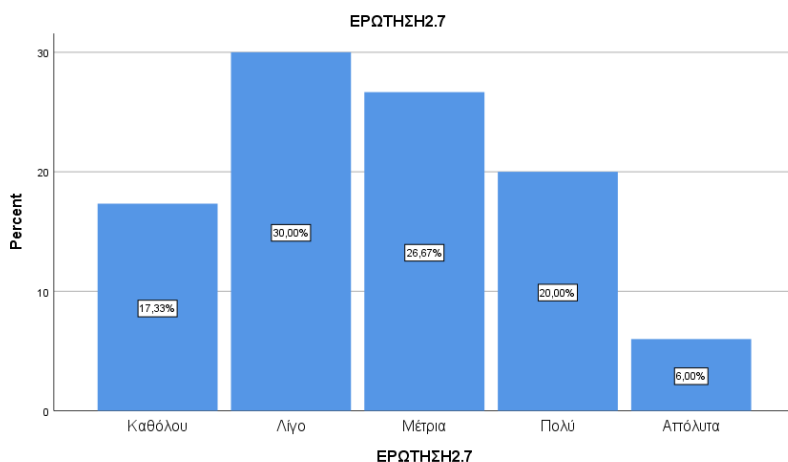
Ερώτηση 2.6: Είστε πρόθυμος να διαθέσετε ένα μέρος των κτημάτων σας έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες;

Διάγραμμα 8.12: Βαθμός προθυμίας διάθεσης ιδιωτικών καλλιεργήσιμων κτημάτων

Σε αυτή την ερώτηση υπάρχει μια ισορροπία στις απαντήσεις των ερωτηθέντων καθώς το 24,83% απάντησε ότι είναι λίγο πρόθυμο ώστε να διαθέσει ένα μέρος των κτημάτων του έναντι αμοιβής για επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες. Επίσης το ίδιο ποσοστό απάντησε ότι είναι πολύ θετικό σε αυτό το ενδεχόμενο. Τέλος μεγάλο είναι και το ποσοστό των ερωτηθέντων που δεν είναι καθόλου πρόθυμο σε αυτό το ενδεχόμενο δείγμα του ότι οι κάτοικοι είναι επιφυλακτικοί με την διάθεση της περιουσίας τους για τέτοιους σκοπούς ακόμα και έναντι αμοιβής.

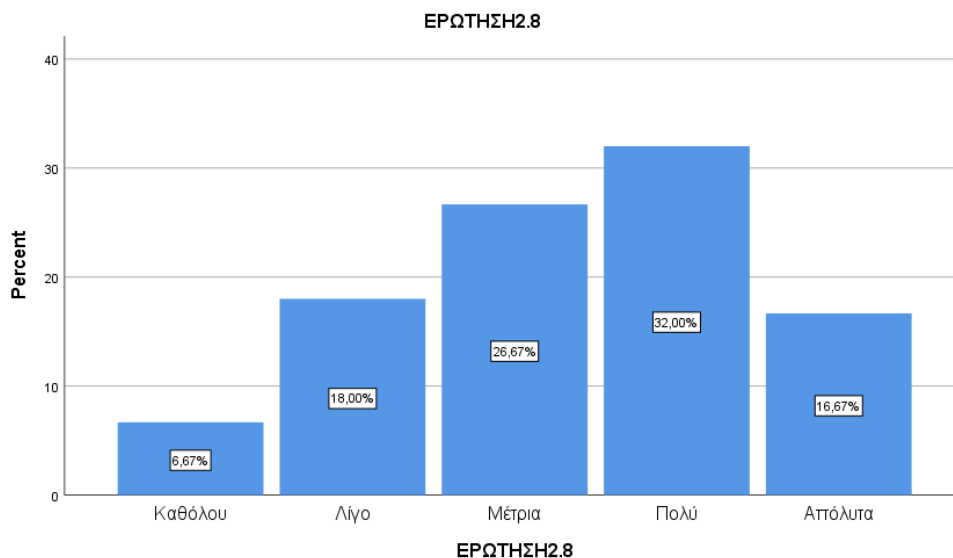
Ερώτηση 2.7: Θα επιθυμούσατε να συνεργαστείτε με τον Δήμο (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων;

Διάγραμμα 8.13: Βαθμός συνεργασίας παραγωγών με τον Δήμο και τους φορείς

Από το συγκεκριμένο διάγραμμα φαίνεται η αρνητική στάση των παραγωγών σε ενδεχόμενη συνεργασία με τον Δήμο για τη δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων σε ποσοστό 30%. Επιπλέον το 26,67% έχει ουδέτερη στάση σε αυτή τη συνεργασία γεγονός που δείχνει ότι οι παραγωγοί δεν προσδοκούν στην βοήθεια του Δήμου και των φορέων καθώς μέχρι σήμερα τα αποτελέσματα για παρόμοιες δράσεις δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικά.

Ερώτηση 2.8: Πιστεύετε ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για εσάς, τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής σας για αγροτουριστικές επιδείξεις;

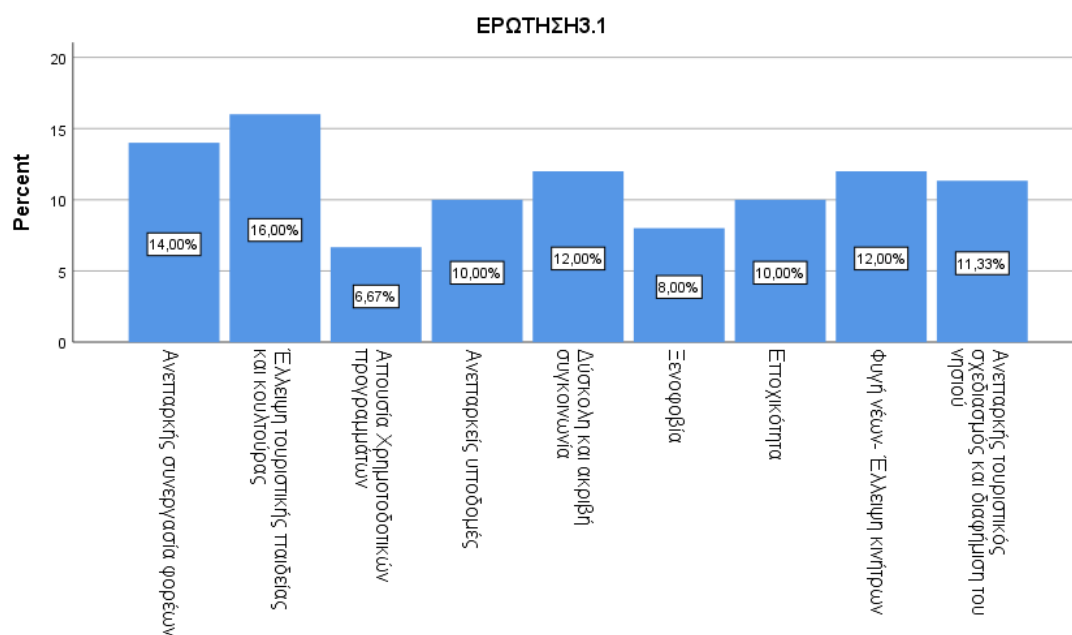

Διάγραμμα 8.14: Η φοροελάφρυνση ως κίνητρο για τη διάθεση ενός μέρους της παραγωγής του παραγωγού

Σε αντίθεση με την παραπάνω ερώτηση, ο παραγωγός βλέπει με καλό μάτι την διάθεση ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικούς σκοπούς.

Συγκεκριμένα το 32% είναι πολύ θετικό σε αυτό το ενδεχόμενο ενώ το 16,67% είναι απόλυτα θετικό καθώς η φορολογία είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που απορροφούν ένα μεγάλο μέρος των κερδών των παραγωγών από την καλλιέργεια της μαστίχας και οι ίδιοι αναζητούν τρόπους μείωσης της.

Ερώτηση 3.1: Οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωριών

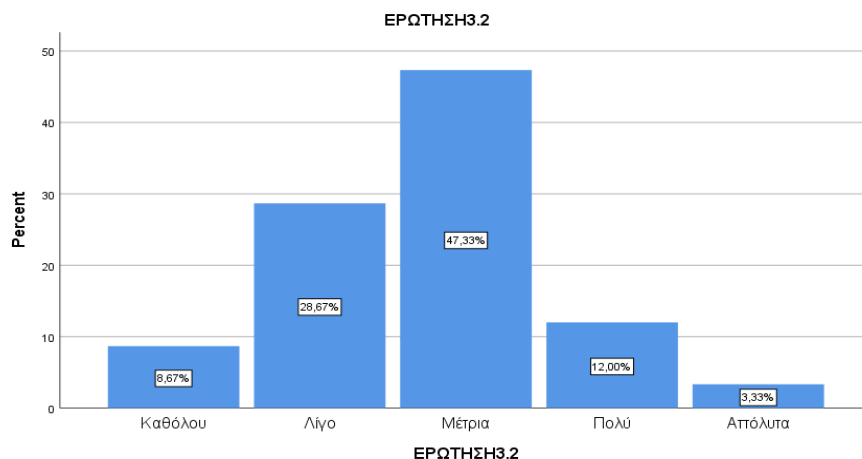

Διάγραμμα 8.15: Οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού

Η συγκεκριμένη ερώτηση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες της έρευνας καθώς αποτυπώνει την άποψη των μαστιχοπαραγωγών σχετικά με την απουσία αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στο νησί της Χίου. Παρατηρώντας το παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ότι η θέση των παραγωγών σχετικά με τους ανασταλτικούς παράγοντες είναι ισορροπημένη. Ο μεγαλύτερος ανασταλτικός παράγοντας σύμφωνα με τους παραγωγούς είναι η έλλειψη τουριστικής παιδείας και κουλτούρας των κατοίκων του νησιού για αγροτουριστικές δραστηριότητες αλλά και για τουρισμό γενικότερα σε ποσοστό 16%. Από εκεί και πέρα σε ποσοστό 14% αποτυπώθηκε η άποψη ότι αρνητική επιρροή στην απουσία αγροτουριστικών δραστηριοτήτων έχει η ανεπαρκής συνεργασία φορέων του νησιού σε θέματα προσέλκυσης τουριστών και αξιοποίησης των φυσικών πόρων του νησιού. Ακόμη σημαντικοί παράγοντες αποτελούν η έλλειψη κινήτρων από τους νέους του νησιού για τέτοιες δραστηριότητες καθώς και η δύσκολη και ακριβή συγκοινωνία που απαιτείται ώστε κάποιος να επισκεφθεί το νησί, σε ποσοστό 12%. Τέλος σημαντικοί παράγοντες σύμφωνα με τους μαστιχοπαραγωγούς αποτελούν ο ανεπαρκής τουριστικός σχεδιασμός του

νησιού αλλά και η εποχικότητα που χαρακτηρίζει τέτοιες δραστηριότητες σε ποσοστά 11,33% και 10% αντίστοιχα.

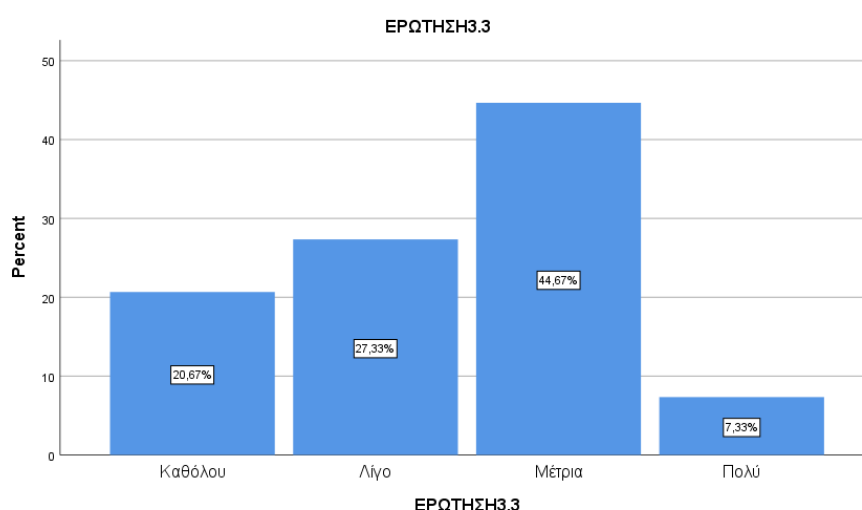
Ερώτηση 3.2: Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

Διάγραμμα 8.16: Διαφήμιση και προβολή της μαστίχας

Σχεδόν οι μισοί από τους μαστιχοπαραγωγούς του δείγματος και συγκεκριμένα το 47,33% απάντησε ότι η προβολή και διαφήμιση της μαστίχας βρίσκεται σε μέτριο επίπεδο ενώ το 28,67% απάντησε ότι ο βαθμός προβολής της μαστίχας είναι λίγος και χρειάζονται περισσότερες δράσεις και πρωτοβουλίες για τη διαφήμιση του προϊόντος.

Ερώτηση 3.3: Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.) για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών;

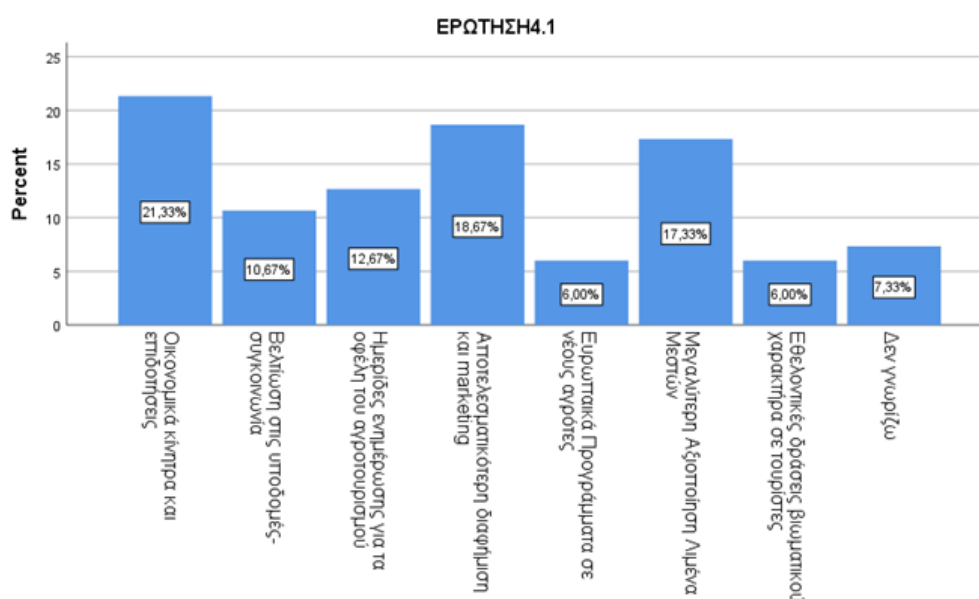

Διάγραμμα 8.17: Ο βαθμός επάρκειας των δράσεων των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών

Η συγκεκριμένη ερώτηση συνδέεται άρρηκτα με την παραπάνω καθώς ο βαθμός προβολής της μαστίχας συνδέεται με τις δράσεις που πραγματοποιούν οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για αυτό (πχ ΕΜΧ, Δήμος κ.α.). Έτσι σε αυτή την ερώτηση το 44,67% των ερωτηθέντων απάντησε μέτρια στο βαθμό δράσεων των φορέων και το 27,33% ότι είναι λίγες οι δράσεις, ενώ μόλις το 7,33% απάντησε θετικά στις προσπάθειες των φορέων.

Ερώτηση 4.1: Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή

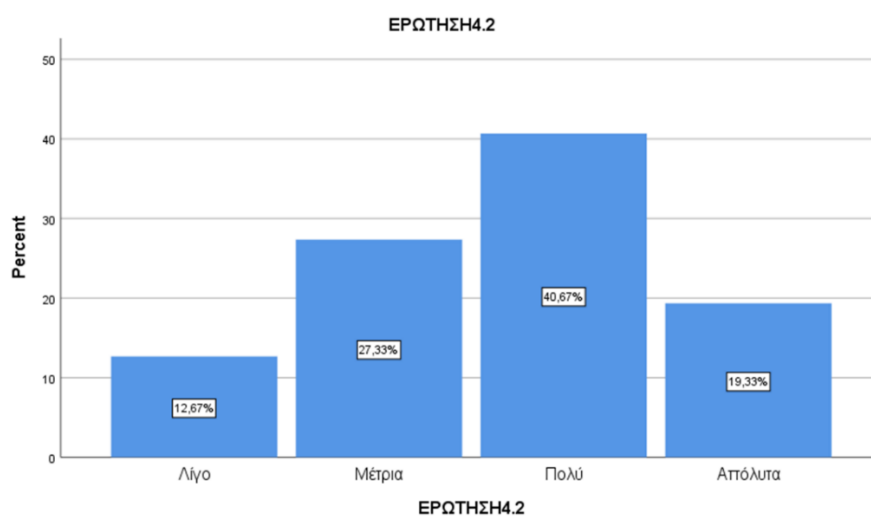

Διάγραμμα 8.18: Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού

Η συγκεκριμένη ερώτηση είναι και αυτή μια από τις σημαντικότερες της έρευνας. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα το 21,33% θεώρησε ότι τα οικονομικά κίνητρα και οι επιδοτήσεις σε νέους είναι η καλύτερη πρόταση για ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Επιπλέον σημαντικό ρόλο παίζει η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των υποδομών του νησιού όπως εκείνη του λιμένα των Μεστών σε ποσοστό 17,33%, μια πρόταση που σύμφωνα με τους παραγωγούς θα ευνοήσει στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη περιοχή των Μαστιχοχωριών. Επίσης σε ποσοστό 16,67% προτείνεται ως λύση, οι αποτελεσματικότερη διαφήμιση του νησιού με περισσότερες δράσεις και καινοτομικές μεθόδους και πρωτότυπο marketing. Τέλος ένα στοιχείο που δείχνει την ουσιαστική έλλειψη τουριστικής συνείδησης των κατοίκων του νησιού είναι ότι 7,33% δεν είχε να προτείνει κανένα μέτρο πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού έχοντας άγνοια για το συγκεκριμένο είδος εναλλακτικού τουρισμού.

Ερώτηση 4.2: Θεωρείτε υλοποιήσιμο το ακόλουθο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωριών;

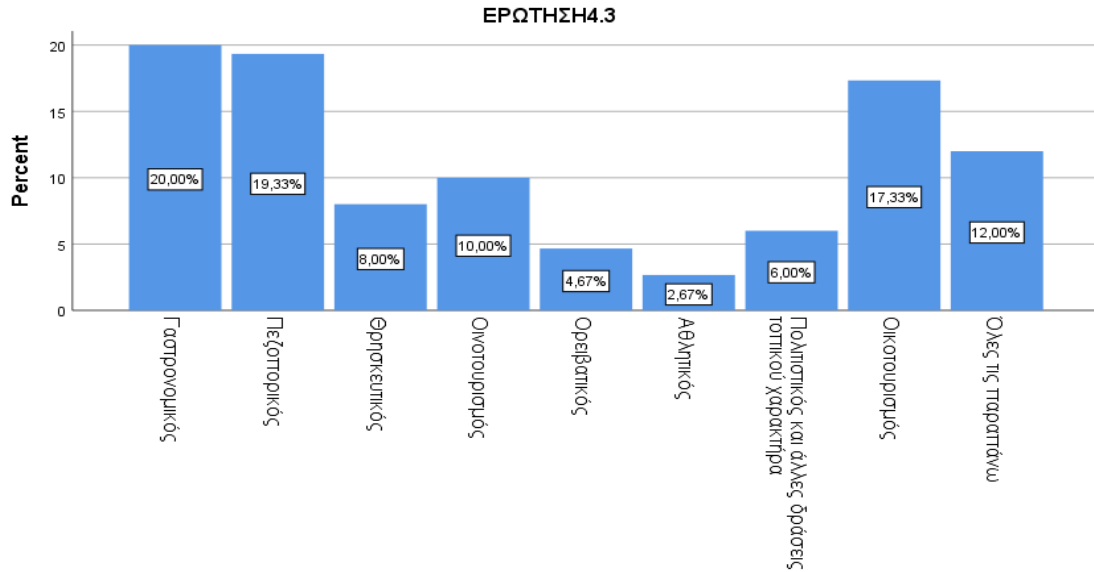
- Δημιουργία παραδοσιακών καταλυμάτων
- Δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (καλλιέργεια, παραγωγή μαστίχας)
- Πεζοπορίες, περίπατοι και εξορμήσεις στα Μαστιχοχώρια του νησιού
- Γαστρονομικός τουρισμός και γευσίγνωσία των τοπικών προϊόντων
- Μαθήματα μαγειρικής με κύριο συστατικό τη μαστίχα

Διάγραμμα 8.19: Βαθμός υλοποίησης του προτεινόμενου αγροτουριστικού μοντέλου

Το παραπάνω προτεινόμενο μοντέλο αγροτουρισμού αντιμετωπίστηκε θετικά από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα το 40,67% θεώρησε ότι το μοντέλο αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό υλοποιήσιμο. Επίσης το 19,33% απάντησε ότι είναι απόλυτα υλοποιήσιμο ενώ το 27,33% των μαστιχοπαραγωγών ήταν διχασμένοι ως προς τον βαθμό εφαρμογής του παραπάνω μοντέλου.

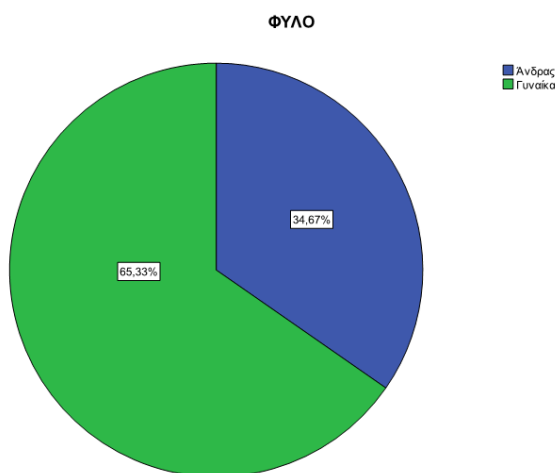
Ερώτηση 4.3: Με ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός (π.χ. οικοτουρισμός, πεζοπορικός, γαστρονομικός, οινοτουρισμός, κλπ);

Διάγραμμα 8.20: Πιθανές συνέργειες του αγροτουρισμού με άλλα είδη τουρισμού

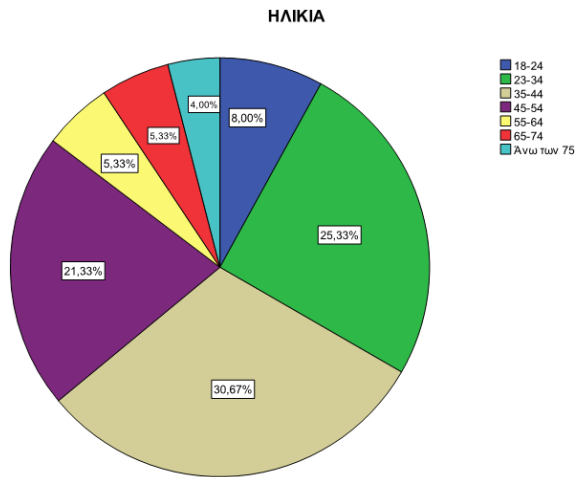
Σύμφωνα με το διάγραμμα τα κυριότερα είδη τουρισμού με τα οποία οι μαστιχοπαραγωγοί θέλουν να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός είναι: ο γαστρονομικός σε ποσοστό 20%, ο πεζοπορικός σε ποσοστό 19,33% και ο οικοτουρισμός σε ποσοστό 17,33%. Επίσης το κρασί και ο οινοτουρισμός σε ποσοστό 10% αποτελεί επιθυμία συνδυασμού με τον αγροτουρισμό.

8.2.2 Ερωτηματολόγιο προς φορείς (Περιγραφική Στατιστική)

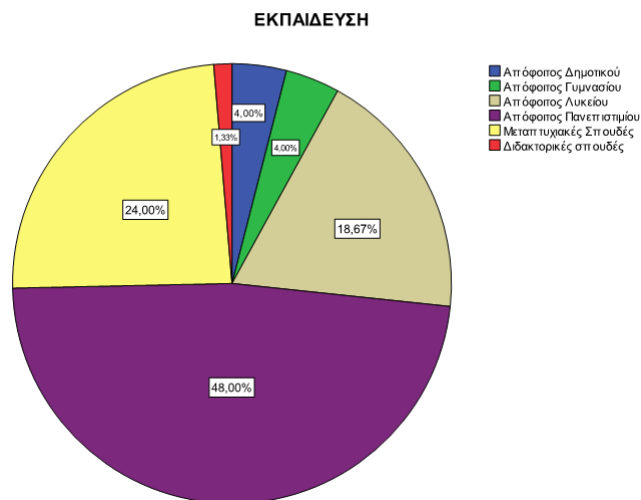
Διάγραμμα 8.21: Φύλο

Το 65,33 των ερωτηθέντων που απάντησαν σε αυτό το ερωτηματολόγιο είναι γυναίκες ενώ το 34,67% άνδρες.

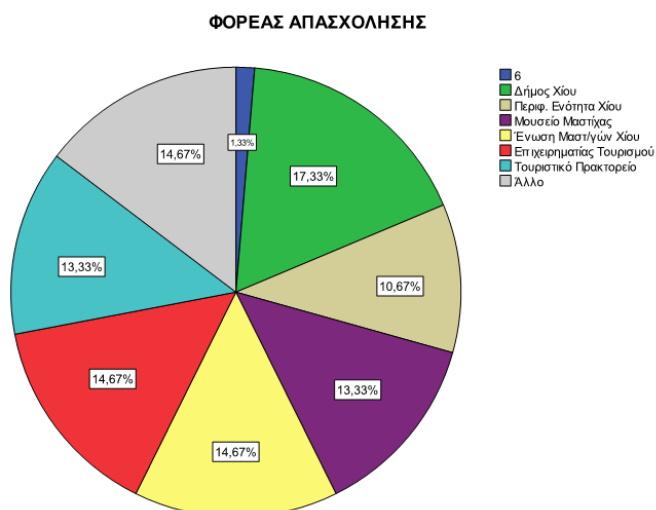
Διάγραμμα 8.22: Ηλικία

Όσον αφορά την ηλικία των ερωτηθέντων το μεγαλύτερο ποσοστό (30,67%) είναι μεταξύ 35-44 ετών, ενώ ακολουθεί σε ποσοστό 25,33% η ηλικιακή κατηγορία 25-34 ετών και κοντά σε αυτό το ποσοστό, το 21,33% των ερωτηθέντων ήταν μεταξύ 45-54 ετών.

Διάγραμμα 8.23: Επίπεδο εκπαίδευσης

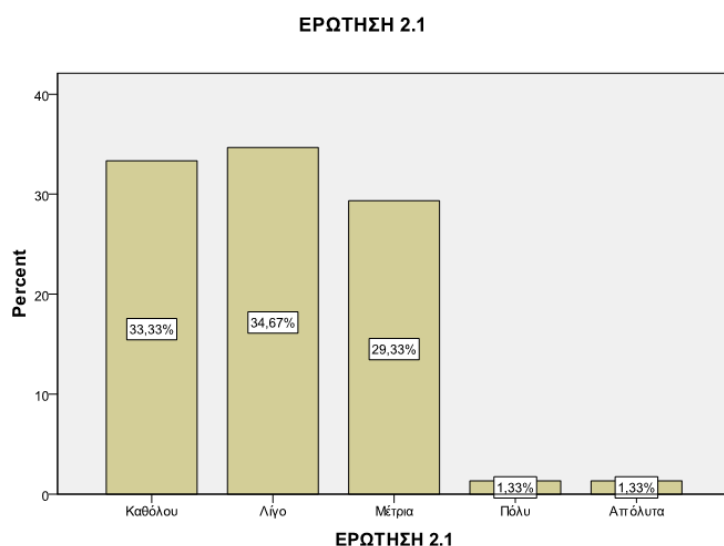
Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα η πλειοψηφία των ερωτηθέντων και συγκεκριμένα το 48% είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου ενώ το 24% κατέχει και μεταπτυχιακό τίτλο. Ακόμη ένα σημαντικό ποσοστό ανθρώπων που εργάζονται σε φορείς του νησιού (16,67%) είναι απόφοιτο λυκείου.

Διάγραμμα 8.24: Φορέας απασχόλησης

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα παρατηρείται μια σχετική ισορροπία στην επαγγελματική κατάσταση των ερωτηθέντων. Αρχικά το μεγαλύτερο ποσοστό 17,33% εργάζεται σε μια από τις υπηρεσίες του Δήμου Χίου. Στη συνέχεια σε ίδιο ποσοστό, 14,67% οι ερωτηθέντες εργάζονται στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, άλλοι ως επιχειρηματίες τουρισμού ενώ άλλοι σε άλλου είδους επιχειρήσεις. Ακόμα το 13,33% εργάζεται στο Μουσείο Μαστίχας, ενώ το 10,67% στην Περιφερειακή Ενότητα Χίου.

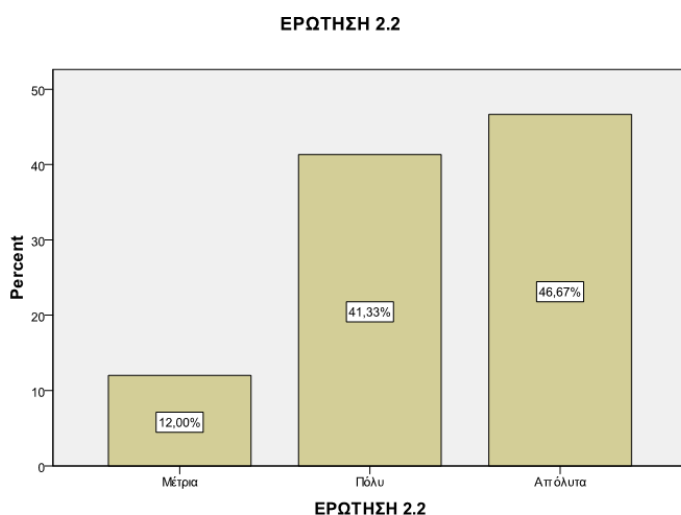
Ερώτηση 2.1: Θεωρείτε ότι είναι αναπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο;

Διάγραμμα 8.25: Βαθμός ανάπτυξης αγροτουρισμού στη Χίο

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεώρησε ότι είναι λίγο ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στο νησί σε ποσοστό 34,67% ενώ το 33,33% απάντησε ότι δεν είναι καθόλου ανεπτυγμένος, στοιχεία που φανερώνουν την τουριστική πραγματικότητα που βιώνει το νησί. Τέλος το 29,33% είχε ουδέτερη στάση, ενώ ελάχιστες ήταν οι θετικές απαντήσεις (1,33%).

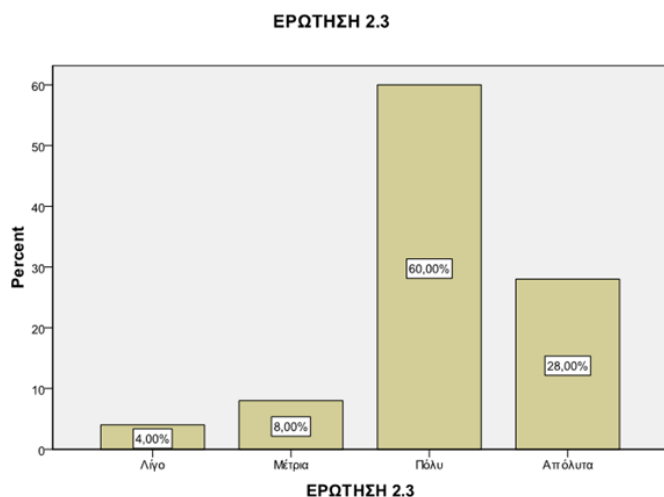
Ερώτηση 2.2: Πιστεύετε ότι η μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού;

Διάγραμμα 8.26: Η μαστίχας ως βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού

Το 46,67% των ερωτηθέντων απάντησε ότι η μαστίχα θα πρέπει σε απόλυτο βαθμό να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού, ενώ το 41,33% πολύ. Αντίθετα το 12% είχε ουδέτερη στάση σε αυτό το ερώτημα.

Ερώτηση 2.3: Σε ποιο βαθμό μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου;

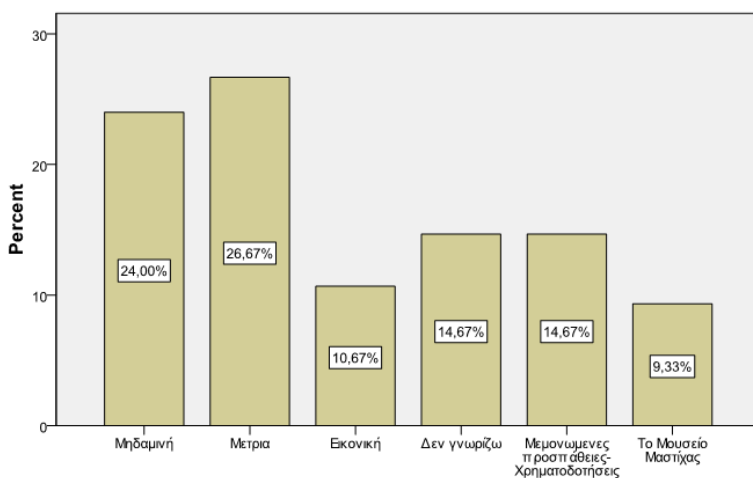

Διάγραμμα 8.27: Η καλλιέργεια της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου

Το 60% των ερωτηθέντων απάντησε ότι η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας μπορεί να συμβάλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου, ενώ το 28% απάντησε σε απόλυτο βαθμό. Αντίθετα αρνητικά απάντησε μόνο το 4% ενώ το 8% είχε ουδέτερη στάση. Η συγκεκριμένη ερώτηση συσχετίζεται με την παραπάνω ερώτηση καθώς η αγροτουριστική ανάπτυξη μέσω της μαστίχας θα δημιουργήσει ένα νέο τουριστικό προϊόν για το νησί βασισμένο σε αυτό το μοναδικό προϊόν. Παρατηρώντας λοιπόν και τα δύο διαγράμματα φαίνεται μια μικρή ταύτιση στις απαντήσεις και τα ποσοστά.

Ερώτηση 2.4: Ποια είναι η συμβολή των φορέων (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, κτλ) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες;

ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4

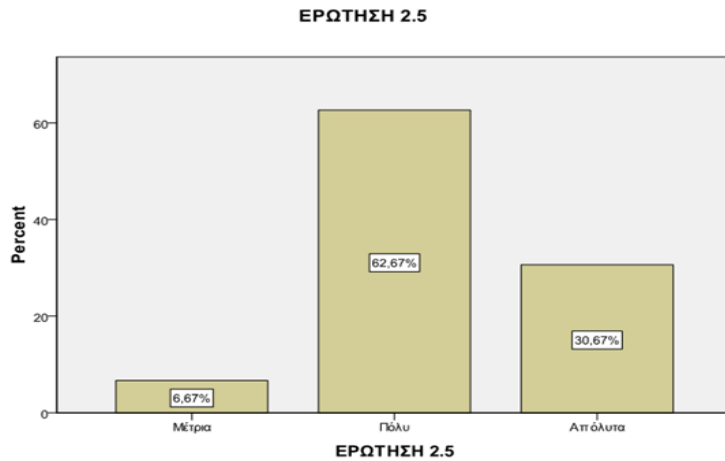
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4

Διάγραμμα 8.28: Η συμβολή των φορέων στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες

Η συγκεκριμένη ερώτηση είναι μια από τις σημαντικότερες ερωτήσεις του 2^{ου} ερωτηματολογίου της πρωτογενούς έρευνας. Από τις απαντήσεις εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι ερωτηθέντες είχαν δυσκολία στο να απαντήσουν στην συγκεκριμένη ερώτηση καθώς το 14,67% από αυτούς απάντησε ότι δεν γνώριζε. Το ίδιο ποσοστό απάντησε ότι η συμβολή των φορέων αντικατοπτρίζεται μέσα από μεμονωμένες προσπάθειες και χρηματοδοτήσεις στους μαστιχοπαραγωγούς. Ωστόσο το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (26,67%) απάντησε ότι η συμβολή των φορέων είναι ουδέτερη χωρίς να κρίνει αν είναι θετική ή αρνητική. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο που δείχνει την ανύπαρκτη συμβολή όλων των φορέων είναι ότι ένα ποσοστό των εργαζομένων σε αυτούς τους φορείς και συγκεκριμένα το 24% απάντησε ότι η στήριξη από τους φορείς στους παραγωγούς είναι μηδαμινή. Ακόμη το 9,33% των ερωτηθέντων αναγνώρισε το Μουσείο Μαστίχας ως ένα μέσο ενίσχυσης των μαστιχοπαραγωγών μέσω της δυνατότητας επίδειξης των σταδίων της καλλιέργειας της μαστίχας στους χώρους του μουσείου στους ενδιαφερόμενους επισκέπτες.

Ερώτηση 2.5: Πόσο σημαντική είναι η περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια;

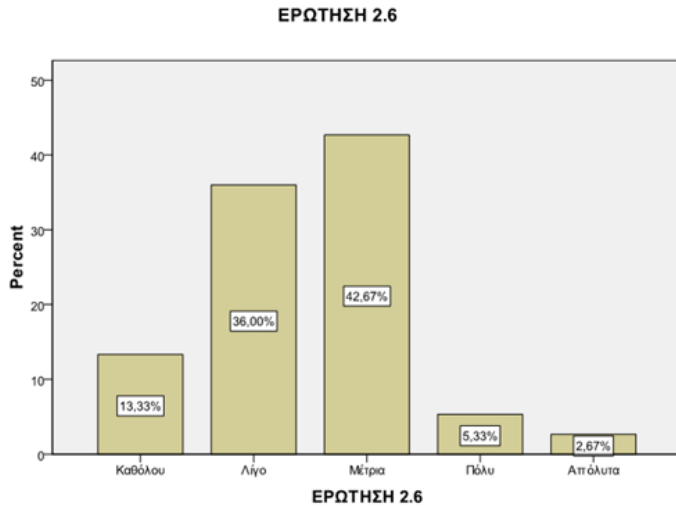

Διάγραμμα 8.29: Αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας

Από την παραπάνω ερώτηση αναγνωρίζεται η συμβολή του Μουσείου Μαστίχας για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού το νησί. Στη συγκεκριμένη ερώτηση το 62,67% απάντησε ότι είναι πολύ σημαντική η περαιτέρω αξιοποίηση του, ενώ το 30,67% απάντησε απόλυτα. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων που απάντησε θετικά σε αυτήν ερώτηση πρότεινε μεταξύ άλλων την χρήση του Μουσείου ως σημείο συνάντησης όλων των αγροτουριστών που ενδιαφέρονται να μάθουν την ιστορία γύρω από τη μαστίχα και όλες τις δράσεις που σχετίζονται με αυτή. Επιπλέον βασική πρόταση των ερωτηθέντων ήταν η ανάγκη συνδεσιμότητας του Μουσείο με το κέντρο της πόλης και το λιμάνι των Μεστών με λεωφορείο σε καθημερινή βάση. Αντίθετα δεν υπάρχουν αρνητικές απαντήσεις, πράγμα που δείχνει την ομόφωνη θέση σχεδόν όλων των ερωτηθέντων πάνω στο συγκεκριμένο ερώτημα.

Ερώτηση 2.6: Σε ποιο βαθμό συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο;

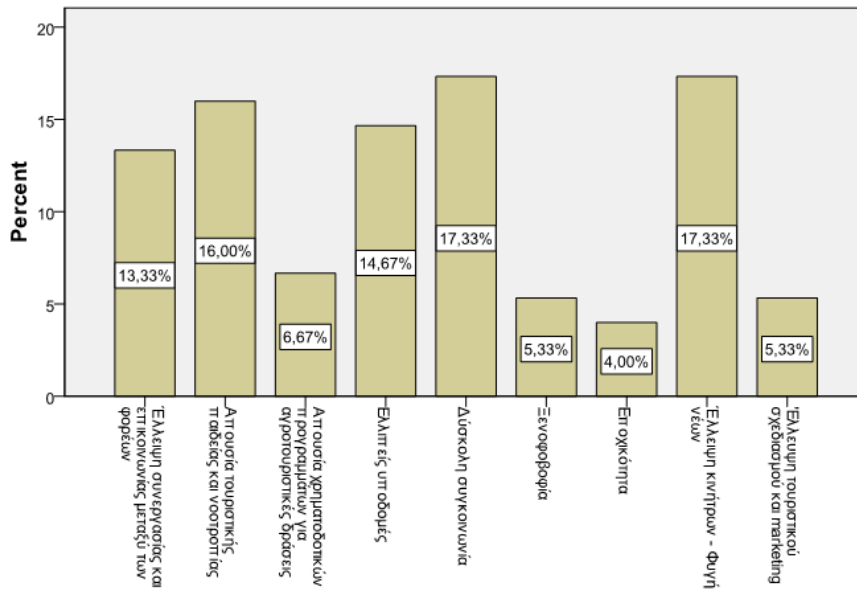

Διάγραμμα 8.30: Βαθμός συνεργασίας των φορέων με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο

Το 42,67% των ερωτηθέντων απάντησε ότι οι αρμόδιοι φορείς συνεργάζονται σε μέτριο επίπεδο, γεγονός που δείχνει την αδυναμία να δώσει μια ξεκάθαρη απάντηση. Ωστόσο και σε αυτήν την ερώτηση το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε αρνητικά στον βαθμό συνεργασίας των φορέων με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Συγκεκριμένα το 36% αξιολόγησε λίγο τον βαθμό συνεργασίας και το 13,33% ως μηδαμινό.

Ερώτηση 3.1: Να αναφέρετε τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

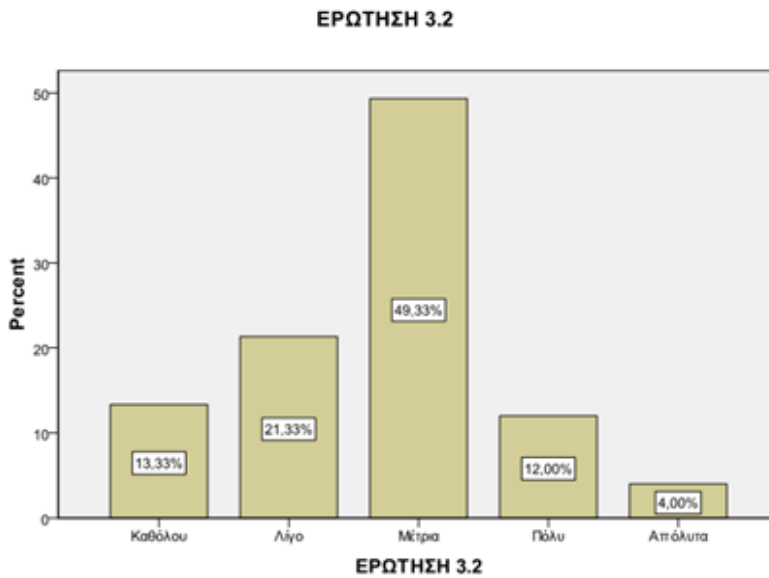
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1

Διάγραμμα 8.31: Παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού

Η συγκεκριμένη ερώτηση είναι μια από τις κοινές ερωτήσεις των δύο ερωτηματολογίων και έχει ενδιαφέρον ως προς την ομοιότητα των απαντήσεων στο συγκεκριμένο ερώτημα. Σύμφωνα με το διάγραμμα η έλλειψη κινήτρων και φυγή νέων καθώς και η δύσκολη συγκοινωνία αποτελούν τους βασικότερους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε ποσοστά 17,33% αντίστοιχα. Στη συνέχεια σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας σε ποσοστό 16% αποτελεί η απουσία τουριστικής παιδείας και νοοτροπίας. Ακόμη στα ίδια περίπου ποσοστά κυμαίνονται οι ελλειψείς υποδομές του νησιού σε ποσοστό 14,67% και η έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των φορέων σε ποσοστό 13,33% στοιχείο που αποτυπώθηκε μέσα από τις παραπάνω ερωτήσεις. Επιπροσθέτως σημαντικοί παράγοντες όπως και στην αντίστοιχη ερώτηση του 1^{ου} ερωτηματολογίου αποτελούν η απουσία χρηματοδοτικών προγραμμάτων, η ξενοφοβία κ.α.

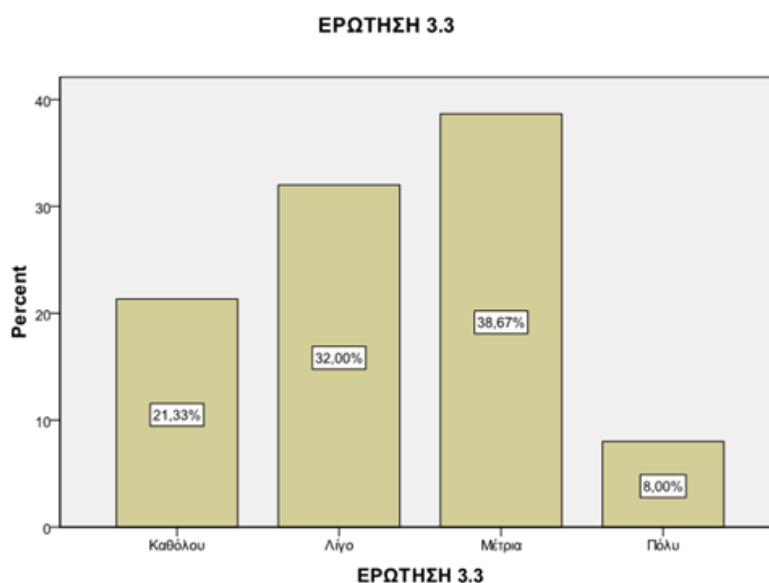
Ερώτηση 3.2: Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

Διάγραμμα 8.32: Διαφήμιση και προβολής της μαστίχας

Σχεδόν το μισό από το δείγμα του πληθυσμού (49,33%) απάντησε ότι η διαφήμιση και προβολή του προϊόντος της μαστίχας βρίσκεται σε μέτριο επίπεδο ενώ και το 21,33 αυτών απάντησε ότι είναι λίγος ο βαθμός προβολής της μαστίχας και τόνισε την ανάγκη για περαιτέρω δράσεις διαφήμισης.

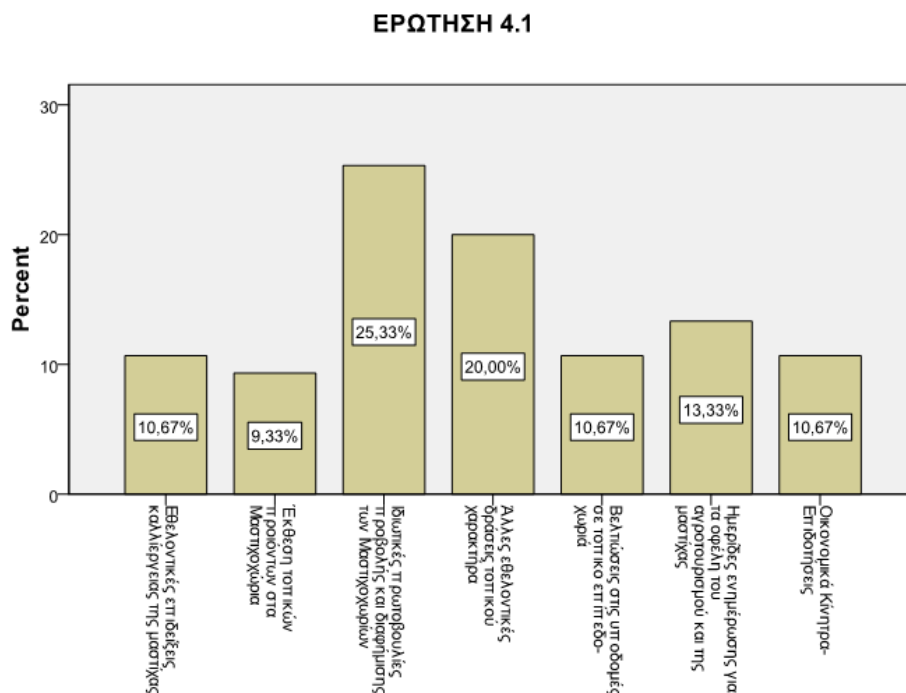
Ερώτηση 3.3: Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών;

Διάγραμμα 8.33: Ο βαθμός επάρκειας των δράσεων των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα οι περισσότεροι ερωτηθέντες (38,67%) αξιολόγησαν τις δράσεις των φορέων ουδέτερες ενώ το 32% και 21,33% χαρακτήρισαν τον βαθμό και την αποτελεσματικότητα των δράσεων λίγο και μηδαμινό αντίστοιχα. Μόνο το 8% του πληθυσμού απάντησε θετικά στην ερώτηση αξιολογώντας τον βαθμό δράσεων των φορέων ως μεγάλο.

Ερώτηση 4.1: Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων

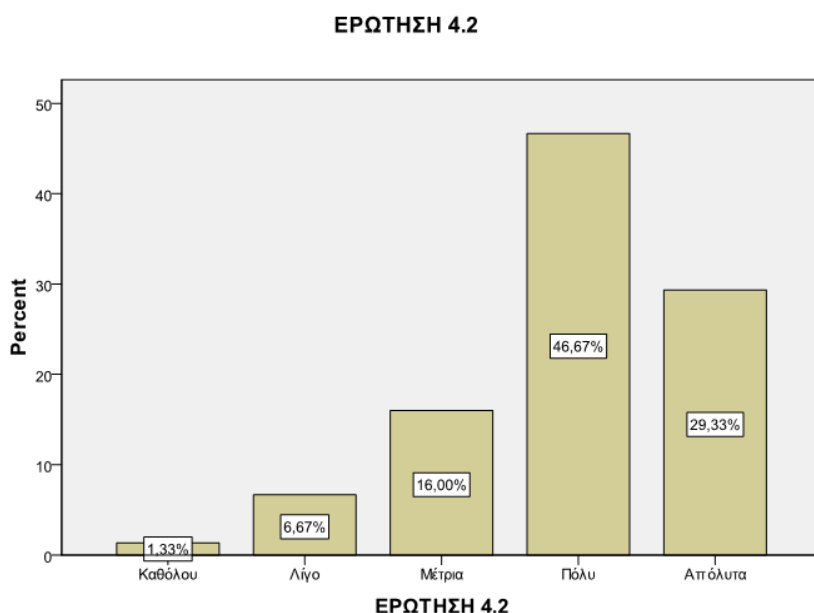
Διάγραμμα 8.34: Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων

Η παραπάνω ερώτηση είναι μια από τις κοινές και σημαντικότερες ερωτήσεις των δύο ερωτηματολογίων της πρωτογενούς έρευνας. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων δηλαδή το 25,33% διαπιστώνοντας την αδυναμία των φορέων να συμβάλλουν στην ανάπτυξη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων, πρότεινε ως μέτρο πολιτικής την ύπαρξη ιδιωτικών πρωτοβουλιών και διαφήμισης της περιοχής από επιχειρήσεις και οργανισμούς. Επιπλέον ένα μεγάλο ποσοστό (20%) επισήμανε την αναγκαιότητα υλοποίησης εθελοντικών δράσεων τοπικού χαρακτήρα στην εν λόγω περιοχή. Επίσης το 13,33% των ερωτηθέντων σημείωσε την ανάγκη ύπαρξης ενημερωτικών ημερίδων ενημέρωσης για τα οφέλη του αγροτουρισμού και της μαστίχας. Ακόμη προτάθηκαν ως μέτρα πολιτικής, οι επιδοτήσεις και τα οικονομικά κίνητρα καθώς και εθελοντικές επιδείξεις

καλλιέργειας της μαστίχας σε επισκέπτες το καλοκαίρι από ντόπιους αγρότες, σε ποσοστά 10,67%.

Ερώτηση 4.2: Θεωρείτε υλοποιήσιμο το ακόλουθο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων;

- Δημιουργία παραδοσιακών καταλυμάτων
- Δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (καλλιέργεια, παραγωγή μαστίχας)
- Πεζοπορίες, περίπατοι και εξορμήσεις στα Μαστιχοχώρια του νησιού
- Γαστρονομικός τουρισμός και γευσιγνωσία των τοπικών προϊόντων
- Μαθήματα μαγειρικής με κύριο συστατικό τη μαστίχα

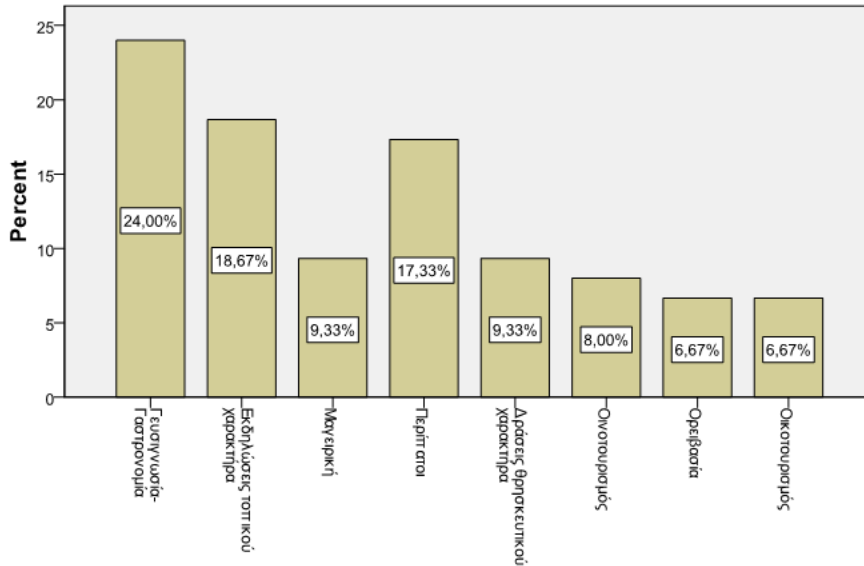

Διάγραμμα 8.35: Βαθμός υλοποίησης του προτεινόμενου αγροτουριστικού μοντέλου

Σχεδόν το 50% του πληθυσμού και συγκεκριμένα το 46,67% απάντησε ότι είναι πολύ μεγάλος ο βαθμός υλοποίησης του προτεινόμενου μοντέλου ενώ το 29,33% απάντησα απόλυτα. Αντίθετα μόνο το 6,67% απάντησε αρνητικά θεωρώντας τον βαθμό υλοποίησης μικρό ενώ το 16% είχε ουδέτερη στάση.

Ερώτηση 4.3: Με ποιες άλλες δραστηριότητες/συνέργειες, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσε να συνδυαστεί η μαστίχα (π.χ. γευσιγνωσία, εκδηλώσεις τοπικού χαρακτήρα, οικοτουρισμός κλπ);

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3

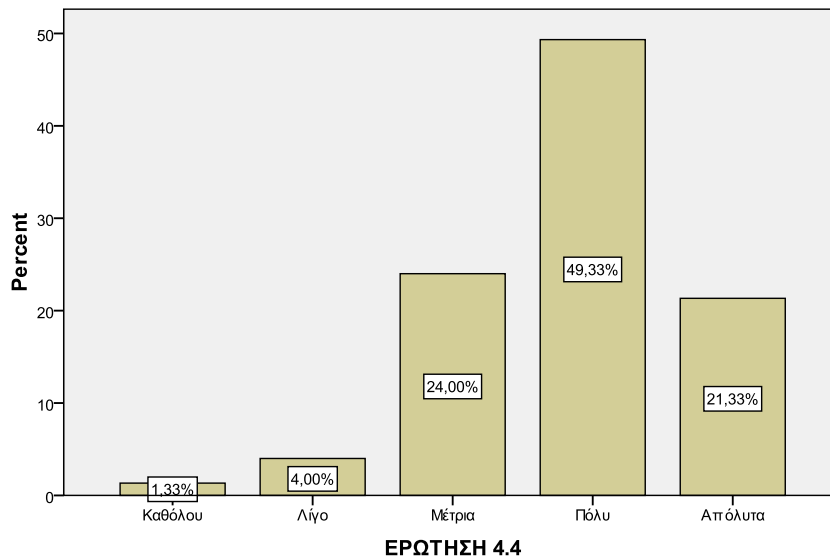
ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3

Διάγραμμα 8.36: Πιθανές συνέργειες του αγροτουρισμού με άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα το 24% των ερωτηθέντων πρότεινε τον γαστρονομικό τουρισμό και τη γεωσιγνώσια ως πιθανή συνέργεια του αγροτουρισμού. Στη συνέχεια το 18,67% πρότεινε συνέργεια του αγροτουρισμού μαζί με εκδηλώσεις τοπικού χαρακτήρα όπως παραδοσιακούς χορούς κλπ. Επίσης ένα υψηλό ποσοστό (17,33%) θα ήθελε τον περιπατητικό τουρισμό ως πιθανή συνέργεια με τον αγροτουρισμό. Τέλος παρατηρώντας το διάγραμμα φαίνεται μια ποικιλία απαντήσεων από τους ερωτηθέντες και ίδια περίπου ποσοστά, όπως την μαγειρική και τις δράσεις θρησκευτικού χαρακτήρα σε ποσοστό 9,33%, τον οινοτουρισμό σε ποσοστό 8% και τη ορειβάσια και τον οικοτουρισμό σε ποσοστό 6,67%. Όλα τα παραπάνω δείχνουν τις μεγάλες προοπτικές συνέργειες του αγροτουρισμού με άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού στη Χίο.

Ερώτηση 4.4: Θεωρείτε σημαντικό τον ρόλο του Πανεπιστημίου Αιγαίου, (Προπτυχιακό και Μεταπτυχιακό Τμήμα Τουρισμού), στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία;

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4

Διάγραμμα 8.37: Ο ρόλος του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία

Από το παραπάνω διάγραμμα φαίνεται η θετική αντιμετώπιση για τη συμβολή του Πανεπιστημίου Αιγαίου στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία. Συγκεκριμένα σχεδόν το μισό μέρος του πληθυσμού (49.33%) το δείγματος θεωρεί πολύ σημαντικό τον ρόλο του Πανεπιστημίου, ενώ το 21,33% του δείγματος τον αξιολόγησε ως απόλυτα σημαντικό. Αντίθετα το 24% επέλεξε να κρατήσει ουδέτερη στάση ενώ μόνο το 4% και 1,33% απάντησαν αρνητικά στην παρούσα ερώτηση. Τα υψηλά ποσοστά δείχνουν την θετική επίδραση που μπορεί να έχουν τα τμήματα Τουρισμού στην καλλιέργεια τουριστικής παιδείας των κατοίκων. Συγκεκριμένα οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι το Πανεπιστήμιο θα μπορέσει μέσω εξειδικευμένου και καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού να στελεχώσει ξενοδοχειακές μονάδες και όχι μόνο μεταδίδοντας την αξία σωστής τουριστικής συμπεριφοράς προς τον επισκέπτη. Επίσης οι ερωτηθέντες επισήμαναν ότι μέσω του Πανεπιστημίου θα μπορέσουν να εφαρμοστούν καινοτομικές μέθοδοι για την προβολή και διαφήμιση του τόπου. Τέλος τόνισαν ότι θα μπορέσουν να πραγματοποιηθούν ενημερωτικές ημερίδες σε συνεργασία με άλλες τουριστικές σχολές της χώρας μέσω εξειδικευμένων ανθρώπων με θέμα την αξία τουριστικής παιδείας και νοοτροπίας για τον επισκέπτη αλλά και για τα οφέλη και τις προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού σε ένα προορισμό.

8.3 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων

Στην παραπάνω ενότητα παρουσιάσθηκε μια εννοιολογική συσχέτιση μεταξύ πολλών ερωτήσεων και στα δύο ερωτηματολόγια η οποία αποτυπώθηκε μέσα από την ταύτιση των ποσοστών ανάμεσα σε ερωτήσεις που συνδεόταν με βάση το είδος και τη σημασία τους. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιασθεί η συσχέτιση μέσω το προγράμματος SPSS και του συντελεστή συσχέτισης μέσω της διμεταβλητής ανάλυσης (Bivariate Analysis) η οποία εξετάζει τη σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών. Ένα παράδειγμα διμεταβλητής συσχέτισης είναι ο Συντελεστής Συσχέτισης (Pearson's Correlation) Χρησιμοποιείται για την μέτρηση του βαθμού εξάρτησης ή την συσχέτιση της συμμεταβολής που υπάρχει μεταξύ των τυχαίων μεταβλητών X και Y. Συσχέτιση δε σημαίνει σχέση ή αιτιότητα, αλλά εμφάνιση ταυτόχρονη ή με την ίδια ή αντίθετη φορά.

- θετική συσχέτιση: μεγαλώνει το ένα – μεγαλώνει και το άλλο, μικραίνει το ένα – μικραίνει και το άλλο (π.χ.)
- αρνητική συσχέτιση: μεγαλώνει το ένα – μικραίνει το άλλο

Ο συντελεστής του Pearson είναι συντελεστής γραμμικής συσχέτισης, συμβολίζεται με r και παίρνει τιμές από -1 έως 1 ($-1 \leq r \leq 1$). Χρησιμοποιείται σε ποσοτικές μεταβλητές.

- -1 έως -0,5 θεωρούμε ότι είναι υψηλός αρνητικός συντελεστής συσχέτισης
- - 0,5 έως - 0,2: θεωρούμε ότι είναι χαμηλός αρνητικός συντελεστής συσχέτισης
- - 0,2 έως 0,2: θεωρούμε ότι ο συντελεστής συσχέτισης είναι μηδενικός
- 0,2 έως 0,5: θεωρούμε ότι είναι χαμηλός θετικός συντελεστής συσχέτισης
- 0,5 έως 1: θεωρούμε ότι είναι υψηλός θετικός συντελεστής συσχέτισης

Μέσα στα κελιά συχνά εμφανίζονται ένα ή δύο αστεράκια. Ένα αστεράκι * δηλώνει ότι η συσχέτιση είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 0,05. Δύο αστεράκια ** δηλώνουν ότι η συσχέτιση είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 0,01.

8.3.1 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων 1^{ου} ερωτηματολογίου

Πίνακας 3.1: Πόσα χρόνια ασχολείστε με την καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας;

	ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΗ
--	---------	---------	---------	---------	---------	---------

		2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7
ΕΡΩΤΗΣΗ2.1	Pearson Correlation	-0,030	,381**	0,003	-,156*	-0,097	-0,121
	Sig. (1-tailed)	0,360	0,000	0,485	0,031	0,124	0,074
	N	145	145	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
-0,090	0,027	0,101	-0,038	0,017	0,001	,164*
0,141	0,375	0,112	0,327	0,421	0,496	0,024
145	145	145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με την καλλιέργεια της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου, ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,381^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής συσχέτισης και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με την καλλιέργεια της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,156^{*}$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με την καλλιέργεια της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με το ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,164^{*}$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

Πίνακας 8.2: Το κύριο εισόδημά σας προέρχεται από τη μαστίχα;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.7
ΕΡΩΤΗΣΗ2.2	Pearson Correlation	-,467**	,307**	-0,067	0,059	0,042
	Sig. (1-tailed)	0,000	0,000	0,210	0,239	0,308
	N	145	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
0,023	0,014	-,206**	0,040	-0,013	-0,001	,142*
0,392	0,435	0,006	0,318	0,437	0,497	0,044
145	145	145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν το κύριο εισόδημα προέρχεται από την μαστίχα και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,467^{**}$) είναι χαμηλός αρνητικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση με το αν το κύριο εισόδημα προέρχεται από την μαστίχα και την ερώτηση σχετικά με το αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,307^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν το κύριο εισόδημα προέρχεται από την μαστίχα και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό επάρκειας της διαφήμισης της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,206^{**}$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν το κύριο εισόδημα προέρχεται από την μαστίχα και την ερώτηση σχετικά με το ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,142^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

Πίνακας 8.3: Ποιος είναι ο αριθμός των δέντρων που καλλιεργείτε;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.7
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.3	Pearson Correlation	-,521**	-0,055	-,198**	-,183*
	Sig. (1- tailed)	0,000	0,257	0,008	0,014
	N	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
-,200**	0,005	,216**	-0,039	0,047	-0,122	0,114
0,008	0,478	0,005	0,320	0,289	0,072	0,085
145	145	145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούνται και την ερώτηση σχετικά με το αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,521^{**}$) είναι υψηλός αρνητικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούνται και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό πρόθυμος διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,198^{**}$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούνται και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,183^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούνται και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,20^{**}$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση με τον αριθμό των δέντρων που καλλιεργούνται και την ερώτηση με τον βαθμό επάρκειας της διαφήμισης της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,216^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

Πίνακας 8.4: Χρησιμοποιείτε ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.7	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	Pearson Correlation	0,085	,184 [*]	,166 [*]	0,032	,182 [*]
	Sig. (1-tailed)	0,154	0,014	0,023	0,353	0,014
	N	145	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
-0,079	0,061	0,016	0,125	-,157 [*]
0,172	0,234	0,423	0,067	0,030
145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό πρόθυμος διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας

στους τουρίστες ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,184^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.

- Ανάμεσα στην ερώτηση αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,166^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,182^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση αν χρησιμοποιείται ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με το ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,157^*$) είναι μηδενικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01.

Πίνακας 8.5: Πόσο πρόθυμος είστε ώστε να προσφέρετε βιωματική εμπειρία στον τουρίστα;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.7	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	Pearson Correlation	,562**	,610**	-0,068	,409**
	Sig. (1-tailed)	0,000	0,000	0,209	0,000
	N	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
0,084	,180*	-0,023	0,085	0,090
0,157	0,015	0,391	0,155	0,140
145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό πρόθυμος διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες ο

συντελεστής συσχέτισης ($r=0,562^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση με τον βαθμό προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,610^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,409^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση με τον βαθμό προθυμίας βιωματικής εμπειρίας στον τουρίστα και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, EMX, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,180^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.6: Είστε πρόθυμος να διαθέσετε ένα μέρος των κτημάτων σας έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.7	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	Pearson Correlation	,716**	,455**	-,190*	0,007
	Sig. (1-tailed)	0,000	0,000	0,011	0,469
	N	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
0,035	-,155*	0,115	-0,024
0,337	0,031	0,084	0,388
145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό προθυμίας διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων ο συντελεστής

συσχέτισης ($r=0,716^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό προθυμίας διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,455^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση με τον βαθμό προθυμίας διάθεσης ενός μέρος των κτημάτων έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες και την ερώτηση για προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή. ο συντελεστής συσχέτισης ($r= -0,155^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.7: Θα επιθυμούσατε να συνεργαστείτε με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3
ΕΡΩΤΗΣΗ2.7	Pearson Correlation	,480**	-0,109	0,112	,172*
	Sig. (1- tailed)	0,000	0,096	0,090	0,019
	N	145	145	145	145

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
-0,089	,269**	-0,048
0,144	0,001	0,285
145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,480^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων

αγροκτημάτων και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,172^*$) είναι μηδενικός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01

- Ανάμεσα στην ερώτηση με τον βαθμό συνεργασίας με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,269^*$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.8: Πιστεύετε ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για εσάς, τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής σας για αγροτουριστικές επιδείξεις;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.8	Pearson Correlation	-,179*	0,098	0,017	-0,081	,439**	-0,101
	Sig. (1- tailed)	0,016	0,121	0,420	0,166	0,000	0,114
	N	145	145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις και την ερώτηση σχετικά με το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,179^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση το αν ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής του για αγροτουριστικές επιδείξεις και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,439^*$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.9: Να αναφέρετε τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

		ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	Pearson Correlation	-0,023	-0,064	0,030	-,145*	-,157*
	Sig. (1- tailed)	0,390	0,222	0,361	0,041	0,029
	N	145	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,145^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και την ερώτηση σχετικά με το ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,157^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.10: Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	Pearson Correlation	,259**	-0,042	,154*	0,080
	Sig. (1- tailed)	0,001	0,308	0,032	0,171
	N	145	145	145	145

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό επάρκειας της διαφήμισης της προβολής της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,259^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό επάρκειας της διαφήμισης της προβολής της μαστίχας και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των

Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,154^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.11: Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	Pearson Correlation	0,034	-0,059	0,093
	Sig. (1-tailed)	0,344	0,241	0,133
	N	145	145	145

- Η ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων παρουσιάζει συσχετίσεις με τις ερωτήσεις 2.5, 2.7 και 3.2 όπως αναφέρθηκαν παραπάνω ενώ με τις άλλες δεν παρουσιάζει κάποια στατιστική συσχέτιση.

Πίνακας 8.12: Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	Pearson Correlation	0,000	0,036
	Sig. (1-tailed)	0,499	0,335
	N	145	145

- Η ερώτηση σχετικά με τις προτάσεις και τα μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη πολιτικής στην εν λόγω περιοχή παρουσιάζει στατιστική συσχέτιση μόνο με την ερώτηση 2.6 όπως αναφέρθηκε παραπάνω ενώ με τις υπόλοιπες δεν παρουσιάζει καμία συσχέτιση.

Πίνακας 8.13: Θεωρείτε υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	Pearson Correlation	0,068
	Sig. (1-tailed)	0,207
	N	145

- Η ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το ακόλουθο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωριών παρουσιάζει στατιστική συσχέτιση με τις ερωτήσεις 2.7, 2.8, 3.1 και 3,2 όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Τέλος η ερώτηση σχετικά με το ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός παρουσιάζει στατιστικές συσχετίσεις με τις ερωτήσεις 2.1, 2.2, 2.4 και 3.1.

8.3.2 Στατιστική συσχέτιση ερωτήσεων 2^{ου} ερωτηματολογίου

Πίνακας 8.14: Θεωρείτε ότι είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.1	Pearson Correlation	,203*	,435**	,107	,040	,658**	,064
	Sig. (1- tailed)	,040	,000	,179	,366	,000	,293
	N	75	75	75	75	75	75

ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
,284**	,636**	-,250*	-,031	-,068	-,030
,007	,000	,015	,395	,281	,400
75	75	75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με το αν η μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,203^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,435^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο ο συντελεστής συσχέτισης

($r=0,658^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0,05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό επάρκειας της προβολής της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,284^{**}$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωριών ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,636^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση κατά πόσο είναι ανεπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με την αναφορά προτάσεων και μέτρων πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή ο συντελεστής συσχέτισης ($r= -0,250^{*}$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.15: Πιστεύετε ότι η μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.2	Pearson Correlation	,381**	,136	,374**	,342**	-,069
	Sig. (1-tailed)	,000	,122	,000	,001	,279
	N	75	75	75	75	75

ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
,126	,159	-,036	,129	-,123	-,064
,141	,086	,380	,135	,147	,293
75	75	75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου ο

συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,381^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το αν μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού και την ερώτηση σχετικά με την περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,347^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση με το αν μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,342^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.16: Σε ποιο βαθμό μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.3	Pearson Correlation	,137	,162	,459**	-,016	,164	,250*
	Sig. (1- tailed)	,120	,083	,000	,446	,080	,015
	N	75	75	75	75	75	75

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
-,288**	,437**	-,194*	,002
,006	,000	,048	,494
75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,459^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,250^*$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και την ερώτηση αναφορά προτάσεων και μέτρων πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή ο συντελεστής συσχέτισης ($r= -0,288^{**}$) χαμηλός αρνητικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,437^{**}$) χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό που μπορεί να συμβάλλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και την ερώτηση σχετικά με το ποιες άλλες δραστηριότητες/συνέργειες, θα μπορούσε να συνδυαστεί η μαστίχα (ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,194$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.17: Ποια είναι η συμβολή των φορέων (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, κτλ) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.4	Pearson Correlation	-,284**	,163	1	-,162	-,031
	Sig. (1- tailed)	,007	,082		,083	,395
	N	75	75	75	75	75

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
,076	-,231*	,069	,073
,258	,023	,277	,268
75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το ποια είναι η συμβολή των φορέων (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, κτλ) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες και την ερώτηση σχετικά με την περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια ο συντελεστής συσχέτισης ($r = -0,284^{**}$) είναι χαμηλός αρνητικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με το ποια είναι η συμβολή των φορέων (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, κτλ) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r = -0,234^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.18: Πόσο σημαντική είναι η περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 2.6	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3
ΕΡΩΤΗΣΗ 2.5	Pearson Correlation	,465**	-,162	1	,594**
	Sig. (1-tailed)	,000	,083		,000
	N	75	75	75	75

ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
-,088	,002	,032	-,024
,228	,492	,392	,420
75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με την περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια και την ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο ο συντελεστής συσχέτισης ($r = 0,465^{**}$) είναι υψηλός

θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

- Ανάμεσα στην ερώτηση περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,594^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.19: Σε ποιο βαθμό συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο;

		ΕΡΩΤΗΣΗ Η 3.1	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ Η 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ Η 2.6	Pearson Correlation	,163	,465 ^{**}	,586 ^{**}	-,284 ^{**}	-,026	-,111	-,012
	Sig. (1- tailed)	,082	,000	,000	,007	,413	,172	,460
	N	75	75	75	75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο και την ερώτηση με τον βαθμό επάρκειας της προβολής της μαστίχας ο συντελεστής συσχέτισης ($r=0,465^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,586^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.
- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό στον οποίο συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο και την ερώτηση σχετικά με την αναφορά προτάσεων και μέτρων πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή ο συντελεστής συσχέτισης ($r=-0,284^{**}$) είναι χαμηλός αρνητικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.20: Να αναφέρετε τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

		ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.1	Pearson Correlation	-,162	-,031	,076	-,231*	,069	,073
	Sig. (1- tailed)	,083	,395	,258	,023	,277	,268
	N	75	75	75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή και την ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r = -0,231^*$) είναι μηδενικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σημαντικότητας 0.01.

Πίνακας 8.21: Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.2	Pearson Correlation	,594**	-,088	,002	,032	-,024
	Sig. (1- tailed)	,000	,228	,492	,392	,420
	N	75	75	75	75	75

- Ανάμεσα στην ερώτηση σχετικά με τον βαθμό επάρκειας της προβολής της μαστίχας και την ερώτηση με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων ο συντελεστής συσχέτισης ($r = 0,594^{**}$) είναι υψηλός θετικός συντελεστής και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 0.05.

Πίνακας 8.22: Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ 3.3	Pearson Correlation	-,111	-,016	-,103	-,017
	Sig. (1- tailed)	,172	,445	,189	,443
	N	75	75	75	75

- Η ερώτηση σχετικά με το αν είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων παρουσιάζει στατιστικές

συσχετίσεις με τις ερωτήσεις 2.1, 2.3, 2.6 και 3.2 όπως φαίνεται από τους παραπάνω πίνακες ενώ με τις υπόλοιπες ερωτήσεις δεν έχει κάποια συσχέτιση.

Πίνακας 8.23: Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή. (Τρόποι και δράσεις της τοπικής κοινωνίας, ώστε να συνδράμει σε αγροτουριστικές πρωτοβουλίες μαστιχοπαραγωγών, π.χ. εθελοντική συνεισφορά, προβολή και διαφήμιση κ.α.)

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ 4.1	Pearson Correlation	-,124	,168	-,005
	Sig. (1-tailed)	,144	,074	,483
	N	75	75	75

- Η ερώτηση σχετικά με την αναφορά μέτρων και προτάσεων πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή παρουσιάζει στατιστικές συσχετίσεις με τις ερωτήσεις 2.1, 2.3, 2.6 όπως φαίνεται από τους παραπάνω πίνακες ενώ με τις υπόλοιπες ερωτήσεις δεν παρουσιάζει στατιστική συσχέτιση.

Πίνακας 8.24: Θεωρείτε υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωριών;

		ΕΡΩΤΗΣΗ 4.3	ΕΡΩΤΗΣΗ 4.4
ΕΡΩΤΗΣΗ 4.2	Pearson Correlation	-,102	,077
	Sig. (1-tailed)	,193	,256
	N	75	75

- Η ερώτηση σχετικά με το αν είναι υλοποιήσιμο το προτεινόμενο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωριών συσχετίζεται στατιστικά με τις ερωτήσεις 2.3 και 3.1 ενώ με τις υπόλοιπες δεν έχει κάποια συσχέτιση. Τέλος η ερώτηση σχετικά με το ποιες άλλες δραστηριότητες/συνέργειες, θα μπορούσε να συνδυαστεί η μαστίχα συσχετίζεται στατιστικά με τις ερωτήσεις 2.3 και 2.4 ενώ η ερώτηση σχετικά με το πόσος σημαντικός είναι ο ρόλος του Πανεπιστημίου Αιγαίου, (Προπτυχιακό και Μεταπτυχιακό Τμήμα Τουρισμού), στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία δεν συσχετίζεται με καμία ερώτηση.

8.4 Αξιοπιστία δείγματος

Το δείγμα της δευτερογενούς έρευνας αφορά 230 συνολικά ερωτώμενους εκ των οποίων οι 145 είναι μαστιχοπααραγωγοί και οι 75 άτομα που εργάζονται σε φορείς της Χίου. Σε αυτή την ενότητα θα αναφερθεί η έννοια της αξιοπιστίας ενός δείγματος και ο δείκτης μέσα από τον οποίο υπολογίστηκε από το στατιστικό πρόγραμμα SPSS. Η αξιοπιστία είναι ο συσχετισμός μιας μεταβλητής, ενός παράγοντα, ή ενός μοντέλου με κάτι υποθετικό που μετρά αληθινά αυτό που επιθυμείται να μετρηθεί. Η αξιοπιστία μπορεί να οριστεί ως ο βαθμός στον οποίο οι μετρήσεις είναι απαλλαγμένες από σφάλματα και επομένως παρέχουν συνεπή αποτελέσματα. Ο Cronbach alpha είναι ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος από τους δείκτες αξιοπιστίας και είναι γενικά αποδεκτό ότι η τιμή του πρέπει να είναι μεγαλύτερη του 0.7. Ο δείκτης αυτός μπορεί να ερμηνευθεί ως ο συσχετισμός του χρησιμοποιούμενου παράγοντα με τους πιθανούς άλλους παράγοντες που μετρούν το ίδιο πράγμα και που χρησιμοποιούν τον ίδιο αριθμό μεταβλητών. Επίσης η τιμή του δείκτη αυξάνεται με την αύξηση των μεταβλητών σε ένα παράγοντα, μέθοδος η οποία ακολουθείται από πολλούς ερευνητές για να ωθήσουν την τιμή του δείκτη σε ένα αποδεκτό επίπεδο.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι ο δείκτης α έχει δεχθεί αυστηρή κριτική, διότι η εφαρμογή του έχει αυστηρές προϋποθέσεις, οι οποίες δύσκολα πληρούνται στην πράξη, αλλά και δύσκολα μπορεί να αξιολογηθεί εάν πληρούνται.

Από το κεντρικό μενού του προγράμματος SPSS επιλέχθηκαν τα εξής βήματα: **Analyze** → **Scale** → **Reliability analysis**. Στο παράθυρο διαλόγου διαλέξαμε και μεταφέραμε στο πλαίσιο **Items** τις μεταβλητές που ήταν απαραίτητες για τον έλεγχο.

Πίνακας 8:25: Αξιοπιστία δείγματος

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,578	28

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται η τιμή του συντελεστή Cronbach η οποία είναι 0.578 και σύμφωνα με την θεωρία δεν είναι αποδεκτή ωστόσο πλησιάζει το αποδεκτό όριο. Η τιμή αυτή πιθανώς να οφείλεται στην επανάληψη των απαντήσεων καθώς τα δύο ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν περιλάμβαναν κοινές ερωτήσεις από το σύνολο των ερωτήσεων (N) που ήταν 28. Επίσης η τιμή του δείκτη ίσως να οφείλεται στον άνισο καταμερισμό των απαντήσεων σε πολλές ερωτήσεις της έρευνας όπως παρατηρήθηκε στο παραπάνω μέρος του υπάρχοντος κεφαλαίου.

8.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας για την παρούσα διπλωματική και εξήχθησαν αποτελέσματα από την στατιστική ανάλυση των δεδομένων από τα δύο ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν. Τα αποτελέσματα προήλθαν μέσα από την περιγραφική στατιστική, δηλαδή την παράθεση αποτελεσμάτων μέσω διαγραμμάτων και μέσω της διμεταβλητής στατιστικής και την εξαγωγή πινάκων συσχετίσεων μεταξύ των ερωτήσεων. Ανάμεσα στα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την επεξεργασία των δεδομένων ήταν μεταξύ άλλων η ταύτιση της ηλικίας και του επιπέδου μόρφωσης των ερωτηθέντων με ερωτήσεις που απαιτούσαν κριτική σκέψη και γνώση επί του θέματος όπως οι ερωτήσεις 3.1(Οι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή) και 4.1 (Προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή) από το 1^ο ερωτηματολόγιο και αντίστοιχα στο 2^ο ερωτηματολόγιο. Επιπλέον σε πολλές ερωτήσεις με εννοιολογική σύνδεση παρατηρήθηκε η ίδια τάση για απάντηση λόγω της κρίσης του κάθε ερωτώμενου. Για παράδειγμα στις ερωτήσεις 3.2 (Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας) και 3.3 (Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, ΕΜΧ, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων) από το 1^ο ερωτηματολόγιο οι απαντήσεις στη πρώτη ερώτηση είχαν την ίδια τάση για απάντηση καθώς και περίπου τα ίδια ποσοστά. Ωστόσο αυτή η εννοιολογική σύνδεση δεν συνεπάγεται και στατιστική σύνδεση καθώς ανάμεσα στην ερώτηση 3.2 και την ερώτηση 3.3 ο συντελεστής συσχέτισης ($r= 0,259^{**}$) είναι χαμηλός θετικός συντελεστής. Αναλυτικότερα συμπεράσματα θα ακολουθήσουν στο επόμενο κεφάλαιο.

9ο Κεφάλαιο

Συμπεράσματα και μέτρα πολιτικής

9.1 Εισαγωγή

Στο παρόν και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής γίνεται παρουσίαση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση του θεωρητικού και του εμπειρικού μέρους της έρευνας. Η παράθεση συμπερασμάτων δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να εστιάσει την προσοχή του στα σημαντικότερα αποτελέσματα που προέκυψαν από μια πρωτογενή και δευτερογενή έρευνα. Τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από τις δύο έρευνες της παρούσας διπλωματικής παρουσιάζουν μια σειρά από αποτελέσματα και εξάγουν πληροφορίες στον αναγνώστη για μια σειρά από θέματα που αφορούν το νησί της Χίου όπως την τουριστική πραγματικότητα που επικρατεί, τις δυνατότητες του νησιού για εναλλακτικό τουρισμό και τη συμβολή του ντόπιου πληθυσμού και των τοπικών φορέων στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής κουλτούρας και ενός βιώσιμου τουριστικού μοντέλου με βάση τον αγροτουρισμό και την μαστίχα.

9.2 Συμπεράσματα θεωρητικού μέρους

- Ο τουρισμός αποτελεί μια σημαντική ή τη σημαντικότερη συνιστώσα της οικονομίας για μια χώρα. Δύο από τις σημαντικότερες μορφές τουρισμού αποτελούν ο μαζικός και ο εναλλακτικός τουρισμός. Ο μαζικός τουρισμός τα γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο σήμερα οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού διαδραματίζουν ένα όλο ένα και πιο σημαντικό ρόλο και επιφέρουν περισσότερες θετικές επιπτώσεις από τον μαζικό τουρισμό. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν το μέσο για την ανάπτυξη της οικονομίας τόσο συνολικά για τη χώρα όσο και για την τοπική οικονομία της κάθε περιοχής.
- Σήμερα μια από τις σημαντικότερες και ανερχόμενες μορφές τουρισμού είναι ο αγροτουρισμός ο οποίος απευθύνεται στους κατοίκους της υπαίθρου, στο φυσικό περιβάλλον και στην τόνωση της αγροτικής ζωής ώστε να σταματήσουν να ερημώνουν τα ορεινά χωριά και οι μειονεκτικές περιοχές της

Ελλάδας, που για διάφορους λόγους δεν είχαν μέχρι πρόσφατα ευκαιρία ανάπτυξης και αξιοποίησης.

- Ο αγροτουρισμός παρουσιάζει διαρκώς αυξανόμενη ανάπτυξη στην Ευρώπη, στην Ελλάδα αλλά και σ όλο τον κόσμο. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο γίνεται μια προσπάθεια ενίσχυσης του αγροτουρισμού με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της υπαίθρου και την αντιμετώπιση καιρίων προβλημάτων της όπως η ερήμωση της υπαίθρου και η μείωση της αγροτικής παραγωγής σε συνδυασμό με την μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.
- Συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που αναλύθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, παρατηρήθηκε ότι ενώ σε χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, το κράτος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού, αλλά και στην προώθηση του αγροτουριστικού προϊόντος, στην Ελλάδα η πρωτοβουλία ήταν αρχικά ιδιωτική και δεν υπήρχε συνεργασία μεταξύ των ιδιοκτητών των αγροτουριστικών καταλυμάτων.
- Σε γενικές γραμμές, η αφετηρία του αγροτουρισμού δεν ήταν ταυτόχρονη στις διάφορες χώρες της Ευρώπης και εντοπίζεται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα και γενικότερα στις χώρες της Μεσογείου εμφανίζεται με μια χρονική υστέρηση, ενώ στην Βόρεια Ευρώπη τοποθετείται στην δεκαετία του '50.
- Επιπλέον ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα ήταν ότι οι μορφές αγροτουρισμού που επικρατούν σε πολλές χώρες δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστούν στην Ελλάδα, λόγω της μη διάθεσης μεγάλων αγροκτημάτων αλλά και άλλων γεωγραφικών ιδιομορφιών και πολιτιστικών γνωρισμάτων της. Ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα συνδέθηκε με τη διαμονή σε κάποιο ξενώνα και δεν αναπτύχθηκε σύμφωνα με το κεντροευρωπαϊκό πρότυπο, αλλά βάσει του διαχωρισμού του τόπου κατοικίας από τον τόπο της αγροτουριστικής εγκατάστασης.
- Πιο συγκεκριμένα συμπεραίνεται ότι το μοντέλο του αγροτουρισμού που ανταποκρίνεται περισσότερο στα ελληνικά δεδομένα είναι γνωστό ως "Bed and Breakfast".
- Γενικότερα στη χώρα μας θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα εξειδικευμένο μοντέλο αγροτουρισμού για κάθε περιοχή λόγω της μεγάλης ποικιλομορφίας και αφθονίας σε φυσικούς πόρους όπως όμορφα και ιδιαίτερα τοπία, με πλούσιο μορφολογικό περιβάλλον, που αν αξιοποιηθούν κατάλληλα, θα

αναδειχθεί η μοναδικότητα της κάθε περιοχής που είναι το κλειδί της επιτυχίας για τον αγροτουρισμό.

- Μια από τις περιοχές που χρήζουν ιδιαίτερης αξιοποίησης αναδεικνύοντας την μοναδικότητα ενός προϊόντος και ενός προορισμού, είναι η Χίος με την μαστίχα.
- Η μαστίχα αποτελεί ένα μοναδικό προϊόν, το οποίο έχει ένα μεγάλο εύρος χρήσεων και ρόλων. Ένας από τους σημαντικότερους είναι ο ιατρικός της ρόλος. Συγκεκριμένα η μαστίχα εφαρμόζεται σε παθήσεις του πεπτικού συστήματος ενώ μέσα από τελευταίες έρευνες έχει τονιστεί η σημαντικότητα της στην καταπολέμηση καρκινικών κυττάρων.
- Το μεγάλο εύρος των ιδιοτήτων της μαστίχας δίνει ένα σημαντικό εμπορικό πλεονέκτημα στην εγχώρια οικονομία. Η μαστίχα καταδεικνύει όχι μόνο την τοπική πολιτιστική κουλτούρα του νησιού, αλλά αποτελεί σημαντικό οικονομικό πόρο των κατοίκων ιδιαίτερα της νότιας Χίου. Παράλληλα διαδραματίζει και δεσπίζοντα ρόλο ως τοπικό πολιτισμικό κεφάλαιο. Επιπλέον η μαστίχα αποτελεί συνδυαστικό στοιχείο της παράδοσης με τις συνήθειες της σύγχρονης εποχής, με το εύρος των διαστάσεων της να συνθέτει ένα συμβολικό περιβάλλον στο νησί και να ενισχύει τη θέση του προϊόντος στην αγορά.
- Τα στοιχεία πολιτισμού που φέρει αυτό το μοναδικό προϊόν προέρχονται από τα βιώματα του ντόπιου πληθυσμού με το πέρασ των αιώνων. Επιπλέον η συμβολή της μαστίχας είναι σημαντική και στον τουρισμό τόσο από την πλευρά της διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων όσο και από την πλευρά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός. Η μαστίχα αποτελεί σημαντικό περιουσιακό στοιχείο της Χίου, για την προσέλκυση τουριστών, και κατ' επέκταση για την τουριστική ανάπτυξη του νησιού.
- Ιδιαίτερη μνεία στη διαχείριση της μαστίχας διαδραματίζει η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Ένας από τους σημαντικότερους ρόλους της Ένωσης είναι η εφαρμογή των προτύπων ποιότητας καθώς και η οικονομική διαχείριση των προϊόντων της μαστίχας. Ο ρόλος του συγκεκριμένου φορέα διαχείρισης του μοναδικού αυτού προϊόντος της Χίου και οι συνεχείς προσπάθειες του τον καθιστούν πλέον ως τον σημαντικότερο οικονομικό φορέα στο νησί λαμβάνοντας υπόψιν και την ιδιαίτερα δύσκολη οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η χώρα μας.

- Μέσα από την παρούσα εργασία συμπεραίνεται ότι τα ειδικά πλεονεκτήματα της μαστίχας ως φυτό θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο εστίασης των τοπικών φορέων όσον αφορά τον προσδιορισμό της τουριστικής ταυτότητας του νησιού και γενικότερα στην υλοποίηση στρατηγικών ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας μέσω και της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Το νησί έχει μεγάλη ιστορία και διαθέτει πολλά αξιοθέατα από ιστορικούς χώρους και μνημεία μέχρι τις παραλίες και τα χωριά με την υπέροχη φυσική ομορφιά του τόπου που μπορεί να επισκεφθεί ο καθένας. Μέσω της εκμετάλλευσης των παραπάνω πλεονεκτημάτων η ανάπτυξη του τουρισμού κρίνεται απαραίτητη ως μέσο ανάσχεσης των προβλημάτων δημογραφικής και οικονομικής ύφεσης και των έντονων χωρικών και χρονικών ανισοτήτων. Καθοριστικής σημασίας κρίνεται η στενότερη διασύνδεση του τομέα με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες όπως η καλλιέργεια της μαστίχας.
- Η Χίος έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει ήπιες μορφές τουρισμού όπως τον αγροτουρισμό και τον οικοτουρισμό προσπαθώντας να φέρει πιο κοντά στην φύση τον επισκέπτη. Η ανάπτυξη αυτή πραγματοποιείται μέσω μεμονωμένων προσπαθειών από τοπικούς επιχειρηματίες, οι οποίες ωστόσο δεν είναι επαρκείς.
- Καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού παίζει το φυσικό περιβάλλον της εκάστοτε περιοχής, είτε είναι νησί είτε είναι κομμάτι της ηπειρωτικής χώρας. Η Χίος αποτελεί σταυροδρόμι μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, είναι το μοναδικό μέρος στον κόσμο που αναπτύσσετε η καλλιέργεια μαστίχας. Ο συνδυασμός αυτής της καλλιέργειας μαζί με τις ομορφιές στο φυσικό περιβάλλον του νησιού και τη διαχρονική παραδοσιακή κουζίνα συνθέτουν ένα μείγμα υψηλών προδιαγραφών για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού.
- Ο τοπικός σχεδιασμός που ακολουθεί το νησί θα πρέπει να διαφοροποιηθεί και να υλοποιηθεί σε εκ νέου τοπικό επίπεδο. Αυτό το επίπεδο περιλαμβάνει μια ομάδα τουριστικών περιοχών που χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφορές σχετικά με την έκτασή τους, αλλά και από την ένταξή τους στην ίδια διοικητική περιφέρεια (περιφέρεια, νομός, επαρχία). Μέσα από την παρούσα διπλωματική προκύπτει το γενικό συμπέρασμα ότι είναι απαραίτητη η ανάδειξη ενός διαφορετικού προϊόντος και μιας διαφορετικής εικόνας του νησιού μέσα από την ανάδειξη των μοναδικών στοιχείων της φύσης και ειδικά της μαστίχας.

- Η νέα τουριστική εικόνα της Χίου θα πρέπει ακολουθώντας τις σύγχρονες τάσεις της τουριστικής ζήτησης, να ξεφύγει από την αδιάφορη και αρκετά τυποποιημένη εικόνα του μαζικού τουρισμού και να οικοδομήσει μια νέα τουριστική εικόνα ενός προορισμού με περισσότερες πτυχές, όσον αφορά στις θεματικές ενότητες ενδιαφερόντων που μπορεί να ικανοποιήσει. Η τουριστική της εικόνα θα πρέπει να συνδυάζει τις ιδιαιτερότητες που διαθέτει το νησί, στην συγκεκριμένη περίπτωση τα τοπικά προϊόντα και εδέσματα και να τις αντιστοιχεί με τα ενδιαφέροντα του εν δυνάμει τουρίστα, ώστε να προκαλέσει την προσοχή του.
- Η Χίος θα πρέπει να αξιοποιήσει τους φυσικούς της πόρους της προωθώντας τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός με στόχο να προσεγγίσει τουρίστες υψηλότερου εισοδηματικού επιπέδου και να προφυλάξει τους πόρους της από τη μη ισόρροπη ανάπτυξη που προωθεί ο μαζικός τουρισμός. Για την ανάπτυξη, όμως ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού χρειάζεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης για τη Χίο. Προβλήματα όσον αφορά την ανάπτυξη του τουρισμού εντοπίζονται στις ανεπαρκείς υποδομές, στην ελλιπή εκπαίδευση και κατάρτιση αυτών που ασχολούνται με τον τουρισμό καθώς και στην έλλειψη τουριστικής συνείδησης.

9.3 Συμπεράσματα εμπειρικού μέρους

- Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων μαστιχοπαραγωγών προήλθε το συμπέρασμα ότι για την παραγωγή της μαστίχας δεν απαιτείται κάποιο ιδιαίτερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο καθώς η τεχνογνωσία για την καλλιέργεια της μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, αποτελώντας μια ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης παραγωγικής διαδικασίας σε σχέση με άλλες αγροτικές διαδικασίες.
- Ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την πρωτογενή έρευνα είναι η όλο και μεγαλύτερη προσέλκυση όλο και περισσότερων νέων στην παραγωγή και ενασχόληση με τα προϊόντα της μαστίχας. Οι βασικότεροι λόγοι για την στροφή αυτή είναι οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται από την μοναδικότητα του προϊόντος αυτού.
- Η ενασχόληση με τη μαστίχα θεωρείται μια ιδιαίτερα επίπονη αλλά και επικερδής παραγωγική διαδικασία, η οποία όμως έχει υψηλά λειτουργικά κόστη με υψηλότερα τα ημερομίσθια των εργατών. Ωστόσο σημαντική

παράμετρος μέσα από την οποία εξαρτάται το ύψος των αμοιβών αυτών αποτελεί ο αριθμός των δέντρων που καλλιεργεί ο κάθε μαστιχοπαραγωγός, καθώς όσο περισσότερα μαστιχόδεντρα καλλιεργούνται, τόσο περισσότερα άτομα απαιτούνται.

- Επιπλέον ένα σημαντικό συμπέρασμα που προέκυψε από την εμπειρική έρευνα είναι διατήρηση της παραγωγικής διαδικασίας της μαστίχας σε οικογενειακό πλαίσιο καθώς μέσα από αυτό μεταδίδονται οι γνώσεις και η τεχνογνωσία που απαιτεί η καλλιέργεια της.
- Μέσα από την έρευνα επίσης εμφανίζεται μια αλλαγή στην μέχρι σήμερα τουριστική νοοτροπία των κατοίκων της Χίου καθώς η προθυμία των μαστιχοπαραγωγών για βιωματική επαφή με τους τουρίστες αποδεικνύει την σημασία του εναλλακτικού τουρισμού και συγκεκριμένα του αγροτουρισμού για την τοπική οικονομία ιδιαίτερα όταν συνδυάζεται με τοπικές παραγωγικές διαδικασίες όπως η καλλιέργεια της μαστίχας.
- Σημαντικός παράγοντας για τους μαστιχοπαραγωγούς αποτελεί η φορολογία για το προϊόν της μαστίχας, γεγονός που λειτουργεί ανασταλτικά στην επιθυμία των παραγωγών για περαιτέρω αξιοποίηση χερσαίων κτημάτων και συνεπώς μεγαλύτερη παραγωγή μαστίχας, η οποία θα μπορούσε να διατεθεί για αγροτουριστικές επιδείξεις σε τουρίστες.
- Ένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα από τη πρωτογενή έρευνα έδειξαν ότι ο τουρισμός και κατ' επέκταση οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δεν έχουν αναπτυχθεί αρκετά στο νησί καθώς δεν υπήρξε και δεν υπάρχει τουριστικός σχεδιασμός με συγκεκριμένες στρατηγικές για μια στοχευμένη τουριστική κουλτούρα και παιδεία. Επιπλέον οι τάσεις φυγής των νέων ηλικιακά ατόμων από τα χωριά και το νησί γενικότερα λειτουργούν αποτρεπτικά στην δημιουργία επιχειρηματικών ιδεών που θα στηρίζονται στον εναλλακτικό τουρισμό και στην εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου και των τοπικών προϊόντων όπως η μαστίχα.
- Επιπλέον σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες που συνέβαλαν προς αυτή την κατεύθυνση είναι η απουσία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου και δράσεων για την προβολή και προώθηση του νησιού γεγονός που οφείλεται τόσο στην έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικών φορέων όσο και στην έλλειψη κονδυλίων για την οργάνωση της προώθησης του τουριστικού προϊόντος.
- Η διαφήμιση και το αποτελεσματικό marketing είναι κομβικοί παράγοντες για την αποτελεσματική προβολή ενός προορισμού και ιδιαίτερα για τη Χίο που

είναι ένας μη τουριστικά κορεσμένος προορισμός. Τα αποτελέσματα της έρευνας εμφάνισαν την ανάγκη για καινοτομικό marketing και πρωτότυπα μέσα διαφήμισης τόσο από τους αρμόδιους φορείς τουρισμού του νησιού όσο και από τους επαγγελματίες τουρισμού.

- Ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εργασία ήταν το ότι ο αγροτουρισμός λόγω της φύσης του μπορεί να πραγματοποιήσει συνέργειες και με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που βασίζονται στην επαφή με τη φύση, τα τοπικά προϊόντα ενός τόπου και με την παράδοση και αυθεντικότητα του.
- Συγκεκριμένα ο αγροτουρισμός μπορεί να πραγματοποιήσει συνέργειες με τον γαστρονομικό τουρισμό καθώς μπορεί να συνδυαστεί μέσα από μια περιήγηση σε έναν αγροτικό προορισμό με δραστηριότητες όπως γευσιγνωσία τοπικών εδεσμάτων αυτού του τόπου. Ακόμη μπορεί να συνδυαστεί και με τη μορφή του οικοτουρισμού καθώς και στις δύο περιπτώσεις ο επισκέπτης αναζητάει την ψυχική του ηρεμία σε ανέγγιχτους προορισμούς που βρίσκονται κοντά στη φύση και σε αγροτικές περιοχές.
- Η μαστίχα και οι δραστηριότητες που μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω αυτής πρέπει να αποτελέσουν βασικά συστατικά στοιχεία της τουριστικής ταυτότητας της Χίου ως προορισμός, ενώ οι αρμόδιοι φορείς θα πρέπει να εντάξουν τον εναλλακτικό τουρισμό και ιδιαίτερα τον αγροτουρισμό στο τουριστικό προφίλ του νησιού.
- Η έρευνα ανέδειξε την σημασία του του Μουσείου Μαστίχας για την τοπική οικονομία και όχι μόνο. Συγκεκριμένα το Μουσείο Μαστίχας είναι ένα αναπτυξιακό εργαλείο της Χίου, το οποίο ευνοεί την τοπική οικονομία, την τοπική κοινωνία και τον τοπικό πολιτισμό. Είναι ένας ζωντανός οργανισμός που αλληλοεπιδρά με το περιβάλλον του και στηρίζει το πολιτισμό της μαστίχας και τον πολιτισμικό και αγροτικό τουρισμό.
- Επιπλέον το Μουσείο Μαστίχας έχει να επιτύχει να διασώσει, να καταγράψει και να αναδείξει τη μαστιχοκαλλιέργεια ως στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και της ταυτότητας της Χίου. Το Μουσείο Μαστίχας μέχρι σήμερα έχει καταφέρει να προτάσσει την τοπική ευημερία, και να φροντίζει για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χίου. Έτσι θα μπορέσει και στο μέλλον και συνδέσει τον πολιτισμό με τον τουρισμό, χωρίς όμως να αλλοτριώνει την αυθεντικότητα της Νότιας Χίου.
- Ένα ακόμα σημαντικό συμπέρασμα που εξήχθη μέσα από την έρευνα είναι η κομβικής σημασίας αξιοποίηση της λιμενικής εγκατάστασης των Μεστών το

οποίο αποτελεί από στρατηγικής πλευράς βασικό συστατικό για την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου μοντέλου για την ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή των Μαστιχοχωρίων.

- Μέσα από τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας προήλθε το συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι του νησιού έχουν αντιληφθεί την αναγκαιότητα για μεταστροφή από το μοντέλο του μαζικού τουρισμού το οποίο δεν μπορεί να υποστηρίξει το νησί εξαιτίας της έλλειψη καταλυμάτων, των υποδομών κλπ, σε ένα βιώσιμο μοντέλο που θα βασίζεται στην αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων όπως η μαστίχα και στον συνδυασμό αυτών με εναλλακτικά είδη τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός.
- Η δημιουργία ενός βιώσιμου και εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού που θα αλλάξει την τουριστική πραγματικότητα του νησιού απαιτεί την αρωγή των αρμόδιων φορέων μέσα από αποτελεσματικές δράσεις και πρωτοβουλίες, την επίδειξη τουριστικής παιδείας και κουλτούρας από τον ντόπιο προς τον τουρίστα- επισκέπτη και την μεγαλύτερη αξιοποίηση του Πανεπιστημίου με μεγαλύτερη ενεργή συμμετοχή των φοιτητών και με την παροχή καινοτόμων λύσεων και πρακτικών για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί.

9.4 Προτάσεις πολιτικής

Μετά την παράθεση των συμπερασμάτων είναι αναγκαίο να παρατεθούν ορισμένες προτάσεις πολιτική με στόχο την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στο νησί και την ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν:

- Δημιουργία τουριστικών πακέτων από το γραφείο τουρισμού που θα περιλαμβάνουν την μαστίχα, σε συνδυασμό με αγροτουριστικές δραστηριότητες και διαμονή σε αγροτουριστικά καταλύματα.
- Χάραξη μιας βιώσιμης τουριστικής πολιτικής και στρατηγικής που περιλαμβάνει την αξιοποίηση των φυσικών πόρων του νησιού και των εξαιρετικών τοπικών προϊόντων που παράγει όπως η μαστίχα.
- Ενίσχυση της συνεργασίας των ιδιωτικών (πχ Ιδιωτικού Φορέα Τουρισμού) και δημόσιων φορέων μέσα από συγκεκριμένα καθήκοντα και υποχρεώσεις.
- Στελέχωση των φορέων με εξειδικευμένα στελέχη με ειδικευση στον τουρισμό.
- Υψηλότερη χρηματοδότηση για την θέσπιση αποτελεσματικότερου marketing

- Διοργάνωση ενημερωτικών ημερίδων για τα οφέλη του αγροτουρισμού και τις προοπτικές ανάπτυξης του στη περιοχή των Μαστιχοχωριών.
- Σύναψη εποχικών συμβάσεων με άνεργους αγρότες που επιθυμούν να συνεργαστούν με τουριστικά γραφεία για την επίδειξη των σταδίων της καλλιέργειας της μαστίχας σε ενδιαφερόμενους τουρίστες, στην πραγματοποίηση αγροτουριστικών ξεναγήσεων, περιπάτων κλπ.
- Φοροελάφρυνση των μαστιχοπαραγωγών που συμμετέχουν σε αγροτουριστικές επιδείξεις σε τουρίστες αλλά και για την διάθεση ιδιωτικών τους κτημάτων σε τουριστικά γραφεία που επιδιώκουν τέτοιου είδους δραστηριότητες.
- Διεκδίκηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων από τους αρμόδιους φορείς με στόχο την εκμετάλλευση αγροτικών εκτάσεων για την δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή των Μαστιχοχωριών.
- Ανάπτυξη μοναδικών, ελκυστικών εμπειριών βιωματικού χαρακτήρα που λειτουργούν ως πρεσβευτές του Χιώτικου προϊόντος μέσω της αξιοποίησης στοιχείων της τουριστικής προσφοράς της Χίου όπως ιστορία, πολιτισμός, αξιοθέατα, περιβάλλον, προϊόντα, δραστηριότητες, παραδόσεις, διατροφή, τρόπο ζωής.
- Διοργάνωση τακτικών / εβδομαδιαίων ξεναγήσεων σε συνεργασία με τους επαγγελματίες του τουρισμού και τις ενώσεις τους, με στόχο την δημιουργία εμπειριών για τους επισκέπτες του νησιού.
- Δημιουργία Σχεδίου Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης (ΟΧΕ) για τα Μαστιχοχώρια προκειμένου να αναδειχθεί η 'μαστίχα' ως μοναδικό τοπικό προϊόν αλλά και το συνολικότερο πολιτιστικό απόθεμα του νησιού.
- Βελτίωση και αναβάθμιση των υπαρχόντων πόρων και υποδομών, σε συνεργασία με τους εκάστοτε ενδιαφερόμενους/εμπλεκόμενους φορείς.
- Αξιοποίηση των τοπικών πόρων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Προβολή της Χίου μέσα από σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία και ψηφιακά μέσα, ακολουθώντας τις παγκόσμιες και διεθνείς πρακτικές.
- Διαρκής αναζήτηση νέων αγορών και ομάδων-στόχων για τους προσφερόμενους τουριστικούς πόρους της Χίου με σκοπό την επέκταση της τουριστικής περιόδου και την άμβλυση της εποχικότητας.
- Συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και ειδικότερα με το τμήμα τουρισμού, με στόχο την άντληση πληροφορίας τόσο για τις διεθνείς τάσεις

της τουριστικής αγοράς όσο και την άντληση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού

- Συνδιοργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για εργαζόμενους και επαγγελματίες του τουρισμού αλλά και των υπολοίπων επαγγελματιών, με στόχο την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

9.5 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα διπλωματική μελετάει τη συμβολή του προϊόντος της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου και τονίζει την ανάγκη για τη δημιουργία ενός βιώσιμου και ολοκληρωμένου σχεδίου για την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής των Μαστιχοχωρίων μέσω της μαστίχας και όλων των δραστηριοτήτων και προοπτικών που μπορούν να πραγματοποιηθούν μέσω αυτής. Ωστόσο ορισμένες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα θα ήταν για παράδειγμα:

- Μια μελέτη για την συμβολή της μαστίχας στον ιατρικό τουρισμό του νησιού και στην εξέταση για τις προοπτικές ανάπτυξης του συγκεκριμένου είδους τουρισμού στη Χίο καθώς μια από τις σημαντικότερες ιδιότητες αυτού του προϊόντος είναι οι ιατρικές της δυνατότητες γεγονός που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για περαιτέρω έρευνα.
- Μια μελέτη σχετικά με την συμβολή της μαστίχας και των άλλων τοπικών προϊόντων όπως τα εσπεριδοειδή, το ούζο κλπ στην οικονομία του νησιού.

Βιβλιογραφία

Ελληνική:

Συγγράμματα και κεφάλαια σε συγγράμματα:

- Ανδριώτης, Κ. (2008), *Αειφορία και εναλλακτικός τουρισμός*, Εκδόσεις Σταμούλη ΑΕ.
- Αποστολόπουλος, Κ., Γιάγκου, Δ. (2005), *Ήπιες μορφές του τουρισμού* Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο .Αθήνα.
- Αποστολόπουλος Κ., Σδράλη Δ .(2016) ,*Εναλλακτικός και ήπιος τουρισμός υπαίθρου*, σελ.64
- Βαρβαρέσος, Σ. (2005). *Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές: η ελληνική πραγματικότητα* ,Αθήνα, Εκδόσεις: Προπομπός
- Βελισσαρίου Ε. *Διοίκηση Τουρισμού και Τουριστικών Επιχειρήσεων. Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, Τόμος Δ΄, Ε.Α.Π., Πάτρα 2000, σελ. 95-96.
- Βενετσανοπούλου Γ. Μ. (2006). *Η κρατική συμβολή στον τουρισμό. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ιστορική εξέλιξη – Θεσμικό πλαίσιο* .Αθήνα: Interbooks.
- Βενετσανοπούλου Γ.Μ, 2006, «*Η κρατική συμβολή στον τουρισμό*», έ.α. σελ. 176-178.
- Δεσύπρης, Γ. & Ξερούτσικου, Λ.,(1997). *Χίος Οινούσσεσ Ψαρά, Το μυροβόλο νησί*, Εκδόσεις Τουμπής, Κορωπί Αττικής ,σελ.20
- Έξαρχος - Γ. Καραγιάννης. (2004), *Αγροτουρισμός - Μοχλός για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Θεσσαλονίκη: Έκδοση Κέντρου Τεχνολογικής Έρευνας Κρήτης*,
- Ζολώτας, Γ.Ι., (1924), *Ιστορία της Χίου, Χρόνοι Ελληνικοί, Ρωμαϊκοί, Μακεδονικοί, Γενοατοκρατία, Τ.Β΄, Τύποις Π.Δ.* Εν Αθήναις Σακελλαρίου,
- Ζήγος Χ. (2008). *Αγροτουρισμός, Τον Απρίλιο το νέο θεσμικό πλαίσιο. Ελληνικά Καταλύματα*, 3, σελ. 15-17.
- Θωμόπουλος Ι, (2013) *Πελασγικά, ήτοι περί της γλώσσης των Πελασγών: Μέρος Δεύτερον*, Εκδόσεις Πελεκάνος, Αθήνα σελ. 228

- Ηγουμενάκης, Ν. and Κραβαρίτης, Κ. (2004). *Τουρισμός βασικές έννοιες*. Αθήνα: Εκδόσεις: Interbooks
- Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π. (1998). *Εισαγωγή Στον Τουρισμό*. Αθήνα: Interbooks.
- Καλδής Π., Θεοδωροπούλου Ε., Αλεξόπουλος Γ., Γιαννουζάκου Α., (2000), *Αγροτουρισμός και Ανάπτυξη*, Αθήνα: Έκδοση Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Καλλινικίδου, Α., (2017). *Μουσείο Μαστίχας Χίου – Οδηγός*, ΠΙΟΠ σελ. 41
- Κόκκαλης, Π., (1974), *Συμβολή εις την Ιστορία της Χίου*, Αθήνα, σελ. 20-21
- Κοκκώσης Χ και Π. Τσάρτας, (2019) «*Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*», σελ. 79-85, Εκδόσεις: Κριτική
- Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., Γκρίμπα. Ε., (2011), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και Προσφορά Νέων Προϊόντων Τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική.
- Λογοθέτη, Μ. Αγροτικός Τουρισμός(1988), *Μια Εναλλακτική Λύση*. Αθήνα ΑΤΕ
- Μπριασούλη Ελ.,(2000) *Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις*, Εξάντας,
- Οδηγός Καλής Πρακτικής. *Πορεία προς την αειφόρο αγροτική ανάπτυξη μέσω της σήμανσης του οικοτουρισμού*, PRISMA, Αθήνα (2005), σελ. 14-15.
- Σωτηριάδης, Μ., Φάρσαρη, Ι. (2009). *Εναλλακτικές και Ειδικές Μορφές Τουρισμού - Σχεδιασμός Management και Marketing*. Αθήνα: INTERBOOKS.
- Σφακιανάκης Μ., (2004), *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, ΕΛΛΗΝ, Αθήνα
- Σφακιανάκης Μ.Κ ,(2005), *Η αειφορική τουριστική ανάπτυξη και οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού* σελ. 30.

Άρθρα εφημερίδας:

- «Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις», 30 Ιουλίου 2014, *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 155, ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4276*
- Ντελέζος Κώστας, «Επανεκκίνηση για τον Αγροτουρισμό» Εφημερίδα: *Το Βήμα*, 27.10.2018,
- Βασιλική Θεοδωρίδου, (2017) «Αγροτουρισμός στην Ελλάδα: 10 καταλύματα φτιαγμένα για φυσιολάτρες» *magazine.trivago.gr* 20/10/2019
- Βασιλική Χρυσοστομίδου, (2019), «Έξοδος» εναλλακτικού τουρισμού στις αγορές», *Η Καθημερινή*, 16.04.2019

- Σοφία Κοντογιάννη,(2019), «Ο τουρισμός στο Βόρειο Αιγαίο: Αύξηση των Ευρωπαίων, μείωση των Τούρκων τουριστών» Tornos news, 06.02.2019

Ηλεκτρονικές πηγές:

- Θεόδωρος Αντωνόπουλος, 2017, *Χίος: Παράδοση, ωραίοι άνθρωποι και παραλίες με κρυστάλλινα νερά* -Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: https://www.lifo.gr/articles/travel_articles/153361 - Ανάκτηση στις 20/10/2019
- Κουσούνης, Σ. 2014. *Πώς ένα δίκτυο αγροτουριστικών καταλυμάτων νίκησε... την κρίση.* Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://www.kathimerini.gr/767508/article/oikonomia/epixeirhseis/pws-ena-diktyoagrotouristikwn-katalymatwn-nikhse-thn-krish>.Ανάκτηση στις 20/10/2019
- Παππάς Β. 2013. *Πρόγραμμα ΟΠΑΑΧ 2013: Ίδρυση & εκσυγχρονισμός επιχειρήσεων με 60% επιδότηση.* Ηλεκτρονική πρόσβαση στο :<http://epixeirein.gr/2013/03/04/oraax> Ανάκτηση στις 20/10/2019
- Σπανού, Μαρ., (2017, 09 Ιουλίου). *Μουσείο Μαστίχας: ένας χρόνος λειτουργίας.* Ηλεκτρονική πρόσβαση στο <http://www.aplotaria.gr/1-chios-mastic-museum> Ανάκτηση στις 30/10/2019
- Τομαράς, Π., Λαγός, Δ. 2007. *Ο Αγροτουρισμός ως παράγοντας τοπικής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ελλάδας, Τόπος, Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και περιβάλλοντος.* 24-25/2005. σελ. 5-16. https://dSPACE.lib.uom.gr/bitstream/2159/1954/1/tomas_5_16_2005.pdf . Ανάκτηση στις 19/10/2019
- Το Μουσείο Μαστίχας. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/to-mouseio.aspx> Ανάκτηση στις 30/10/2019

Άρθρο σε πρακτικά συνεδρίου:

- Ιακωβίδου, Ο. (2006). Εμπειρίες από την ανάπτυξη του Αγροτικού Τουρισμού στην Ελλάδα. Εισήγηση στο 1ο Συνέδριο Τουριστικής Ανάπτυξης. 23-24 Μαρτίου 2006, Αθήνα.
- Πουλάκη Π, Λαγός Δ, (2013) «Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου», 1ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ελληνικού Τμήματος της ERSΑ, Πάτρα

Ιστοσελίδες:

- <https://www.amanivoice-chios.gr> – Ανάκτηση 18/11/2019
- <http://www.cci-ioannina.gr> πρόσβαση στις 20/10/2019
- <https://www.chios.gr/el/h-mastixa-xiou> ,Ανάκτηση 24/10/2019
- <https://www.chios.gr/el/ti-na-kanete/iamatika-loutra> Ανάκτηση 18/11/2019
- <https://www.gummastic.gr/el/company/istoria> ανάκτηση 23/10/2019
- <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/sxinos-tis-chiou>ανάκτηση 23/10/2019
- <https://www.gummastic.gr/el/mastixa-chiou/idiotites-kai-ofeli> Ανάκτηση 24/10/2019
- <http://www.explorechios.gr/el/> -Ανάκτηση 18/11/2019
- <https://www.incrediblecrete.gr/el/agrotourism-crete/>, πρόσβαση στις 20/10/2019
- <https://www.masticulture.com/ecotourism-services/el/ecotourism-agritourism-nature-tours-chios.php> - Ανάκτηση 18/11/2019
- https://www.masticulture.com/about_masticulture/el/ecotourism-chios-what_we_do.php -Ανάκτηση 18/11/2019
- <http://www.milia.gr/activities/> πρόσβαση στις 20/10/2019
- <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669589409510684> , πρόσβαση στις 26/11/2019
- <https://www.ypaithros.gr/farmes-austrias-elit-agrotourismou/>, πρόσβαση στις 26/11/2019

Μελέτες:

- ΕΝΑ, «Μελέτη Τουριστικής Προβολής ν. Χίου» Μέρος Α, Χίος Νοέμβριος 2005
- Η Τεχνογνωσία της Παραδοσιακής Μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο, 10.01.2011 / 23.12.2012).
- Μελέτη σχεδίου χωρικής και οικιστικής οργάνωσης ανοικτής πόλης(σχ.ο.ο.α.π.) Δημοτικής Ενότητας Μαστιχοχωρίων
- Νομικό πλαίσιο αγροτουρισμού:http://agrozenia.net/sites/default/files/kya_12528_18_%CE%91%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82_fek_3089.pdf

Ξενόγλωσση:

Συγγράμματα και κεφάλαια σε συγγράμματα

- Belles, Ch., (2008). *Mastiha Island*, Aigeas Publishers, Chios σελ. 29
- Caprio, C. E., Wohlgenant, K. M., Boonsaeg, T.(2006). The Demand for Agritouris in the United States. *Journal of Agricultural and Resource Economics*. 33(2), pp. 254-269.

- Gao, S., Huang, S., Huang, Y. (2009). *Rural Tourism Development in China*.
- Gao, S. (2008). *The current state and new development ideas of China's rural tourism .Analysis and Forecast of China's Tourism Development 2008*.
- Gopal, R., Varma, S., Gopinathan, R. (2008). *Rural Tourism Development: Constraints and Possibilities with a special reference to Agri Tourism. A Case Study on Agri Tourism Destination*
- Hall, D., Mitchell, M. & Roberts, L. (2003). *Tourism and the countryside: Dynamic relationship, in: D. Hall. M. Mitchell & L. Roberts (Eds). New Directions in Rural Tourism*. pp. 3-18, London: Ashgate.
- Ioannides, D.(1995).*A flawed implementation of sustainable tourism: The experience of Akamas*. Cyprus .Tourism management. 16(8): 583-592.
- International Journal of Tourism Research .11(5), pp. 439-450
- Jackson, J., Murphy, P. (2006). *Clusters in Regional Tourism- An Australian Case. Annals of Tourism Research*. 33(4), pp. 1018-1035
- Kizos, T., Iosifides, T. (2007). *The contradictions of agrotourist development in Greece: evidence from three case studies*. South European Society and Politics.» Volume 12 pp.59-77.
- Likorish, L. and Jenkins, C. (2004) *Μια εισαγωγή στον τουρισμό, Εκδόσεις: Κριτική*
- Petrisor-Mateut, O. (2008). *Agro-Tourism in The European Union and Romania.Agora International Journal of Economical Sciences*. Volume II. No 1.
- Papamichael, Y. (2003). *Agrotourism development in Cyprus-Dedicated to a world of heritage. Tourism Review*. 58(3):36-40.
- Stephen Williams, *Tourism Geography*, Routledge,(1998), σελ.125
- Theocharis Nikolaos, Poulaki Panoraia, Lagos Dimitrios, (2018) *The contribution of mastiha to the development of gastronomic tourism in Chios*, σελ.. 9

Ηλεκτρονικές πηγές:

- Amaral, N. K., Edgar, L. D. 2010. Agricultural Communication Students' Perceptions, Knowledge and Identified Sources of Information about Agritourism University of Arkansas. Department of Agricultural Extension and Education 2010. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο: <http://web.library.uiuc.edu/asp/agx/acdc/view.asp?ID=C29980>

- Ecker, S., Clarke, R., Cartwright, S., Kancans, R., Please, P., Binks, B., (2010), Drivers regional agritourism and food tourism in Australia, ηλεκτρονική πρόσβαση στο: http://data.daff.gov.au/brs/data/warehouse/pe_abarebrs99001744/Agritourism_2010
- Thessen, G. (2009). Measuring the Economic Impact of Agritourism on Farms. Ηλεκτρονική πρόσβαση στο http://www.agmrc.org/media/cms/agritourism_thessen_a812a9ae31310.pdf ,
- Ollenburg, C (2006), Farm Tourism in Australia: A Family Business and Rural Studies Perspective. ηλεκτρονική πρόσβαση στο: www4.gu.edu.au:8080/adtrout/uploads/approved/adt-QGU20070717.165555/public/02Whole.pdf

Άρθρο σε πρακτικά συνεδρίου:

- Lund-Durlanher, D., Zeppenfeld, R. 2006. «Ecological Agrarian Tourism- The Situation in Germany.GEOTOUR» Kosice 5-7 October (2006).
- The Role Of Knowledge. Innovation And Human Capital In Multifunctional Agriculture And Territorial Rural Development” .Belgrade. Republic of Serbia, December 9-11 (2009).
- Privitera, D. (2009). Factors Of Development Of Competitiveness: The Case of Organic Agritourism. Paper prepared for presentation at the 113th EAAE Seminar The Role Of Knowledge. Innovation And Human Capital In Multifunctional Agriculture And Territorial Rural Development” .Belgrade. Republic of Serbia, December 9-11 (2009).

Ιστοσελίδες:

- https://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_el.pdf Πρόσβαση στις 26/11/2019
- <https://el.wikiloc.com/wikiloc/user.do?id=1559691> Ανάκτηση 13/11/2019
- <http://www.schooltravel.gr/html-destinations/italia.htm> , Ανάκτηση στις 15/10/2019
- <http://www.schooltravel.gr/html-destinations/italia.htm> , Ανάκτηση στις 15/10/2019
- <https://traveldailynews.gr/news/article/51007> -Ανάκτηση 18/11/2019

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΑΣΤΙΧΟΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΕΣ

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Φύλο

- Άνδρας   Γυναίκα

(Σημειώστε το φύλο σας)

1.2 Ηλικία

- 18-24   25-34   35-44   45-54
 55-64   65-74   άνω των 75

(Σημειώστε την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκετε)

1.3 Οικογενειακή κατάσταση

- Άγαμος   Έγγαμος   Διαζευγμένος

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

1.4 Τόπος μόνιμης κατοικίας

.....
.....

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

1.5 Επίπεδο εκπαίδευσης

- Απόφοιτος Δημοτικού   Απόφοιτος Γυμνασίου   Απόφοιτος Λυκείου
 Απόφοιτος Πανεπιστημίου   Μεταπτυχιακές σπουδές   Διδακτορικές σπουδές

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

1.6 Επάγγελμα

- Φοιτητής   Δημόσιος Υπάλληλος   Ιδιωτικός Υπάλληλος
 Επιχειρηματίας   Εκπαιδευτικός   Συνταξιούχος
 Άνεργος   Αγρότης

Άλλο

.....
.....

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΣΤΙΧΑΣ

2.1 Πόσα χρόνια ασχολείστε με την καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας;

<5   5-15   >15

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.2 Το κύριο εισόδημά σας προέρχεται από τη μαστίχα;

Ναι   Όχι

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.3 Ποιος είναι ο αριθμός των δέντρων που καλλιεργείτε;

0-500   500-1000   1000-2000
 2000-3000   >3000

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.4 Χρησιμοποιείτε ξένο ανθρώπινο δυναμικό για τις εργασίες στην καλλιέργεια και παραγωγή της μαστίχας;

Ναι   Όχι

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

Αν ναι, για ποιους λόγους;

(Ελεύθερο κείμενο

.....)

2.5 Πόσο πρόθυμος είστε ώστε να προσφέρετε βιωματική εμπειρία στον τουρίστα;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.6 Είστε πρόθυμος να διαθέσετε ένα μέρος των κτημάτων σας έναντι αμοιβής για την επίδειξη παραδοσιακών τεχνικών καλλιέργειας της μαστίχας στους τουρίστες;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.7 Θα επιθυμούσατε να συνεργαστείτε με τον Δήμο, (ή άλλους αρμόδιους φορείς), με σκοπό τη συλλογική δημιουργία επισκέψιμων αγροκτημάτων;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.8 Πιστεύετε ότι θα αποτελούσε επιπλέον κίνητρο για εσάς, τον μαστιχοπαραγωγό, μια φοροελάφρυνση σε περίπτωση διάθεσης ενός μικρού μέρους της παραγωγής σας για αγροτουριστικές επιδείξεις;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

3.1 Να αναφέρετε τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

(Ελεύθερο ..... κείμενο)

3.2 Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

3.3 Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων, (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, EMX, κ.α.), για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

4.1 Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

(Ελεύθερο ..... κείμενο)

4.2 Θεωρείτε υλοποιήσιμο το ακόλουθο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων;

➤ Δημιουργία παραδοσιακών καταλυμάτων   ➤ Δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (καλλιέργεια, παραγωγή μαστίχας)   ➤ Πεζοπορίες, περίπατοι και εξορμήσεις στα Μαστιχοχώρια του νησιού   ➤ Γαστρονομικός τουρισμός και γευσιγνωσία των τοπικών προϊόντων   ➤ Μαθήματα μαγειρικής με κύριο συστατικό τη μαστίχα

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

Αν δεν συμφωνείτε, παρακαλώ να προτείνετε τρόπους ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

(Ελεύθερο ..... κείμενο
.....)

4.3 Με ποιες μορφές τουρισμού θα θέλατε να συνδυαστεί ο αγροτουρισμός (π.χ. οικοτουρισμός, πεζοπορικός, γαστρονομικός, οινοτουρισμός, κλπ);

(Ελεύθερο ..... κείμενο
.....)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Φύλο

- Άνδρας   Γυναίκα

(Σημειώστε το φύλο σας)

1.2 Ηλικία

- 18-24   25-34   35-44   45-54
 55-64   65-74   άνω των 75

(Σημειώστε την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκετε)

1.3 Επίπεδο εκπαίδευσης

- Απόφοιτος Δημοτικού   Απόφοιτος Γυμνασίου   Απόφοιτος Λυκείου
 Απόφοιτος Πανεπιστημίου   Μεταπτυχιακές σπουδές   Διδακτορικές σπουδές

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

1.4 Φορέας απασχόλησης

- Δήμος Χίου   Περιφ. Ενότητα Χίου   Μουσείο Μαστίχας
 Ένωση Μαστ/γών Χίου   Επιχειρηματίας τουρισμού   Τουριστικό Πρακτορείο

Άλλο
.....
.....

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

**2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΤΑ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ**

2.1 Θεωρείτε ότι είναι αναπτυγμένος ο αγροτουρισμός στη Χίο;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.2 Πιστεύετε ότι η μαστίχα πρέπει να αποτελέσει βασικό συστατικό του τουριστικού προϊόντος του νησιού;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.3 Σε ποιο βαθμό μπορεί να συμβάλει η προώθηση της καλλιέργειας της μαστίχας στην αγροτουριστική ανάπτυξη της Χίου;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

2.4 Ποια είναι η συμβολή των φορέων (π.χ. Δήμου, Περιφέρειας, Μουσείου Μαστίχας, κτλ) στην ενίσχυση των μαστιχοπαραγωγών που αναπτύσσουν αγροτουριστικές δραστηριότητες;

(Ελεύθερο κείμενο
.....)

2.5 Πόσο σημαντική είναι η περαιτέρω αξιοποίηση του Μουσείου Μαστίχας στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού στα Μαστιχοχώρια;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

Αν η απάντησή σας είναι θετική, παρακαλώ να αναφέρετε τους τρόπους.

(Ελεύθερο κείμενο
.....)

2.6 Σε ποιο βαθμό συνεργάζονται οι αρμόδιοι φορείς, (π.χ. Δήμος, Περιφέρεια, ΕΜΧ, κ.α.) με σκοπό την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στη Χίο;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

3.1 Να αναφέρετε τους παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

(Ελεύθερο κείμενο
.....)

3.2 Πιστεύετε ότι είναι επαρκής η διαφήμιση/προβολή της μαστίχας;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

3.3 Νομίζετε ότι είναι αρκετές οι δράσεις των φορέων για την αγροτουριστική ανάπτυξη των Μαστιχοχωρίων;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΧΙΟΥ

4.1 Να αναφέρετε προτάσεις και μέτρα πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή. (Τρόποι και δράσεις της τοπικής κοινωνίας, ώστε να συνδράμει σε αγροτουριστικές πρωτοβουλίες μαστιχοπαραγωγών, π.χ. εθελοντική συνεισφορά, προβολή και διαφήμιση κ.α.)

(Ελεύθερο ..... κείμενο)

4.2 Θεωρείτε υλοποιήσιμο το ακόλουθο αγροτουριστικό μοντέλο ανάπτυξης για την περιοχή των Μαστιχοχωρίων;

- Δημιουργία παραδοσιακών καταλυμάτων
- Δυνατότητα συμμετοχής των τουριστών σε αγροτουριστικές δραστηριότητες (καλλιέργεια, παραγωγή μαστίχας)
- Πεζοπορίες, περίπατοι και εξορμήσεις στα Μαστιχοχώρια του νησιού
- Γαστρονομικός τουρισμός και γευσιγνωσία των τοπικών προϊόντων
- Μαθήματα μαγειρικής με κύριο συστατικό τη μαστίχα

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

Αν δεν συμφωνείτε, παρακαλώ να προτείνετε τρόπους ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην εν λόγω περιοχή.

(Ελεύθερο ..... κείμενο)

4.3 Με ποιες άλλες δραστηριότητες/συνέργειες, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσε να συνδυαστεί η μαστίχα (π.χ. γευσιγνωσία, εκδηλώσεις τοπικού χαρακτήρα, οικοτουρισμός κλπ);

(Ελεύθερο ..... κείμενο)

4.4 Θεωρείτε σημαντικό τον ρόλο του Πανεπιστημίου Αιγαίου, (Προπτυχιακό και Μεταπτυχιακό Τμήμα Τουρισμού), στην προσπάθεια διαμόρφωσης τουριστικής παιδείας και κουλτούρας στην τοπική κοινωνία;

Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Απόλυτα

(Σημειώστε μία μόνο επιλογή)

Αν η απάντησή σας είναι θετική, παρακαλώ να αναφέρετε τους τρόπους συνεισφοράς του στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού με τη συμβολή της μαστίχας.

(Ελεύθερο

κείμενο

.....)